„Гърцитѣ“ въ Елховско

отъ

Добри Поповъ

Въпросътъ за така нареченитѣ „гърци“ въ Елховско не е само мѣстенъ, той е по-скоро националенъ въпросъ, тѣсно свързанъ съ етнографскитѣ граници на българския народъ. Край него не би трѣбвало да минаватъ съ затворени очи поне ония, които търсятъ причинитѣ, поради които много жизнениятъ и плодовитъ български народъ вѣчно расте и вѣчно не пораства.

Частно за Елховско, обаче, тоя въпросъ има и малко по-особено значение. Създаденъ изкуствено, гърцизмътъ се превърна въ легенда, която вече десетилѣтия тормози развитието на тоя край. На нея лекомислено се поддадоха дори инакъ сериозни хора, за да стигнемъ до тамъ, че се опитаха даже и Доброполската катастрофа да обяснатъ съ слабото българско национално съзнание на елховци. На сѫщата легенда до голѣма степень се дължи, гдето нашата покрайнина, една отъ най-богатитѣ въ всѣко отношение и най-запазено българска, е така изоставена и занемарена и до день днешенъ.

Въ историко-археологическо отношение Елховско е още непокѫтната цѣлина, ако и да крие въ себе си следитѣ на безброй събития, които презъ вѣковетѣ сѫ поставяли въ допиръ северъ съ юга и изтокъ съ запада. Въ народностно отношение то е една пъстра мозаика отъ преселници отъ разни български покрайнини: тронки, рупци, загорци, южно тракийци, шопи, запазили и до днесъ типичнитѣ си битови особености. За тоя край презъ време на голѣмата етнографска екскурзия презъ августъ 1936 г., известниятъ професоръ по славянска филология при Карловия университетъ въ Праґа — Матиасъ Мурко бѣше казалъ: „Всичко хубаво, ала премного ни давате, та не сме въ състояние въ това кратко време всичко да понесемъ съ себе си. Кое по-напредъ да гледаме!“ Но тоя сѫщиятъ край съ Странджа устрои едно сериозно замислено въстание въ началото на 19 ти вѣкъ, преди Търновското и Видинското, което, обаче, и до сега историцитѣ дори не сѫ отбелязали, въпрѣки любопитнитѣ му връзки съ Срѣдногорското въстание и въпрѣки особенитѣ условия, при които то бѣ подготвено.

На тоя край свиденъ синъ бѣше и Караджата, защото покрайнината Равна-гора[1] го откърми, следъ като цѣли поколѣния събира сили, за да отлѣе духа му тъй внушително голѣмъ. Но той биде отнетъ отъ родната си майка, за да бжде даденъ като доведеникъ на Добруджа, която и безъ това доста много бѣше вземала отъ Странджа. Побояха се, сѣкашъ, че майката не е достойна за детето си и днесъ Стефанъ Караджата не е вече „отъ с. Ичме, Казълагашко“, а отъ градъ Тулча. Така се пише вече въ книжкитѣ за българскитѣ деца.

Преди да минемъ къмъ сжщностьта на въпроса, трѣбва да кажемъ, че днесъ гърци въ Елховско нѣма. По силата на мирнитѣ договори, старитѣ жители на така нареченитѣ гръцки села въ Елховско заминаха за Бѣломорска Тракия съ погледъ извърнатъ назадъ и съ нескриваната надежда, че нѣкога, може би, пакъ ще се завърнатъ въ родината. Сега тѣхнитѣ мѣста сж заети отъ българи бѣжанци отъ Южна Тракия. А когато става въпросъ за нѣкогашнитѣ гърци тамъ, днешната Елховска административна околия трѣбва да бжде раздѣлена на две: западна часть, старата Каваклийска околия на западъ отъ Тунджа, и източна, старата Казълагашка околия на изтокъ отъ Тунджа.

Каваклийскитѣ гърци, наричани, както Иречекъ казва, „отъ своитѣ съседи съ известенъ укоръ кариоти“, населяваха града Каваклий (Тополовградъ) и съседнитѣ нему села: Козлуджа (Орѣшникъ), Дуганово, Синаплий (Синапово), Чукурово (Чукарово), Голѣмъ и Малъкъ-Монастиръ[2]. Всички признаци показватъ, че тия поселища, както и цѣлата покрайнина едва ли не до Черно море, сж новонаселени, че сегашнитѣ имъ обитатели не сж потомци на старитѣ мѣстни жители.

Кариотскитѣ селища, пъкъ и цѣлата южна часть на Елховския край, сж спадали нѣкога къмъ Одринско, на границата между Византия и България. Вследствие нестихващитѣ борби между дв족ѣ съседки, турското нашествие сварва тоя нѣкога пъленъ съ цвѣтущи поселища край почти пустъ. Специално за областьта между Одринъ и Ямболъ, казва Иречекъ, „имаме изрично свидетелство въ животописа на Григория Синаита отъ 14 столѣтие. Въ тѣзи пустини, отъ които съ падането на старитѣ царства веднага било отстранено злото отъ постояннитѣ погранични войни, се заселили турци“ [1]).

---

[1] Границитѣ на Равна-гора не сж още достатъчно проучени. Но тѣ ще се съвпаднатъ, изглежда, съ споменатото у Иречека (История на българитѣ, изд. 1929 г., стр. 7) плоскогорие между Тунджа и морето, което раздѣля Странджа отъ Стара-планина.

Включената между Странджа на изтокъ, Дервентскитѣ възвишения на югъ, Тунджа на западъ и Карнобатското поле на северъ область, която почти покрива посоченото у Балчо Нейковъ владение на странджанскитѣ войнишки главатари Бинбеловцитѣ, бѣше дори и следъ Освобождението преимуществено горска область, чийто гори рѣзко се различаваха отъ странджанскитѣ. Но и характерътъ на тия гори и теренътъ на областьта наистина криятъ въ себе си елементитѣ на името Равна-гора.

[2] За да се избѣгне затруднението при четекето, означавалъ съмъ селищата съ старитѣ имъ имена, а въ скоби съмъ прибавялъ новитѣ, понеже моето изложение се отнася изключително за едно време когато тѣ не бѣха още преименувани.

И действително, опустошението ще да е било толкова страшно, че тукъ се губятъ безъ следа не само мѣстности, селища и градове, а дори и цѣли области като Парория, тъй тѣсно свързана съ името на Теодосия Търновски, Патриархъ Ефтимия и нашето минало около края на Второто българско царство. Новитѣ заселници, турцитѣ сварватъ земята до такава степень лишена отъ всички признаци на предишния й животъ, че се виждатъ принудени да кръщаватъ отново съ турски имена всичко: гори, рѣки, селища, мѣстности и пр., които имена и днесъ още сѫществуватъ. Не правятъ изключение въ това отношение и кариотскитѣ селища. Козлуджа, Каваклий, Синаплий, Дуганово запазиха до край турскитѣ си имена, редомъ съ съседнитѣ чисто български села: Хасанбеглий (Изгрѣвъ), Есебеглий (Пчела), Шахлий (Княжево), Татаркьой (Константиново), Араплий (Черноземъ), Урумбеглий (Лесово) и др.

Колкото до наименованията на мѣстности, и въ двѣтѣ групи гръкомански села изобилствуватъ чисто турски имена, турски съ български окончания или смѣсени турско-български, като: Каяджикъ, Чамурли, Челии, Гереня, Куртъ чешме, Куруджа дере, Капакли бунаръ, Юрта, Фичилеръ, Чанакли, Даали тумба, Азмакъ, Синиръ (Сънъръ?) дере, Горна кория, Петковъ азмакъ, Кайрацитѣ, Бекчи колиба и др.

Не липсватъ и чисто български имена, като: Конопица, Черна бара, Лозята, Коста лака (лѫка?), Рудесъ (погърченото славянско руда?), Батако, Яневица, Добрава (дѫбрава?), Гробище, Игрека, Долна гора, Крушака, Чука (сѫщо Чукисъ, Чукитѣ), Стари лозя, Падарница, Божуръ, Кулата и др. [2])

Любопитно е, че докато турскитѣ и български наименования означаватъ цѣли мѣстности, като: Сънъръ дере, Азмака, Крушака, Рѣката, гръцкитѣ наименования сѫ повече за означаване отдѣлни имоти. Това свидетелствува, че гръцкитѣ наименования сѫ отъ по-новъ произходъ.

Тоя фактъ само е вече достатъченъ да ни наведе на първото съмнение върху чистопробностьта на кариотския гърцизъмъ.

---

[1]) Иречекъ, Княжество България, ч. II, стр. 679, Пловдивъ, 1899 г.

[2]) Имената сѫ извадени при единъ съвсемъ бѣгълъ погледъ върху досиетата на Гръцко-българската комисия за ликвидация на бѣжанскитѣ имоти. Взети сѫ така, както сѫ записани отъ проситѣлитѣ въ молбитѣ имъ за ликвидация.

Въ подкрепа на нашето съмнение, обаче, иде още едно любопитно свидетелство:

Точното мѣстонахождение на така наречената пустиня Парория не се знае. Знае се, обаче, че тя е тамъ нѣкжде между Сакаръ и Странджа. Знае се още, че въ Парория била прочутата школа на Григорий Синаитъ, чийто ученикъ е билъ Теодосий Търновски. Къмъ 1340 година братството на Синаита започнало много да страда отъ разбойнишкитѣ шайки, съставени отъ гърци изъ Източна Тракия, разни морски пирати отъ Западъ и турци наемници на Византия. За да укрепи монастира и да го издържа, Григорий изпратилъ не другъ, а Теодосий (който между многобройнитѣ му ученици българи, гърци и сърби му билъ най-довѣренъ) да иска помощь. И пратилъ го не при византийския императоръ, а при българския царь Иванъ Александъръ[1]).

Така въ опустошената и обезлюдена Парория безчинствуватъ гърци отъ Югоизточна Тракия и гръцки наемници, а Григорий Синаитъ търси помощь при българския царь. Защото Парория, очевидно, не е византийска покрайнина.

Минаватъ години. Турското население, като господствуващъ елементъ, е заето съ военната и административна служби на държавата. Вследствие на войнитѣ и други причини то бързо намалява. Пъкъ и, доколкото е останало, не е много склонно нито къмъ занаятчийския, нито особено къмъ тежкия земледѣлски трудъ. И чифлицитѣ, вакжфитѣ и други земледѣлски имоти оставатъ безъ работна ржка, та става нужда да се смъкне отъ планинитѣ гладното за земя планинско население и да се настани, повече насила, отколкото доброволно, по долното течение на Тунджа, въ господарскитѣ земи на турцитѣ.

Преселницитѣ къмъ Елховския край изобщо и къмъ Каваклийско специално, споредъ Иречека, идатъ отъ Срѣднагора, Стара-планина и Родопитѣ. И, като говори за тѣхъ, той изрично казва, че тѣ сж „християни-земледѣлци“, или „българи-колонисти“[2]).

За преселване на българи ни говорятъ и всички други сведения, които иматъ връзка съ тоя фактъ:

За българи отъ Охридско и Корчанско преселени като дервентджии при Сакаръ ни говори и Ангелъ Диамандиевъ. Неговиятъ дѣдо, прославениятъ по-после въ Македония срещу албанцитѣ Ангелъ войвода, като 20-22 годишенъ младежъ билъ докаранъ дервентджия по пжтя между Елхово и Одринъ, заедно съ други младежи[3]).

Въ крайтунджанското село Дермендере (Мелница) и до сега е живъ споменътъ, че родътъ Гинчевци е отъ македонски произходъ. Македонски е и родътъ на Челебиевци въ Хамбарлий (Маламирово), който е и въ роднински връзки съ споменатитѣ Гинчевци. А това не сж само единични случаи.

---

[1]) Д-ръ В. С. Киселковъ, Бълг. Истор. Библиотека, Год. I. т. II, стр. 139.

[2]) К. Иречекъ, Княжество България, ч. II. стр. 679.

[3]) А. Диамандиевъ, в. „Миръ“, бр. 10713, 1936 г.

Жителитѣ на селото Даутбеглий (Златинчево) и до сега се наричатъ отъ съседитѣ си „рупци“.

Жителитѣ на харбалийското (дервентджийско) с. Дерекьой (Воденъ), наричани „тронки“ поради типичния имъ македонски говоръ, сж македонци отъ гр. Воденъ, по името на който е прекръстено и селото имъ.

Въ едно обширно писмо г. Д-ръ Иванъ Хаджиевъ отъ сжщото село Воденъ, бившъ учитель и инспекторъ на нѣкогашното Каваклийско учебно окржжие, ми дава нѣкои любопитни данни въ връзка съ тия преселения.

Като оставямъ на страна сведенията за неговото родно село, които впрочемъ напълно съвпадатъ съ нѣкои научно установени вече данни, ще подчертая само, че споредъ него, преселването на каваклийци е станало едновременно съ това на дерекьойци, съ тая разлика, че каваклийци, заедно съ жителитѣ на източноелховскитѣ села Голѣмъ-Боялъкъ (Голѣмо-Шарково — едно отъ селата на източната група гръцки села), Яйладжикъ (Горска-поляна), Ахлатлий (Голѣмо-Крушово), Факия и др. идатъ отъ Радомирско и Дупнишко. Д-ръ Хаджиевъ ми напомня сжщо интересния фактъ, че боялъшкитѣ гърци, особено по-старитѣ, до скоро носѣха бѣли беневреци и бѣли кжсаци, характерни за шопската носия.

Сведенията на г. Д-ръ Хаджиева сж интересни още и поради това, че съвпадатъ съ сведенията на историографа на Странджа и Бинбеловцитѣ покойния Балчо Нейковъ, който сжщо сочи въ Факия, Казжклисе (Момина-черква) и др. преселници отъ Кюстендилско и Софийско[1]).

Въ връзка съ тия преселения любопитни сведения ни дава и г. Г. п. Яновъ въ книгата си „Странджа“, издание на Тракийския наученъ институтъ въ София (1938): Между с Паспалево и с. Едига имало изчезнало с. Дупница. Въ Визенска околия имало село Софидесъ, което, споредъ една легенда, било образувано отъ преселници изъ Софийско. Въ сжщата околия имало колиби Софиана. Въ М.-търновско имало сжщо колиби Софийка и Загорски колиби; въ М.-Самоковъ преселници отъ Самоковъ; въ Факия и Казжклисе преселници отъ Кюстендилско и др. (Вж. „Странджа“, стр. 191 и 192).

Кога, обаче, ставатъ тия преселения?

Фактътъ, че една голѣма часть отъ селата на тая покрайнина (както и имената имъ и други нѣкои данни показватъ) сж войнишки села натоварени съ дервентджийска, дуганджийска и други служби на държавата, показва, че тѣхното начало трѣбва да се търси приблизително въ едно и сжщо време, около края на 16-я вѣкъ. Ферманитѣ на с. Вакъвъ, най-близкото до кариотскитѣ села, за което одринскиятъ владика прави голѣми усилия да го присъедини къмъ владенията си, показватъ, че то сѫществува на това си землище отъ 1595 год. Отъ друга страна, Д-ръ Ив. Хаджиевъ, който твърди, че Дерекьой, Голѣмъ-Боялъкъ, Каваклий и пр. сѫ заселени едновременно, сочи почти сѫщото време на преселение. А той предава разказъ на дѣдо си, споредъ който, прапрадѣдо му е запомненъ вече въ Дерекьой.

---

[1]) Балчо Нейковъ, Ржкописъ въ Народната библиотека.

Прочее, ако опустошаването на нашата покрайнина е единъ исторически установенъ фактъ, ако новата колонизация става все въ едно и сѫщо време и за едни и сѫщи цели и ако колониститѣ идатъ отъ едни и сѫщи мѣста и то отъ български краища, каквито сѫ Македония, Шопско, Родопитѣ, Стара-планина и Срѣдна-гора, заключението не може да бѫде друго, освенъ, че новитѣ жители на населената покрайнина сѫ българи.

Но по какъвъ начинъ кариотитѣ се свързаха само помежду си и се откѫснаха отъ другитѣ свои братя по сѫдба?

Иречекъ казва, че кариотитѣ сѫ наречени така по гръцкото име на Козлуджа — Καρυαις. Споредъ нашия младъ турkологъ г. Д-ръ П. Миятевъ, думата Козлуджа е производна отъ арабската дума употрѣбявана въ старотурски езикъ и означаваща орѣхъ. Орѣхъ или нѣщо подобно значи и гръцката дума Кариесъ. Най-новото име на Козлуджа пъкъ е Орѣшникъ. Дали старобългарското Орѣхово се е превърнало въ Козлуджа, или запустѣлото селище е било наименовано направо отъ завоевателитѣ Козлуджа, за да стане то следъ това, (макаръ само за мѣстно употрѣбление) Кариесъ, а жителитѣ на селището кариоти, или трансформацията му е вървѣла по други редъ — не може да се каже съ положителность. Менъ се струва, обаче, че на всѣки случай и турското Козлуджа и забравеното българско Орѣхово предхождатъ гръцкото Кариесъ. Защото, ако турското преименование би било отъ по-ново време, за цельта биха употрѣбили новата турска дума „джевизъ“ означаваща орѣхъ и вмѣсто старата арабска форма Козлуджа, името на селото би било Джевизли или нѣщо подобно Това предположение става още по-вѣроятно, като се вземе предвидъ, че нашествието на турцитѣ сварва тия мѣста опустошени и обезлюдени.

Фактътъ пъкъ, че въ козлуджанско землище сѫществуватъ и до сега наименования като: Конопища, Черна бара, Лозята, Божуресъ, Рудесъ, Коста лака и др. показва, че ако не при нашествието на турцитѣ, на всѣки случай преди гърцитѣ, въ Козлуджа живѣятъ българи или, че по-послешнитѣ кариоти нѣкога сѫ били българи. Несериозно би било да твърдимъ, че гърци сѫ кръщавали съ български имена мѣстности около селището си.

Споредъ менъ, мнението на Иречекъ, че кариоти произлиза отъ Кариесъ, безъ да бѫде много убедително, предизвиква само редица наистина интересни въпроси: Е ли, преди всичко, името Кариесъ собствено име на Козлуджа? Ако всички кариотски села сѫ при еднакви условия основани отъ преселницитѣ, еднакво независими сѫ едно отъ друго, особено ако бѣха еднакво истинско гръцки, както биха искали да ни убедятъ нѣкои, нѣмали ли сѫ и тия села, редомъ съ турскитѣ имена, и гръцки, както Козлуджа, и какъ сѫ оставили да изчезнатъ безъ следа тия имена, когато дори съседно едно българско село Урумбеглий (Лесово) и до последния моментъ пази въ името си спомена за нѣкакъвъ Урумъ бегъ? Какъ Кариесъ отъ собствено име на едно селище се превръща въ нарицателно за жителитѣ на цѣла область? Какъ най-после собственото име Кариесъ отстѫпва на турското Козлуджа, а производното отъ Кариесъ нарицателно „кариоти“ остава?

Ако наистина кариоти е отъ Кариесъ, последното не би могло да бѫде собствено име на Козлуджа. Защото иначе би трѣбвало да допуснемъ, че всички кариоти водятъ по единъ или другъ начинъ потеклото си отъ Козлуджа, т. е., че „кариоти“ стои въ връзка съ мѣстопроизхода имъ. „Кариоти“ не съдържа въ себе си и връзка по поминъкъ, защото, докато жителитѣ на Голѣмъ-Монастиръ и Малъкъ-Монастиръ се занимаватъ съ производство на зърнени храни, ония на Каваклий и Козлуджа сѫ до голѣма степень лозари, а на Синаплий и Козлуджа сѫ и странствуващи бахчованджии. Поминъкътъ не е билъ еднакъвъ и въ миналото поради почвенитѣ различия на землищата имъ.

Единственото най-допустнимо обяснение е, че името кариоти е дадено въ връзка съ нѣкаква повинность наложена имъ отъ държавата. Тъй, както имаме харбалии, чифчии, дуганджии, дервентджии, съобразно съ службата, която сѫ натоварени да изпълняватъ, така можемъ да имаме и козлуджии, джевизчии, орѣхари, които срещу отстѫпенитѣ имъ отъ султана правдини сѫ задължени да продоволствуватъ столицата и дворцитѣ съ единъ продуктъ отъ не малко значение за времето си — орѣхитѣ. Достовѣрностьта на това предположение се потвърдява и отъ факта, че градинарството, както ще видимъ по после, става главното занятие за Козлуджа, Синаплий и др. едва по-късно. Козлуджани и синаплийци започватъ да търсятъ препитание въ странствуване, защото земята имъ е негодна за земледѣлие, а нѣматъ друго препитание у дома си. Препитание, обаче, трѣбва да е имало порано, щомъ е станало нужда и възможно да се преселватъ въ тия мѣста хора, но препитание, което по една или друга причина престава. А това препитание е можело да бѫде, покрай другото, и въ орѣховитѣ градини, каквито раята можела да притежава.

Тимариотитѣ въ единъ спахийски имотъ имали право да владѣятъ и собствени имоти, каквито, споредъ Шериата, се считали: лозята, овощнитѣ градини, воденицитѣ, маслиненитѣ градини, дюкянитѣ, хановетѣ и др.

Владението на такива имоти било съ султански крепостни актове, не съ спахийски тапии[1]).

При това, не е необходимо орѣхитѣ да бѫдатъ единствениятъ продуктъ, който орѣхаритѣ сѫ доставяли; достатъчно е да бѫдатъ най-тичния отъ всичко доставяно. Не е необходимо сѫщо това име кариоти да е било дадено едновременно на всички жители на кариотскитѣ села. Прозвището кариотъ вѣроятно ще да е дадено първоначално само на градинарскитѣ жители на Козлуджа, а въ последствие, когато то промѣня и смисъла си, обхваща постепенно все повече поселища. Защото съ течение на времето кариотинъ престава да значи козлдужанинъ, дугановчанинъ, синаплиецъ; то не значи вече бахчованджия или лозарь; то значи вече гръкъ, погърченъ. Така трѣбва да се разбиратъ и думитѣ на Иречека: „Населението на поменатитѣ села (кариотскитѣ, б. м.) се нарича отъ своитѣ съседи съ известенъ укоръ кариоти“. Тоя укоръ не е, освенъ едно онаследено чувство на братъ къмъ брата-родоотстѫпникъ. По сѫщия начинъ и въ Югоизточна Тракия мѣстнитѣ българи-екзархисти наричаха съ неприязънь „гърци“ българитѣ-патриаршисти.

Че прозвището кариотинъ не е дадено едновременно на жителитѣ на всички кариотски села, свидетелствува следното: Въ землището на с. Синаплий, съседно на Козлуджа, срѣщаме мѣстность „Кариотъ“. Това име очевидно е дадено на мѣстностьта въ време, когато синаплийци не сѫ били още наречени кариоти. Ако всички синаплийци сѫ кариоти, името кариотъ не би съставлявало никаква òтлика за тѣхъ и не би било използувано за кръщаване на мѣстность. Въ най-добрия случай, то може да бѫде прозвище на първия нареченъ съ това име синаплиецъ, за да се отличава отъ другитѣ, а съ неговото прозвище е свързана и мѣстностьта.

Но какъ българитѣ-планинци отъ Родопитѣ, Шопско и Стара-планина, ратаитѣ и орачитѣ отъ вакѫфскитѣ и бейски чифлици станаха „гърци“?

Кариотитѣ отъ Козлуджа, а въ миналото и отъ друго още нѣкое село, може би, сѫ били бахчованджии. Пръснати по зеленчуковитѣ си градини отъ ранна пролѣть до късна есень, тѣ сѫ продоволствували съ зеленчукъ цѣла Югоизточна Тракия, а особено дветѣ султански столици Одринъ и Цариградъ. Историцитѣ разказватъ за стари турски наредби, споредъ които градинитѣ около гр. Виза били задължени да доставятъ на сарая ежегодно 6000 кантара кромидъ[2]). Забележете, само кромидъ и то само на сарая — 6000 кантара! Какви количества други произведения сѫ били длъжни да доставятъ кариотитѣ, можемъ да си представимъ! Но задълженията на кариотитѣ очевидно сѫ били свързани и съ известни права. И именно за да запазятъ тия права и чисто стопанскитѣ си връзки съ голѣмитѣ и малки центрове и фактори на турската държава, нашитѣ бахчованджии сѫ били заставени да минаватъ за гърци. Животътъ въ държавата на султанитѣ предлагаше много по-голѣми изгоди именно на гърцитѣ. За нея впрочемъ нѣмаше други християни, освенъ гърцитѣ. Името гръкъ гарантираше всѣкиму моралната и материална закрила и на патриаршеската власть, и на извънредно влиятелнитѣ въ Турция грѫцки първенци, и на грѫцкитѣ консулски власти по-после. Нуждата на занаятчията отъ по-голѣма похватность, отъ сравнително по-висока култура, отъ връзки, сама по себе си му налагаше да прибѣгне къмъ услугитѣ на грѫцкото училище и черква. А това бѣше и първата стѫпка къмъ погърчване.

---

[1]) Сб. Н. Ум., т. XXV., Н. св. 7, стр. 15 (1—95).

[2]) Иречекъ, Княжество България, ч. II., стр. 692, бел.

Тукъ ясно ни се налага единъ паралелъ между Козлуджа и Панагюрище. Панагюрскитѣ джелепи и бегликчии правѣха грамадни доставки едъръ и дребенъ добитъкъ на Турската държава или закупваха беглика на цѣли области. За своитѣ стада тѣ наемаха или имаха обширни собствени пасбища. Държаха стотици овчари или чиновници. Живѣеха въ столицата или голѣмитѣ градове край нея животъ отговарящъ на високото имъ положение въ държавата. Бѣха между най-издигнатитѣ и най независими материално българи. Но, за да си осигурятъ нуждната свобода, култура и образование, тѣ сѫщо бѣха принудени да жертвуватъ постепенно езика и българското име на децата и внуцитѣ си.

Една наскоро публикувана извадка изъ рѫкописитѣ на Цани Гинчевъ хвърля доста интересна свѣтлина върху началото на нашето бахчованджийство.[1] Самъ синъ на бахчованджия, Ц. Гинчевъ разказва какъ тоя поминъкъ е възникналъ въ Горно-орѣховско:

Къмъ 1720 г. лѣсковци били работници хлѣбари въ беглишкитѣ правителствени фурни, на които до началото на 19-я вѣкъ управители били все лѣсковци. Но около речената година въ фурнитѣ имало вече голѣмъ напливъ работници, затова нѣкои отъ тѣхъ постѫпили като работници при караманлиитѣ, които държали градинитѣ за зеленчукъ при Цариградъ. Следъ като усвоили градинарското изкуство, лѣсковцитѣ пожелали сами да наематъ градини и да ги обработватъ самостоятелно, но „цариградскиятъ еснафъ, който билъ тогава въ пълния си разцвѣтъ, не имъ далъ необходимото разрешение, таксувайки ги като чужденци“. Новоизпеченитѣ лѣсковски градинари намѣрили тогава почва за занаята си въ Брашовъ.

---

[1] В. „Слово", 17. V. 1938 г.

Онова, което трѣбва да се подчертае въ тая извадка, е: че до началото на 18-я вѣкъ бахчованджийството въ Цариградъ е въ рѫцетѣ на караманлиитѣ и че бахчованджийскиятъ еснафъ е въ пълния си разцвѣтъ. Той е властенъ да дава или да не дава разрешение за упражняване на бахчованджийството дори на нови хора усвоили занаята при негови членове. Отказъ може да получи просительтъ дори подъ претекстъ, че е чужденецъ, макаръ да е отъ сѫщата държава и да е съ силно покровителство на много влиятеленъ турски първенецъ (Лѣсковецъ билъ вакѫфъ и лѣсковци били покровителствувани отъ Рюстемъ-бейовитѣ наследници — нѣщо като кариотскитѣ села).

Явно е, следователно, че нашитѣ кариоти въ началото на 18-я вѣкъ едва ли сѫ упражнявали, както и лѣсковцитѣ, своето ново занятие бахчованджийството, особено въ околноститѣ на Цариградъ, щомъ то е било почти монополизирано отъ караманлиитѣ. И още при първитѣ си стѫпки къмъ новия си поминъкъ тѣ сѫ се сблъскали, подобно на лѣсковцитѣ, съ гърцизма. Защото караманлиитѣ сѫ християни отъ Мала-Азия говорящи турски, отъ старо византийско потекло и сѫ духовни чада на патриаршията. Едва ли сѫщо може да се допусне, че бахчованджийството въ Каваклийско иде не отъ Цариградъ, а отъ другаде.

Така почва погърчването на кариотитѣ градинари. А тѣхното странствуване не само ускорява тоя процесъ, а и затвърди убеждението, че гърцизмътъ въ Долна Тунджа има много по-широки размѣри, отколкото бѣ въ сѫщность. Защото за ония, които нѣмаха непосрѣдствени сведения за тоя край и за които почти всѣки срещнатъ отъ тамъ е кариотинъ-гръкъ, логично бѣше да заключаватъ, че всичко въ покрайнината имъ е гръцко. Толкозъ повече, че останалото население, привързано здраво къмъ земята си чрезъ своя поминъкъ, рѣдко имаше случай да се натрапи на вниманието на чужденеца.

Погърчването на кариотскитѣ села върви постепенно и съ не еднаква сила и успѣхъ отъ центъра Козлуджа къмъ съседнитѣ селища. Докато Козлуджа въ най-ново време се домогва чрезъ своето гръцко име да търси началото си въ далечното, едва ли не византийско минало, а Каваклий се опитва да играе ролята на гръцки културенъ центъръ, орачитѣ отъ Голѣмъ-Монастиръ достигатъ съ споменитѣ си едва до кърджалийскитѣ времена. Макаръ, че селото имъ въ миналото е нахийски центъръ, тѣ, споредъ Иречека, „не знаятъ дори защо то се казва Монастиръ“. Една черта не особено много свойствена на гърка, у когото винаги и за всичко живѣе мегали-идеята. Докато у каваклийскитѣ гърци Иречекъ успѣлъ да забележи (мимоходомъ, разбира се) само български рефрени и отдѣлни български езикови остатъци въ гръцкитѣ имъ пѣсни и езика имъ, за голѣмо-монастирцитѣ той пише: „жителитѣ сѫ троезични гърци, които говорятъ ту гръцки, ту турски, ту български, но и тритѣ езика еднакво лошо“[1]).

Опитътъ на гърцизма да разширява влиянието си и върху други, съседни на кариотскитѣ села продължи дори следъ Освобождението.

На югъ отъ кариотитѣ се намираха селата Вакъвъ (Устремъ), Ново-село и изчезналото Бинкьой. Между Вакъвъ и Ново-село е монастирътъ „Св. Троица“. Кариотитѣ (т. е. Козлуджа) владѣеха вече тоя монастиръ, макаръ че името му е тѣсно свързано съ кърджалийскитѣ войводи Инджето и Кара Колю, които ще да сѫ и последнитѣ му възобновители, ако не и негови основатели. Азъ самъ помня отъ детство какъ въ навечерието на монастирския праздникъ, който се празднуваше общо отъ всички християни наоколо, слизайки по пѫтекитѣ къмъ монастира, и гърци, и българи пѣеха по традиция пѣсеньта на Кара Колю и пѣеха я на български. Следъ отнемането на монастира отъ гърцитѣ подъ олтара на монастирската черква биде открито и скривалището на Инджето и Кара Колю съ тѣхното старинно орѫжие. Вакъвци, обаче, напраздно оспорваха правото на кариотитѣ върху монастира. На тоя споръ се бѣше натъкналъ и Иречекъ при посещението си въ Вакъвъ. А той въ сѫщность не бѣше нищо друго, освенъ единъ опитъ отъ страна на одринския гръцки митрополитъ да докаже, че не монастирътъ принадлежи на Вакъвъ, въ чието землище собствено се и намира, а че Вакъвъ е монастирски имотъ. Това не се е удало на владиката само благодарение на обстоятелството, че вакъвци били запазили фермана си отъ султана Махмуда II отъ 1838 г., който потвърдявалъ една по-стара грамота на Мохамеда III отъ 1595, отъ която се виждало, че заселенитѣ като дервентджии християни на мохамедански черковенъ имотъ въ Вакъвъ, заедно съ раята отъ Бинкьой и Ново-село, били задължени съ данъцитѣ си да издържатъ джамията, тюрбето и болницата на мюсюлманския светецъ Еюбъ въ Цариградъ. Затова ферманътъ на Махмуда (отъ 1838 г.) отхвърля претенциитѣ на одринския митрополитъ върху тия мѣста, просѫществували като войнишки села 250 години независими отъ него поне административно. Отхвърля ги той, защото: „вакѫфъ въ вакѫфъ не може да бѫде, т. е. черковенъ християнски имотъ въ черковенъ ислямски имотъ“. Освенъ това, споредъ фермана, въ по-старо време раята е можела да подарява на монастири и черкви само готови пари, не и недвижими имоти[2]).

---

[1]) Иречекъ, Княжество България, ч. II. стр. 699.
[2]) Иречекъ, Княжество България, ч. II. стр. 698.

Тоя споръ собствено е интересенъ въ много отношения: Одринскиятъ гръцки владика се стреми да спечели землитѣ на три села за единъ заграбенъ български монастиръ, който фактически се владѣе отъ кариотския центъръ Козлуджа. Въ спора той се опитва да обори дори законно установени права на турската държава. А най-любопитното е, че новитѣ домогвания надъ тритѣ села (което очевидно е извикало нуждата да се подновяватъ въ 1838 год. грамотитѣ на султанъ Мохамеда III) съвпадатъ съ необикновеното засилване на елинизаторската дейность на патриаршията, подета и отъ органитѣ на новооснованата гръцка държава, гръцкитѣ консули назначени презъ 1834 год. въ София, Варна, Пловдивъ, Одринъ и др. Когато стегнатата и реформирана мрежа на гръцкитѣ училища все повече и повече поглъщаше почти цѣлата подрастваща българска интелигенция, дори и първитѣ наши деятели по Възраждането. Но все по-ясни бѣха вече и признацитѣ на единъ стремежъ къмъ отхвърляне гръцкото духовно иго.

Ако вакъвци не бѣха по една щастлива случайность запазили своя ферманъ, Вакъвъ, Ново-село и Бинъ кьой сѫщо щѣха да фигуриратъ като кариотски села.

Въпрѣки всичко, дори следъ Освобождението Иречекъ сварва процесътъ на погърчването далечъ незавършенъ. За първото кариотско село, въ което попада, за Синаплий, той бележи: . . „То е голѣмо и прилично село, но вече погърчено“. Ще рече, нѣкога то не е било, но сега е вече гръцко, съ все още явни следи на български произходъ. Общо за кариотитѣ пъкъ той пише: „Носията е съвършено българска, и съ калпака заедно. Мѫжетѣ не знаятъ всички български, но има и жени, които знаятъ. Пѣнието на пѣсни съ чужди примѣсици, напр. съ български рефрени като „вакла, Яне!“ показва, че тѣзи гърци отчасть сѫ само погърчени българи; въ Кавакли, сега съвършено гръцки, една махла и днесъ се нарича Булгаръ-махала[1]).“

Умѣстно е, при това, да припомнимъ тукъ споменатото вече „троезичие“ на монастирскитѣ кариоти, а сѫщо да направимъ една малка поправка на Иречека: каваклийци по рождение, както и учители въ по-послешното каваклийско класно училище помнятъ не само отдѣлни български рефрени въ гръцкитѣ пѣсни, но и цѣли български пѣсни у „гърцитѣ“ въ Каваклий.

Казано накратко, и въ пѣснитѣ, и въ езика, и въ носията, и изобщо бита на кариотитѣ личатъ ясно следитѣ на тѣхния български произходъ. И тия следи сѫ толкова по-важни, защото сѫ български следи въ гръцки ужъ битъ.

---

[1]) Иречекъ, Княжество България, ч. II., стр. 693.

Но още по-интересно е, че тия следи не сѫ могли да бѫдатъ заличени дори у каваклийски преселници въ Одринъ и Одринско, гдето не само не би могло да се допуска надъ тѣхъ нѣкакво българско асимилационно влияние, а напротивъ, благодарение на особено благоприятнитѣ условия за елинизация, тѣ би трѣбвало отдавна да скѫсатъ и последната връзка съ своето българско минало.

Одринското предградие и гара Караачъ, сега гръцко, въ миналото е било българско. Обитавали сѫ го българи овчари на бейскитѣ стада. Преимуществено българска е била и махалата Илдъръмъ. Нея сѫ населявали пъкъ главно нашитѣ джелепи и бегликчии, а сѫщо и преселници отъ Каваклийско. За тия последнитѣ именно ни разказва г-нъ Нашевъ, инспекторъ на турскитѣ училища въ България, чийто родъ е отъ сѫщитѣ преселници. Самъ роденъ въ Одринъ, учителствувалъ и инспекторствувалъ въ Одринъ и Одринско, той разказва по предание, че неговиятъ родъ, както и други още родове сѫ преселени отъ Каваклийско. Преселението е станало въ времената, когато християнитѣ все още сѫ били товарени съ кръвенъ данъкъ. Това бѣгство отъ Каваклийско въ Одринъ било, за да се спасятъ децата отъ кръвния данъкъ, тъй като старата султанска столица била освободена отъ него. Г-нъ Нашевъ помни роднинитѣ си вече почти погърчени и все пакъ мѫчително тежко се обръщалъ езикътъ на тия „гърци“ отъ нашенско при гръцката фита (θ) и мекото гръцко „ге“. Колкото за чистотата на гръцкия имъ езикъ, той посочи особено характерни фрази, като: „Валти клечка ши дупка“ = Тури клечката въ дупката. Или: „Пунто магаре? — Я го я сти ряка, търкаля се“. Въ последната фраза, въ „чисто гръцката“ дума „ряка“ е особено ясно запазено нашето източно-българско „ѣ“, което въ рѣка, хлѣбъ, нѣма и др. наистина звучи като чисто „я“.

Въ имената на илдъръмскитѣ обитатели пъкъ и днесъ можели да се срещнатъ собствени имена като Пѣю и Курти. Последното, макаръ потурченото наше Вълко, е повече свойствено на български, отколкото на гръцки. Името Куртиди носѣли дори до днесъ лѣкари въ Одринско, възпитаници на Атина.

Картината на гърцизма въ нѣкои одрински села, къмъ които сѫщо можели да се доловятъ следитѣ на преселнически движения отъ къмъ Каваклийско, не била по-друга.

Сведенията за тия преселници отъ нашенско сѫ интересни дори само като указание, че е имало причини, както за преселването, така и за погърчването.

Отъ разказа на г. Нашевъ заслужава особено внимание поводътъ за преселението отъ Каваклийско въ Одринъ. Споредъ менъ, самиятъ фактъ на преселението е едно свидетелство за националната принадлежность на преселницитѣ, послешнитѣ илдъръмски гърци.

По тоя въпросъ историцитѣ не сж на едно мнение. Има, обаче, данни, отъ които може да се заключи, че кръвниятъ данъкъ е тежалъ главно върху селското и то българско население, поне въ нашитѣ земи. Градското население, а и побогатото гръцко селско население, се откупвали съ пари.

Историографътъ на Панагюрище П. П. Карапетровъ, напр. пише: „Следъ преминаването въ Европа, при султанъ Орханъ (1327—1360 г.) турцитѣ престанали да взематъ за еничери гръцки деца. Вземали само българи и бошнаци"[1]).

„Споредъ свидетелството на Павелъ Йовия (1531) и други, — казва Иречекъ, — почти цѣлиятъ енически корпусъ говорѣлъ по славянски"[2]).

Що се отнася до войниганитѣ като редовни войници първоначално, или като помощни войски по-после, натоварени съ специални задачи, като коняри, соколари, дервентджии и пр., за тѣхъ самъ Иречекъ казва: „Интересно явление отъ тоя периодъ били привилегированитѣ общини на българитѣ-християни... Тѣхнитѣ селища сж запазили известна самостойность и затова въ най-ново време тѣ станали центрове на новобългарско движение"[3]).

Че войниганитѣ сж били българи, впрочемъ, се вижда дори само отъ чисто българското имъ име. А български сж били още не единъ терминъ свързанъ съ службата имъ и употрѣбяванъ дори въ официалния турски езикъ, като войвода, бàщина и др.

Ако това е така, явно е, че отъ Каваклийско въ Илдъръма сж се преселвали не гърци, а българи.

Отъ такъвъ видъ бѣше гърцизмътъ въ Каваклийско. Какви бѣха размѣритѣ му?

Съ първитѣ още признаци на едно движение за независима българска народна църква и училище, гърцизмътъ се потруди да си осигури поне спечеленитѣ вече придобивки. Той енергично започна вече да се снабдява съ статистически таблици, карти и доказателствени материяли. Но прави впечатление, че въ тия материяли Каваклийско не особено много се подчертава като гръцки центъръ. Отъ всички етнографски карти, издадени отъ 1842 год. до най-ново време отъ чужденци и наши за етнографския съставъ на Югоизточна Тракия, въ която особено преди Освобождението поставяха и Елховско, само въ картата на А. Синве разграничителната линия между гърци и българи минава на северъ отъ Елхово и, следователно, включва Елховско въ границитѣ на гръцкия елементъ.

---

[1]) П. П. Карапетровъ. Материяли за историята на Панагюрище, стр. 116.
[2]) К. Иречекъ, История на българитѣ, изд. 1929 г., стр. 340.
[3]) К. Иречекъ, Пос. съч., стр. 341.

Оказва се, обаче, че А. Синве е професоръ по география въ Султанския лицей въ Цариградъ и, споредъ собственитѣ му признания, даннитѣ за своята карта той почерпалъ отъ цариградската патриаршия.

Съ султански ферманъ отъ 22. II. 1870 год. се опредѣлиха границитѣ на новооснованата Българска екзархия. Но, като изброява епархиитѣ, които влизатъ въ тия граници, и изрично споменава, че отъ тѣхъ се изключватъ: градътъ Варна съ 20 села между тоя градъ и Кюстенджа, градоветѣ Анхиало и Месемврия, крайморскитѣ села въ Созополската каза, Пловдивъ, Станимашката каза, селата Кукленъ, Воденъ, Арнауткьой, Панагия, Ново-село, Лѣсково, Ахланъ, Бачково, Бѣлащица, Бачковския монастиръ и др., ферманътъ не споменава нищо за кариотската група села. А знае се, че той биде изработенъ възъ основа решенията на официално назначена смѣсена комисия отъ български и патриаршески представители, а следъ изработването му биде и одобренъ отъ патриарха. Свалянето на патриарха Григорий VI дори се дължи до голѣма степень на това именно, че той въ връзка съ фермана се показалъ много отстжпчивъ къмъ българитѣ[1]).

Кариотскитѣ села не бѣха включени и въ областитѣ, за които ферманътъ предвиждаше, чрезъ народно допитване тия области сами да опредѣлятъ своята църковна принадлежность.

Въ отдѣла си за църковното устройство на новоосвободената българска държава Иречекъ, като описва организацията на църквата на българитѣ, казва, че гърцитѣ иматъ въ страната петь епархии съ митрополити: 1) Пловдивска съ 22 черкви, 5 монастири, 50 свещеници, 11 калугери. 2) Анхиалска (заедно съ Бургасъ). 3) Созополска. 4) Месемврийска. 5) Варненска сь 12 черкви, 19 свещеници въ градоветѣ Варна, Балчикъ и Добричъ и 8 села и 1 параклисъ въ Шуменъ.

Каваклий и тукъ не се споменава нито като отдѣлна епархия, нито като съставна часть отъ друга гръцка епархия.

Веднага съ създаването на Източна Румелия, обаче, въ чиито граници влѣзе и Каваклийско, то, както ще видимъ малко по-долу, изпжква като важенъ гръцки центъръ. А вече следъ Съединението, къмъ 1888 год. кариотитѣ не само сж гърци, но и излизатъ на първо мѣсто като гръцки центъръ, поне по брой. Споредъ една статистика отъ тая година[2]), цитирана отъ Иречека като официална, докато въ Варненска околия има 8300 гърци, въ Пловдивъ има само 3930, цѣлиятъ Бургаски окржгъ съ изцѣло погърченитѣ ужъ Анхиало, Месемврия, Созополъ, Бургасъ и др. има 13650, въ Каваклийско-казълагашкия край, за който 10—15 год. преди това дори гърцитѣ не говорятъ, има вече 14925 души гърци. Една цифра очевидно невѣроятна. Тя би могла да се получи само, ако изчисленията се правятъ по методитѣ на Фенеръ, който за единъ периодъ отъ 1894 до 1912 год. за гръцкото население въ известна область посочва увеличение 30%, докато въ сжщата область и сжщото време за българитѣ е показано едва 0·7% увеличение[1]).

---

[1]) Проф. П. Никовъ, Възраждане на бълг. народъ, стр. 266.

[2]) Иречекъ, Княжество България, ч. I, стр. 133.

Споредъ тая статистика, кариотскитѣ гърци надминаватъ вече старитѣ гръцки гнѣзда Созополъ, Анхиало, Месемврия и Бургасъ, които дори безъ околнитѣ гръцки или гърчеещи се села, споредъ Енехолмъ[2]), презъ 1829 година иматъ общо 4216 гръцки кжщи, или като смѣтнемъ срѣдно по 5 души на кжща, малко повече отъ 21,000 гърци. При това, Каваклийско проявява тъкмо обратната тенденция. Докато тия крайморски градове за 50 години почти презполовяватъ населението си, новиятъ гръцки край при Сакаръ за 10—15 години набжбва до невѣроятни размѣри. И не затова, че жителитѣ му по атавизъмъ бѣха наследили отъ своитѣ прадѣди планинци необикновената имъ плодовитость. Другаде е тайната:

Следъ като дълго време не успѣваше дори да се изравни съ Анхиало, Созополъ и Месемврия, Каваклий изведнажъ ги надмина и зае първо мѣсто по чисто административенъ пжть. Той се наложи като гръцка околия по политически смѣтки и съображения. И наложиха го ония, които начертаха картата на знаменитата Източна Румелия и „които, както казва Иречекъ, нѣмаха никакво точно знание за етнографскитѣ отношения на страната и никакъ и не подозираха силата на българския елементъ въ нея“[3]).

За Берлинския договоръ народностниятъ принципъ нѣмаше собствено никакво значение. Неговитѣ външно-политически смѣтки диктуваха на всѣка цена българскиятъ елементъ да бжде обезличенъ въ Румелия.

Въ своитѣ спомени стариятъ Атанасъ Илиевъ ни разказва като съвременикъ и живъ свидетель за тия събития. Като председатель на окржжния съветъ и първъ управитель на Казълагашкото румелийско окржжие, той обиколилъ подведомственитѣ си 160 села. За гърци не споменава нито въ своето окржжие, нито въ Каваклий. Но, като разказва за назначаването на румелийскитѣ префекти и околийски началници, той пише, че било оставено да бждатъ назначени съ специаленъ приказъ околийскитѣ началници въ Каваклий, Анхиало, Месемврия и Созополъ. И наистина били назначени въ първитѣ две околии началници гърци. На назначенитѣ било само напомнено, че тѣ нѣматъ право да правятъ разлика между гръкъ, турчинъ и българинъ. При което, прави впечатление, че българинътъ като румелийски гражданинъ е поставенъ на последно мѣсто[1]).

---

[1]) Ст. Н. Шишковъ, Тракия преди и следъ Европ. война, стр. 98.

[2]) Енехолмъ, Архивъ за поселищни проучвания, год. I, кн. I, стр. 121 и сл.

[3]) Иречекъ, Княжество България, ч. I, стр. 408.

Така на Каваклийската околия биде наложенъ гръкъ околийски началникъ и той остана дори и следъ Съединението. Остана, въпрѣки цифреното съотношение на жителитѣ й. Срещу кржгло 20,800 българи и 800 отъ други народности, тая околия има къмъ 90-тѣ години 14,800 гърци

Тия цифри сочатъ до каква степень коравъ трѣбва да е билъ тамошниятъ български елементъ, за да запази дори при режима на епàрхоситѣ (гърцитѣ околийски началници) съотношението 20 къмъ 14 хиляди. Но тѣ, отъ друга страна, свидетелствуватъ и колко силенъ трѣбва да е билъ натискътъ отъ вънъ, който дори при тоя численъ съставъ на околията успѣ да й наложи единъ чиновникъ гръкъ именно като гаранция за гърцизма тамъ, доколкото го има, и да го създава изкуствено, ако го нѣма.

А подъ сѣнката на епàрхоса гърцизмътъ въ Каваклийско наистина процъвтява. Защото презъ 1893 год. статистиката показва въ тая околия вече 36,555 жители, отъ които 20,776 българи и 14,899 гърци[2]). Но, като се вземе предъ видъ, че презъ 1888 год. Иречекъ опредѣля кариотитѣ на 14,925 души[3]), но въ това число поставя и 2635 жители на Боялъшката група и 826 жители на едно ямболско село, излиза, че презъ тая година кариотитѣ сж били собствено 11,464 и че за 5 години само сж показали единъ приръстъ отъ 3435 души. Презъ тоя промежутъкъ българитѣ пъкъ отъ Каваклийско отъ около 18,000 хиляди кржгло достигатъ едва до 20,776, т. е. единъ приръстъ отъ 2700—2800 души.

Следитѣ на гърцитѣ-околийски началници се чувствуваха дори следъ тѣхното изчезване. Дълго време следъ като Каваклийската околия биде присъединена къмъ Казълагашката, въ каваклийското мирово сждилище сждията бѣше принуденъ самъ да си търси начинъ да се обяснява съ странитѣ по разглежданитѣ отъ него дѣла, когато сждещитѣ се, било поради незнание, било поради нежелание, не говорѣха български. Толкова силна бѣше наследената румелийска традиция, гръцкиятъ елементъ да се смѣта въ Каваклий, ако не за господствуващъ, то поне привилегированъ.

Така въ българскитѣ сждилища на свободната българска държава кариотитѣ можеха да не говорятъ български, когато желаеха да подчертаятъ своята национална принадлежность. Можеха ли, обаче, запазилитѣ националностьта си каваклийски българи да говорятъ свободно майчиния си езикъ при управлението на епархаса? Това собствено не бѣше и необходимо, защото за гърцитѣ езикътъ не е още сигуренъ знакъ за национална принадлежность Но то не бѣше и възможно. Защото епархосътъ тъкмо затова бѣше назначенъ, да прилага теорията, споредъ която: Елиногласни българи не може да има; българогласни елини — да.

---

[1]) Ат. Т. Илиевъ, Спомени, стр. 215.
[2]) Иречекъ, Княжество България, ч. II. стр. 692, бел. 36.
[3]) Иречекъ, Княжество България, ч. I. стр. 133.

Ако днесъ още дори въ културнитѣ ужъ европейски държави, да имашъ полицейската власть въ ръцетѣ си, това е равносилно да имашъ мѣстна автономия, можемъ да си представимъ каква е била властьта на гърка околийски началникъ. Неговата деятелность бѣше толкова по-благотворна затуй, че на въпроситѣ отъ тоя родъ ние гледахме съ пълно равнодушие. Дори при многобройнитѣ случаи на смѣсени бракове между „гърци“ и българки отъ околнитѣ села (обратнитѣ случаи бѣха рѣдки) никому не правѣше впечатление, че още при първото поколѣние децата отъ тия бракове минаваха вече за чисти елини.

Впечатлението за широкото разпространение на гърцизма съзнателно като че ли се подсилваше дори отъ официални мѣста:

Въ единъ детски учебникъ по отечествознание, прегърпѣлъ нѣколко издания, авторътъ пишеше: Населението въ Елховско се препитава чрезъ сѣенето на бамя. А бамя се сѣеше само въ кариотското село Синаплий, докато Елховската околия е една отъ покрайнинитѣ, които раждатъ всички нашенски земледѣлски произведения отъ памука и фастъцитѣ, та до житото и ечмика.

Въ етнографския музей въ София пъкъ Елховско и сега още е представено съ една кукла облѣчена въ сукманъ отъ Мураданлий (Мамарчево), село отъ източната група гръцки села, а презъ рамото ѝ преметната низа бамя. (Пакъ бамя!). Нито бамята е най-характерното произведение за Елховско, нито мураданлийската носия е най-типичната тамъ, нито пъкъ Мураданлий има нѣщо общо съ Синаплий, освенъ, че се смѣта за гръцко село. И все пакъ Елховската околия е представена само съ два предмета и то именно отъ села принадлежащи на групитѣ, които минаваха за гръцки.

Съ какви впечатления ще бжде оня, който отъ музея ще си състави представа за Елховско?

Преди да минемъ къмъ източната часть на Елховска околия, къмъ така наречената Боялъшка група „гърци“, която обхващаше селата Голѣмъ-Боялъкъ (Голѣмо-Шарково), Малъкъ-Боялъкъ (Малко-Шарково) и Мураданлий (Мамарчево[1]), налага се да си припомнимъ начина, по който е станало колонизирането на Каваклийско, който начинъ, както мимоходомъ споменахме, засѣга не само Елховския край изцѣло, а дори и Странджа. Да припомнимъ, напримѣръ, че селото Голѣмъ-Боялъкъ, центъръ на източноелховската гръцка група, сравнително най-дълго запази въ носията си бѣлитѣ беневреци и кѫсаци, единъ сигуренъ признакъ, ако не на македонски, то на шопски произходъ.

---

[1] Мураданлий собствено бѣше наполовина гръцко.

Особено необходимо е сѫщо да хвърлимъ бѣгълъ погледъ и върху историята на Странджа поне презъ последнитѣ столѣтия.

Историята на Странджа съ нейнитѣ предпланини на западъ къмъ Сакаръ и на северъ къмъ Стара-планина за жалость още не е разгърната отъ нашитѣ историци, макаръ, че особено нейната часть за петвѣковното робство, обещава да ни даде една отъ най-романтичнитѣ глави на нашата история въобще. А тая глава е изпълнена отъ край до край съ името на Бинбеловския родъ, чийто начало започва съ легендарната фигура на Момчила и свършва съ Караджата, който събра въ себе си като въ фокусъ вѣковния устремъ на цѣла Странджа къмъ свобода, за да го отнесе презъ Добруджа къмъ Бузлуджа. Защото въ жилитѣ на Караджата се буквално влѣха струи отъ кръвьта на всички видни родове на Странджа — Бинбеловци, Згуревци, Узуновци и той стана истинско олицетворение на народа ѝ. Тия родове, особено Бинбеловцитѣ, запазиха почти непрекѫснато презъ цѣлото турско робство не само българското име, но и старата военна традиция, угаснала бързо въ други български покрайнини.

Започнали съ името Бѣляни, потомцитѣ на Момчиловия родъ, бранейки родъ и родина отъ официални и неофициални потисници, нанасяли такива страшни пакости на турцитѣ, че скоро били наречени отъ тѣхъ „бинбели“ — хиляди пакости.

Първи тритѣ дружини на тримата братя Бѣляне посрѣщатъ ордитѣ на страшния покоритель на Тракия Тимурташъ паша и подъ Ямболъ въ упорити и кървави битки съ него до такава степень поразяватъ въображението му и извикватъ възхищението му съ храбростьта си, че той още отъ бойното поле поискалъ отъ султанъ Мурада разрешение да образува отъ храбритѣ невѣрници спомагателни отряди за своята войска. Разрешението било получено, отрядитѣ били организирани и наречени войнигани, а за пръвъ тѣхенъ главатарь билъ назначенъ единъ отъ братята Бѣляни. Отъ тукъ нататъкъ Бѣляни — Бинбеловцитѣ сѫ полувасали на султана. Съ свои войски тѣ пазятъ голѣмия пѫть отъ северъ къмъ Цариградъ. Съ отрядитѣ си участвуватъ въ походитѣ при Виена, дето оставя кости единъ бинбеловски главатарь. Участвуватъ съ турцитѣ и въ походитѣ въ Бесарабия, отъ дето придружаватъ Карлъ XII Шведски до отредената му въ Димотика резиденция. Самъ северниятъ краль имъ е личенъ гостъ въ Факия.

Редомъ съ официалнитѣ главатари на войниганитѣ, побуйнитѣ бинбеловски глави пъкъ съ хайдушки чети въ гората, въ които чети не рѣдко участвуватъ и жени, бранятъ християнитѣ отъ Равна-гора отъ турскитѣ золуми. Така, като войнигански главатари, отъ една страна, и като хайдушки войводи въ гората, отъ друга, тѣ държатъ подъ крилото си българския духъ въ нашия юго-истокъ. Въ 1810 год., обаче, съблазнени отъ примѣра на Пазвантоглу въ Видинъ и Али паша Янински, тѣ замечтаватъ да създадатъ свободно българско царство въ Странджа. За тая цель тѣ ловко изтеглятъ отъ кърджалийскитѣ орди християнитѣ-кърджалии, превръщатъ ги подъ началството на Инджето въ единъ видъ народна войска и презъ лѣтото на 1810 г. дигатъ възстание.

Но възстанието бива жестоко потушено.

Въ тия именно борби за свободна българска държава въ Странджа, най близки и неизмѣнни съюзници на Бинбеловцитѣ сѫ Згуревци и ичменскитѣ Узуновци. Редомъ едни до други тѣ се явяватъ и въ родословната таблица на Караджата.

Още незаглъхнало ехото отъ възстанието, войскитѣ на Дибича прекосватъ Източна България и Тракия и неочаквано са отзоваватъ предъ стенитѣ на Цариградъ. Одринскиятъ миръ, обаче, още по-неочаквано туря край на осмия руски походъ къмъ вратата на Черно море и рускитѣ войски се оттеглятъ задъ Дунава, безъ да промѣнятъ въ нѣщо положението на християнитѣ тукъ. Нѣщо по-лошо дори: за християнитѣ отъ Източна България, за българитѣ отъ Странджа особено, които открито посрѣщатъ руситѣ като освободители и явно се поставятъ на услугитѣ имъ, настѫпватъ страшни дни. Предъ дилемата да бѫдатъ избити за отмъщение, или да напуснатъ роднитѣ си огнища и да търсятъ спасение въ чужда страна, тѣ предпочитатъ второто. И 40,000 български семейства потеглятъ къмъ Бесарабия следъ рускитѣ войски, а Югоизточна България, следъ братоубийствени крамоли за и противъ преселването, наново почти обезлюдява. Наново, защото още отъ времето на Екатерина и съгласно нейния планъ тоя край периодически праща на вълни на вълни жителитѣ си на северъ.

Въ преселенията къмъ Бесарабия и Южна Русия вематъ участие и жителитѣ на Голѣмъ и Малъкъ-Боялъкъ, Елховско, които именно се смѣтаха за крепостьта на гърцизма въ източната часть на Елховско. Тъкмо за тѣхъ, обаче, ето що пише въ книгата си „Българска Бесарабия“ (1918 г.) покойниятъ Вл. Дяковичъ, самъ бесарабецъ и познавачъ на въпроса за преселенията:

„По преселенията въ Русия презъ това време (1792—1802) има сведения, че една група българи (м. подч.) отъ 148 души отъ Кючукъ-Боялъкъ (Одринско), бѣгайки отъ шайкитѣ на чутовния кърджалия (потурченъ българинъ отъ Брѣзникъ)

Кара Фейзъ, е била заселена около гр. Одеса, гдето си основала село Малъкъ-Боялъкъ; и до днесъ това село го има, населено съ българи“. (Цитатъ отъ Скалковски). „Презъ 1802 г. друга група преселници се настаняватъ до Одеса и другаде, като основаватъ Голѣмъ-Боялъкъ при Одеса, Търновка въ Херсонска Губерния до гр. Николаевъ, Стари Кримъ и Кършловъ въ Таврическа губерния“[1]).

По отношение народностьта на боялъшкитѣ преселници приведениятъ отъ Дяковича цитатъ изрично и на две мѣста подчертава, че тѣ сѫ българи. Но Дяковичъ ни дава още едно косвено доказателство. Възъ основа на официални документи той ни съобщава, че презъ реченото време въ Бесарабия се заселили всичко 38,000 души крѫгло. Отъ тѣхъ само $^1/_5$, обаче, сѫ небългари (власи, гърци, арнаути, руси, малоруси), т. е. срещу повече отъ 30,000 души българи едва крѫгло 7000 небългари, въ които цифрата на гърцитѣ е още по-малка. А ние нѣмаме основание пъкъ да допуснемъ, че тия преселници гърци сѫ тъкмо отъ Боялъцитѣ, като се знае, че по черноморското крайбрѣжие е имало гръцки селища като Едига, което, поради богатитѣ си жители, е наричано „Кючукъ Стамболъ“ и чийто богатства еднакво примамвали алчностьта на турци и кърджали, които могатъ да ги принудятъ къмъ преселение.

При това, не трѣбва да се забравя, че гърцитѣ тогава сѫ имали много по-малко причини, а следователно и желание да се преселватъ.

Ф. П. Фонтонъ, дипломатически чиновникъ при щаба на Дибича презъ 1828 - 29 г., който неотлѫчно следва рускитѣ войски въ похода имъ, ни дава ясно свидетелство за това. Въ своитѣ многобройни писма, като изказва съжаленията си, че Одринскиятъ миръ въ сѫщность нищо не промѣнилъ въ положението на поробенитѣ народи, той пише: „Евреитѣ и арменцитѣ, навикнали да купуватъ разнитѣ изгоди отъ съвмѣстния си животъ съ морално унижение, малко съжаляватъ, че ние си отиваме. Почти сѫщото може да се каже и за гърцитѣ. Тѣ подъ турско владичество често сѫ успѣвали да си спечелятъ богатства и почести и спекулативниятъ имъ народенъ гений предпочита тази изгода предъ осигуреното, но осксѫдно състояние на свобода“.

Или пъкъ;

„Подъ мюсюлманското иго то (гръцкото духовенство. Б. м.) има толкова предимства, че неохотно приемаше възможностьта да се лиши отъ тѣхъ. Не така разсѫждаватъ българитѣ. Този нещастенъ народъ страда не само отъ турцитѣ, но и отъ притѣсненията на гръцкото духовенство. Българското население открито изказваше радостьта си при мисъльта да бѫде освободено отъ тѣзи двойни угнетители и затова сега е обладано отъ двойно опасение“1).

---

[1]) Вл. Дяковичъ, Българска Бесарабия, стр. 80 и сл.

Мисъльта на Фонтона е съвършено ясна: Гърцитѣ отъ Югоизточна България, доволни отъ своето положение, нито сѫ имали особени причини да посрѣщатъ съ радость руското нашествие къмъ Цариградъ и да излагатъ предъ турцитѣ своитѣ вѣрноподанически чувства, нито следъ оттеглянето имъ сѫ имали особени причини да напускатъ родината си и да се преселватъ.

Но, докато Скалковски, Фонтонъ и др. ни сочатъ, че отъ Боялъцитѣ въ началото на миналото столѣтие се преселватъ българи, които въ Южна Русия основаватъ български поселища наречени на името на старитѣ имъ родни мѣста, сѫщитѣ елховски Боялъци веднага следъ Освобождението се оказватъ гръцки огнища. Какъ е станало това наистина интересно преображение?

Преди да преминемъ по-нататъкъ, нека да споменемъ, че следъ Освобождението ние намираме потомцитѣ и на Згуревци, и на Бинбеловци съвършено пръснати: единъ отъ потомцитѣ на Згуревци — Георги Згуревъ, бившъ български министъръ на правосѫдието, е въ София. Други Згуревецъ и днесъ живѣе въ елховското село Раздѣлъ Единъ потомъкъ на Бинбеловцитѣ, роденъ въ Акерманъ, днесъ е въ София. Други и до днесъ живѣе въ Факия. Потомци на Бинбеловцитѣ, изглежда, има още въ Айтосъ, Дюлгерлий (Бургаско) и Каваклий (Лозенградско), чисто българско село. Но Бинбеловци и Згуревци намираме още следъ Освобождението и въ Голѣмъ-Боялъкъ2). И което е особено любопитно, гръцкитѣ Згуревци отъ Боялъкъ, напримѣръ, продължаватъ и до сега, следъ като бидоха преселени въ З. Тракия, да подържатъ връзкитѣ си съ своитѣ български братовчеди въ София.

И Бинбеловци, и Згуревци, и Узуновци до началото на миналото столѣтие сѫ съ ясно опредѣлено българско национално съзнание. И не е съвсемъ случайно, че макаръ миналъ презъ Бесарабия, още въ първитѣ години следъ Освобождението на една отъ най-високитѣ длъжности на новата държавна управа иде единъ Згуревецъ. Случаятъ, впрочемъ, не бѣше единиченъ. Най-високи мѣста отъ държавната йерархия заеха редица бесарабци още, чието потекло сочи именно къмъ

---

1) Ф. П. Фонтонъ, Бълг. ист. библиотека, год. IV, т. II и III, стр. 297.

2) Споредъ допълнителни сведения, които получихъ лично отъ стария Георги Згуревъ, неговиятъ родъ се е изселилъ отъ Голѣмъ-Боялъкъ презъ 1826 г., когато неговиятъ баща билъ на 3 години. Родътъ му се заселилъ въ Болградъ, гдето въ последствие се сродява съ рода на покойния А. П. Малиновъ. Бащата на Малинова е вуйчо на Г. Згуревъ. Сестритѣ на баща му се оженили въ Кримъ, около Бердянскъ. Свои роднини Г. Згуревъ сочи въ Букурещъ, Болградъ и Кримъ.

Югоизточна България — Сливенъ, Ямболъ, с. Пандаклий, Дервентъ и др. И дойдоха тѣ тукъ, защото се чувствуваха преди всичко българи. Не е сѫщо случайно, че една отъ далечнитѣ издънки на Бинбеловския бесарабски клонъ, инженеръ Бинбеловъ, днесъ почти русизиранъ, безъ да подозира здравитѣ си родови връзки съ Странджа, отъ Акерманъ търси родината на дѣдитѣ си при София, не при Атина.

Несериозно би било да се твърди, че не е българинъ и дѣдо Никола Узуна, прадѣдото на Караджата, чийто родъ и днесъ още живѣе въ родното му село Ст.-Караджово. Дѣдо Никола Узуна, който, ако вѣрваме на преданието, притежаваше съ султанско ираде правото да носи червени папуци и елекъ, една рѣдка за онова време привилегия на християнинъ; който въ Одринъ можеше да сваля отъ бѣсилото осѫдени на смърть турци. Дѣдо Никола Узуна, най-после, който, макаръ и вѣрующъ православенъ християнинъ, не посещаваше черквата, не се причастяваше, само за да не бѫде принуденъ да цѣлуне рѫката на гръцки духовникъ.

По разказъ отъ Тодоръ Търнинъ (бащата на Стефанъ Караджата), предаденъ му отъ баба Дафна (отъ сѫщия родъ), историографътъ на Странджа Балчо Нейковъ пише, че владението на факийскитѣ войводи Бинбеловцитѣ се простирало на изтокъ до Черно море, на западъ до Тунджа, на северъ до проходитѣ на Балкана, а на югъ до Дервентитѣ (или Дервишитѣ — неясно написано, б. м.) и Странджа[1]). Освенъ това, всички факийски села били все войнишки. Не сѫ на по-друго мнение и днешнитѣ познавачи на Странджа. Като вזематъ предъ видъ сравнително многобройнитѣ български географски наименования, сравнително малкото количество феодални турски владения поне въ вѫтрешността на Странджа, а сѫщо и, че голѣма часть отъ населението въ тая покрайнина е или дервентджийско, или рударско, следователно, облѣчено въ известни привилегии, новитѣ изследвачи на Странджа заключаватъ, че сѫ на лице условията, при които населението е можело да запази своя български характеръ презъ вѣковетѣ.

Впрочемъ, че селата на Равна-гора и Елховско разположени край сегашната граница, гдето спадатъ и източноелховскитѣ гръцки села, сѫ били войнишки и привилегировани въобще, имаме не едно доказателство. Преди всичко, мѣстоположението имъ на голѣмитѣ пѫтища край Черно море и отъ Плиска, Преславъ и пр. къмъ Цариградъ, на голѣмия военненъ пѫть между Ямболъ и Одринъ ги сочи като естествени пазачи на крепоститѣ и проходитѣ по тия пѫтища. И наистина, дервентджийски сѫ и Вакъвъ, и Дерекьой (записано въ фермана си „Доксанъ докузъ харбаля Дерекьой“, както твърдятъ жителитѣ му); дервентджийски сѫ: Голѣмъ и Малъкъ-

---

[1]) Балчо Нейковъ, Рѫкописъ въ Народната библиотека.

Дервентъ, както имената имъ сочатъ; дервентджийско е и Дерменъ дере (възможно и Дервентъ-дере), дето и сега жителитѣ му по предание помнятъ македонския си произходъ. Въ особено положение трѣбва да сѫ и Дуганово и други съседни села въ връзка съ близостьта имъ до султанскитѣ ловища при Фикелъ, посещавани отъ султанъ Мохамедъ IV Авджията. Защото долината на Тунджа̀ и тогава ще да е била богата съ ловъ, както до сега. Съ особени привилегии трѣбва да сѫ били отличени и други още селища, като се има предвидъ, че цѣлиятъ тоя край е тѣсно свързанъ стопански съ Одринъ.

Сегашнитѣ крайгранични села, преимуществено горски сѫ го продоволствували съ дърва, вѫглища и месо. Доставчици на месо сѫ били и по-вѫтрешнитѣ поселища, за което свидетелствуватъ до скоро сѫществуващитѣ на много мѣста прозвища „Джелепъ“. Още по-вѫтрешнитѣ села пъкъ сѫ доставяли на града жита, брашна и др.

Тукъ трѣбва да споменемъ, че доставката на дърва, вѫглища и други специални занятия, споредъ Шериата, се считали за не особено уважавани, дори долни. Затова били изцѣло предоставени на раята.

А тъкмо за такива селища и мѣста се отнасяха и цитиранитѣ вече думи на Иречека: „тѣ сѫ запазили известна самостойность и затова въ най-ново време сѫ станали центрове на новобългарско движение“.

Така че българското национално съзнание въ началото на миналия вѣкъ въ Равна-гора се е всмуквало чрезъ майчиното млѣко и подготвяло тукъ семето, което малко по-късно трѣбваше да поникне въ Оборище. Но за да не остане и наймалкото съмнение върху това, нека да чуемъ какво ни казва и П. Ф. Фонтонъ за това съзнание[1]).

Презъ декемврий 1829 год. той посетилъ Факия, столицата на Бинбеловцитѣ, гдето престоялъ нѣколко дни. Отъ тамъ той пише: „Попитахъ нашия хазяинъ, по какъвъ начинъ може да се облекчи тѣхното (на българитѣ, б. м.) положение и кои сѫ тѣхнитѣ оплаквания“.

И написалъ му хазаинътъ, факийски селянинъ, на кѫсъ хартия следнитѣ 16 точки:

„1. Да будемъ сами вольны.

2. Да мы сами себя да судимо; Турчинъ суди Турчина, да суди и Булгаринъ Булгарина.

3. Да мы церкви правимъ когда и гдѣ захотимъ.

4. Да собирамо сами що е царская данокъ. А харача да нима во истину; и бумаги (?) нима на харачъ.

5. Вергіата да сами скупимо.

6. Спахи да нима.

---

[1]) Бълг. истор. библиотека, год. IV.. томъ II и III, стр. 300.

7. Субаши да нима нигде.

8. Зулункяринъ да нима, а где дойде Турчинъ на конакъ, а онъ да плати.

9. Да не убиваютъ Чѐвечита и не обираютъ по дорогамъ и въ конакахъ.

10. Да и буди право свакому, какъ на Турчина, такъ и на Булгарина.

11. Да се и христіянско сведочанство прійма у судъ, какво и на Турчите.

12. Бегликъ овца да нима.

13. Да и христіянска челять и дѣвойки силомъ не турчатъ и за жени не зиматъ.

14. Да и мы оружія носимо, какъ ото и Турчите, слободно.

15. Ангария, бегликъ да нима, и свакій колко слушно да плати.

16. Да въ православныхъ церквахъ звоно да има“[1]).

Тоя трогателенъ по своята простота меморандумъ, написанъ на случаенъ кѫсъ хартия, Фонтонъ нарича „най-красноречиво описание на страданията на този нещастенъ народъ“. Азъ, обаче, бихъ допълнилъ: Той е най-красноречивото свидетелство за здравото национално съзнание на ония, които и въ селската хижа могатъ тъй просто, тъй ясно и тъй силно да изразятъ преди сто години онова, което единъ народъ има право да иска.

Но Фонтонъ добавя още нѣще: „Ако попиташъ нѣкой българинъ, защо той иска да има орѫжие, ще ти отговори — за да защищава своя кѫтъ, своята кѫща, жена, деца. Чувството за общо възстание, чрезъ което да се освободи отъ омразното иго, като даде временни жертви, още се покои въ неговото простодушие“[2]).

Ето така се очертаватъ размѣритѣ на националното съзнание на българитѣ отъ бинбеловската родина въ момента, когато Дибичъ изпѫди депутацията имъ и заплаши ония, които искаха отъ него закрила за живота имъ, че ще обърне топоветѣ си срещу тѣхъ, ако продължаватъ да го безпокоятъ повече.

Не зная, ако на времето Иречекъ имаше възможность да посети Боялъцитѣ, дали не щѣше и за тѣхъ да направи сѫщитѣ резерви, както направи това за кариотитѣ. Азъ, обаче, още преди около 30 години имахъ възможностьта да видя Голѣмъ-Боялъкъ и още съ влизането си въ него стори ми се, че има нѣщо нередно въ гърцизма му. Една хубава есенна нощь замръкнахъ въ това село. Почивайки предъ селската кръчма, позната седѣнкова пѣсень погали слуха ми. На близкия кръстопѫть мома нѣкаква пѣеше:

---

[1]) Ако съветникътъ на генералъ Дибича ни е предалъ точно езика на факиеца отъ онова време, тоя документъ е още едно сигурно доказателство за връзката между Факия и Западна България.

[2]) Бълг. истор. библ. год. IV, т. II и III, стр. 303.

„Наклала Рада седянка,
Наклала, пишманъ станала . . .“

И текстъ, и мелодия — слушахъ ги сякашъ въ родното си село въ детинството си.

Сжщата пѣсень съ сжщата мелодия чухъ по-късно и въ София презъ Славянския съборъ. На една сказка въ старата „Славянска беседа“ проф. Бехтеревъ (ако се не лъжа) говори за езика, бита и пѣснитѣ на бесарабскитѣ българи. И когато отъ фонографа се разнесе „Наклала Рада седянка“, азъ наистина почувствувахъ ясно връзката между моето родно мѣсто, Боялъцитѣ, Странджа и Бесарабия. Бесарабия, сѣкашъ, нарочно бѣше запазила тая връзка непокжтната за всѣки случай.

Оказа се впрочемъ, че боялъшкитѣ „гърци“ изобщо нѣматъ гръцки седѣнкови, сватбени и хороводни пѣсни. „Български пѣятъ, обясни ми кръчмарьтъ гръкъ, дори когато пѣвицитѣ не знаятъ дума български“.

Въ репертоара на тия гърци сж пѣсни като:

„Дорде слънце зайде, пойде и пр.

Или:

„Синко, Стояне, Стояне,
Хай да те мама ожени
За Станка наш'та комшийка,
Че Станка й хитра, разумна,
Тя знае хатъръ да гледа
На свекъръ и на свекърва“ . . .

При което, и Стоянъ, и Станка сж типични български имена.

Или пъкъ:

„Разболѣла се Марийка
Отъ свекървени ядове.
Люта я треска затресе
Цѣли ми деветь години“ и пр.

Отсжтствието на гръцки хороводни и пр. пѣсни въ Боялъцитѣ и сжществуването вмѣсто тѣхъ на български, нѣкои искатъ да обяснятъ съ обикновеното влияние, което националнитѣ мнозинства на едно мѣсто упражняватъ върху малцинствата. Но такова обяснение въ случая би било, наймалко, пресилено, предъ видъ културнитѣ ужъ преимущества на гръцкия елементъ въ миналото и особеното му, почти привилегировано положение въ турската държава. Пѣсеньта на „дебелоглавия“ и „простъ“ българинъ да се наложи безъ съпротива на елинизма, който се домогваше да погърчва дори много по-напреднали културно срѣди! Такова едно налагане на българската пѣсень би изглеждало невѣроятно дори ако го допуснемъ само за селото Боялъкъ, гдето, да речемъ, че малко едно ядро гърци е попаднало между българска маса. Дори въ такъвъ случай гърцитѣ сж имали на своя страна преимуществото на училището и църквата, имали сж опората на патриаршията и едно много по-голѣмо разположение къмъ тѣхъ отъ страна на турската власть. Имали сж, следователно, всички условия, не да се поддаватъ на влияние, а тѣ самитѣ да влияятъ, да асимилиратъ. Това преди Освобождението. За влияние, упражнено следъ Освобождението, би било и смѣшно да се говори, особено за влияние съ такива поразителни резултати, за които нито времето бѣше достатъчно дълго, нито срѣдствата за побългаряване бѣха особено надеждни.

Езикътъ на боялъшкитѣ гърци бѣше като че ли още по-лошо качесто грѣцки, отколкото езикътъ на кариотитѣ. Препълненъ съ български и турски думи, той не отстжпваше на кариотския по богатството на изрази като „Валти клечка“ и „Пунто магаре“. За чистотата на тоя езикъ не ще бжде безинтересно да приведемъ следния фактъ:

Около 1906 год. грѣцки емисари особено настойчиво увещаваха гърцитѣ отъ Елховско да се преселятъ въ Гърция. Обещавайки златни планини, тѣ наистина можаха да убедятъ добри иначе хора да продадатъ имотитѣ си и да заминатъ. Но не бѣха изминали още година-две, започнаха преселницитѣ да се връщатъ и да молятъ купувачитѣ на имотитѣ имъ да имъ отстжпятъ поне часть отъ продаденото, за да има где да подслонятъ децата си.

— Не само не ни дадоха обещаното, — обясняваха тия клетници, — не само децата ни измиратъ поради несносния климатъ, но и не можемъ да се разберемъ: И ние говоримъ грѣцки, и тѣ, но нито тѣ насъ разбиратъ, нито ние тѣхъ.

Облѣклото на боялъшкитѣ гърци пъкъ бѣше дори още по-малко различно отъ облѣклото на мѣстнитѣ българи, отколкото кариотското. И мжжкото, и женското. Особено женската носия бѣше запазила (а пази я, казватъ, и сега още въ чужбина) своята типична пъстрота въ шаркитѣ и тоноветѣ си, типичната кройка и особености свойствени на елховската женска носия. И сукмана, и престилката, и пояса, който е особено характеренъ за тоя край, и политѣ на ризата съ шевицитѣ си. Съ една само разлика, че боялъшката женска носия бѣше до известна степень по-консервативна въ всѣко отношение и винаги възприемаше промѣнитѣ въ носията на Елховско съ известно закъснение.

Безъ да се опитвамъ да го обяснявамъ, ще ми се да посоча тукъ единъ интересенъ фактъ въ връзка съ мжжкото облѣкло на боялъчени: Характерно за мжжата носия въ най-югоизточната часть на Елховския край бѣше, че мжжетѣ носятъ черно боядисани шаечни потури и горна кѫса дреха, подъ които пъкъ имаше бѣло елече препасано съ цвѣтенъ поясъ. Черната горна дреха и чернитѣ потури сѫ носия на странджанското население около Факия. Това е носията и на тронкитѣ (преселници отъ Македония). Въ западната часть на Елховско мѫжкитѣ горни дрехи бѣха отъ шаекъ съ естественъ сивъ цвѣтъ на вълната. Боялъчени, които по села бѣха съседни съ тронкитѣ, носѣха сѫщо черни потури, докато кариотитѣ носѣха повечето сиви. Бѣлитѣ беневреци напоследъкъ бѣха вече съвсемъ изчезнали.

Нѣмаше нищо особено нито въ психиката, нито въ физиката на боялъчени, тия истински нашенци, които предпочитаха дори простичкитѣ нашенски кръщелни имена Стоянъ, Станко предъ мегалоелинскитѣ Аристидовци, Сократовци и

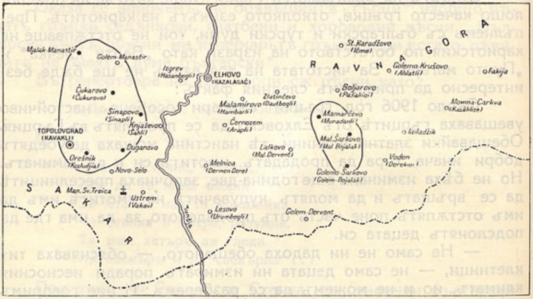
Malak-Manastir
Golem-Manastir
Izgrev
(Hasanbegli)
ELHOVO
(KAZALAGAČ)
Čukarovo
(Čukurovo)
Sinapovo
(Sinapli)
Knjaževo
(Šahli)
TOPOLOVGRAD
(KAVAKLI)
Duganovo
Orešnik
(Košudjia)
Novo-Selo
S A K A R
Man. Sv. Troica
Ustrem
(Vakav)
Tundža
Malamirovo
(Hambarli)
Zlatinčevo
(Daulbegli)
Černozem
(Arapli)
Lalkovo
(Mal. Dervent)
Melnica
(Dermen Dere)
Lesovo
(Urumbegli)
Golem-Dervent
R A V N A G O R A
St. Karadžovo
(Ičme)
Golemo Krušovo
(Ahlatli)
Fakija
Boljarovo
(Pašakioi)
Momna-Carkva
(Kazăklise)
Mamarčevo
(Muradanli)
Mal. Šarkovo
(Mal. Bojalăk)
Golemo Šarkovo
(Golem-Bojalăk)
Voden
(Derekioi)
Izladžik

——— Ограничение на гръцкитѣ села въ Елховско.
Délimitation des villages „grecs“ dans l'arrondissement d'Elhovo.
· — · — Граница между България и Турция.
Frontière bulgaro-turque.

Леонидовци. Въ краенъ случай, като знакъ за особено предпочитание гръцкото Шидеръ съ типично по български шипящото си „ш“ замѣстваше българското Желѣзко. Но дори съ преведено на гръцки име, Желѣзко винаги говорѣше по единъ съвършено варварски начинъ тънкия езикъ на елинитѣ Дори следъ като самъ бѣше започналъ да се нарича и чувствува гръкъ, той и до край не успѣ да отвикне да изговаря: лигура, детело, ищера, кшеро, кшило, вмѣсто: γλήγορα, δὲν θέλω, ὕστερα, ξεύρω, ξύλο.

Неотдавна пожелахъ да провѣря личнитѣ си спомени за кръщелнитѣ имена на боялъшкитѣ гърци, като прелистя списъцитѣ на гръцко-българската комисия по ликвидиране преселнишкитѣ имоти. Можахъ да хвърля само бѣгълъ погледъ върху списъцитѣ на Голѣмъ-Боялъкъ и, да си призная, самъ останахъ пораженъ отъ видено: По-голѣмата часть на голѣмъ-боялъшкитѣ преселници, мжже и жени, бѣха съ найобикновенитѣ български имена, а презимената често запазваха и българското окончание. Особено многобройно се повтаряха имената: Михо, Димо, Нико, Стоянъ, Дафна, Вълко, Рада. А обикновено нѣщо се оказаха имената Желѣзко, Станко, Злати, Стойка, Руса, Гена, Петко, Стоя, Сжба, Пауна и др.

Онова, обаче, което, споредъ мене, заслужава да бжде особено подчертано, то е, че въ Голѣмъ Боялъкъ сж изобилствували имена и презимена, като: Вълко, Нико, Стоянъ, Дафна и др. Това сж въ сжщность традиционнитѣ бинбеловски имена, които презъ вѣковното сжществуване на рода се повтарятъ особено често по всичкитѣ му разклонения. Женското име Дафна, макаръ въ сжщность гръцко, се сжщо повтаря на нѣколко пжти въ бинбеловската родословна таблица. Дафна е и името на бабата по майка на Стефанъ Караджа. Това е Дафна Стоянова Тюрюди Маринчовица. Следитѣ на тая бинбеловска традиция, редомъ съ издънкитѣ на Бинбеловци и Згуревци въ Голѣмъ-Боялъкъ, потвърждава за излишенъ пжть предположението, че водачитѣ на Равна гора и устроителитѣ на Странджанското възстание, които сж предпочели да останатъ въ родината си, сж намѣрили подслонъ именно въ Боялъцитѣ, като сж заели, може би, опразденитѣ отъ боялъшки изселници мѣста.

И странно става на човѣка, като чете въ тоя списъкъ дошълъ отъ Атина, че „Згурева Рада Стоянова“ е изселена отъ България като гъркиня. Странни сж тия Цвѣтановци и Пѣевци, които се срѣщатъ тукъ, както и при станимашкитѣ гърци. Нѣщо хумористично, обидно сѣкашъ има въ случая, който ни дава айтоското село Урумъ-Еникьой (сжщо „гръцко“), но който не е изключено да сжществува и въ Боялъшко: Въ Урумъ-Еникьой двама еднокръвни братя сж кръстени Сократъ и Цвѣтанъ. При преселването, обаче, се оказало, че Сократъ се чувствува българинъ и остава тукъ, а Цвѣтанъ — чистъ гръкъ и се преселва . . . А и Сократъ, и Цвѣтанъ сж само герои на една национална трагикомедия.

Кжде е, обаче началото на гърцизма у боялъшкитѣ гърци?

Споменахме вече многобройнитѣ масови преселения отъ тоя край, разположенъ до портитѣ на Одринъ и Цариградъ и на голѣмото вървище на народитѣ къмъ столицата на Византия и султанитѣ. Истинска национална катастрофа представя системното обезлюдяване на нашия юго-изтокъ презъ последнитѣ единъ-два вѣка, при всѣки опитъ наруситѣ да проникнатъ на югъ къмъ свободното море. И всѣки пжть преселенията се предшествуватъ отъ голѣми колебания, крамоли, та дори и братоубийства. Винаги, обаче, въпрѣки примамливитѣ обещания на рускитѣ агенти, въпрѣки смъртния страхъ предъ турското отмъщение, у една часть отъ населението на тая покрайнина накрай все пакъ надделява желанието да остане въ роднитѣ си мѣста. Оставащитѣ тукъ се виждали, обаче, принудени да потърсятъ нѣчия закрила. А найблизката закрила се оказвалъ одринскиятъ владика. Но Фенеръ, никога не дава закрилата си безвъзмездно. Особено отъ края на XVIII и половината на XIX вѣкъ, когато той става разпаленъ носиталь на великогръцкия национализъмъ, цената на неговата закрила силно поскжпва. Докато по-рано договорътъ за закрила между пастири и пасоми изискваше като залогъ само църквата и училището, сега вече необходимо ставаше да бждатъ залагани и езика, и народностното име и бита.

Така потомцитѣ на ония, които много преди Оборище лѣятъ изъ Странджа кръвьта си за българска държава, намѣрили като корабокрушенци следъ буря подслонъ въ Боялъкъ, ставатъ гъркомани, а въ последствие — и гърци. Но въ това име, менъ се струва, звучи само, како въ името на кариотитѣ, по-скоро укорътъ въ родоотстжпничество.

Днесъ боялъшкитѣ гърци сж преселени изъ Бѣломорската равнина. Фатална нѣкаква участь имъ отреди, както далечнитѣ свои предци, да изпиятъ и тѣ горчилото на преселничеството следъ голѣмата война. Но ония, които сж били между тѣхъ въ новото имъ отечество, разказватъ наистина трогателни нѣща: Потомцитѣ на Бинбеловци и Згуревци не само поддържатъ връзки съ своитѣ кръвни роднини останали отсамъ, а и скритомъ въздишатъ съ погледъ обърнатъ къмъ родината. Тѣ плачатъ, когато чуятъ българска пѣсень. И ако тая пѣсень и до днесъ извиква сълзи въ очитѣ имъ, това не е само отъ обикновена тжга по родината, която ги тегли на северъ, а затова, че като се вслушатъ въ себе си, чуватъ гласа на кръвьта, който на езика на нѐ много далечнитѣ имъ прадѣди имъ нашепва името на друга една страна като сжщинска бащиния.

Затова въ моменти на откровеность тѣ не пропускатъ случая предъ чуждитѣ имъ ужъ българи да молятъ: Направете всичко, върнете ни по домоветѣ ни.

Елховскитѣ „гърци“ сж единъ отъ малкитѣ епизоди на една трагедия, която отъ вѣкове се разиграва въ земитѣ ни. Въ тая трагедия на българщината е опредѣлена ролята, да влива въ жилитѣ на чужди народи най-жизненитѣ си сокове.

„Les Grecs“ de l'arrondissement d'Elhovo

Par Dobri Popov

Dans l'arrondissement d'Elhovo, près de la rivière de Tundja, la majorité des habitants de la petite ville Topolovgrade et des villages voisins: Malak Manastir, Golem Manastir, Čukarovo, Sinapovo, Duganovo et Orešnik, de même de ceux situés à gauche de Tundja: Mamarčevo, Malko Sarakovo et Golemo Šarakovo se sentaient Grecs et parlaient entre eux le grec quoique assez corrompu. La question sur ces „Grecs“ n'était pas jusqu'à présent suffisamment éclaircie, quoique plusieurs auteurs, le premier l'historien de mérite K. Jireček, aient exprimé des doutes assez argumentés sur leur origine grecque. Cette population émigra en Grèce, contre son gré, pendant les années 1924/1925, par suite de l'Accord greco-bulgare d'échange des populations.

L'auteur de cet article, lui seul originaire de ce pays, traite en détails de cette question.

Les Turcs, lors de la conquête de ces terres, au XIV-e siècle, les trouvent très dépeuplées à la suite des luttes prolongées. Ils instalent ici successivement, au XV-e et au XVI-e siècles, beaucoup de ses compatriotes et des Bulgares de différentes régions bulgares. La noménclature topographique consiste exclusivement en noms turcs et en noms bulgares. Ce n'est qu'aux villages en question qu'on rencontre des dénominations grecques, mais spécialement à des propriétés isolées.

On appelle les „Grecs“ de l'arrondissement d'Elhovo „kariotes“ qui provient du nom du village Orešnik qui s'appelle en grec Karies. On l'accepte pour le plus ancien village grec dans ce pays.

L'auteur examine les causes qui ont contribué à l'hellénisation de l'ancienne population bulgare d'Orešnik. Il trouve que la raison en est dans leur métier d'autrefois — l'horticulture. Comme horticulteurs, ils ont travaillé aux environs des grandes villes de la Turquie, surtout aux environs de Constantinople et d'Adrianople. Pour être sous la protection du patriarche grec et des gros-bonnets grecs, ils commencèrent à s'appeller „Grecs“. Le fait que les Turcs, jusqu'à vers 1870, prenaient pour Grecs tous les chrétiens, était pour quelque chose dans le reniement à leur nationalité bulgare.

De Orešnik l'influence grecque embrasse successivement aussi les autres villages „grecs“. Ce procès reste inachevé, ce qu'on apperçoit dans les différentes traces dans leur langue, dans leurs coutumes, dans leurs costumes etc., que l'auteur étudie séparément. Très intéressantes sont surtout les chansons bulgares, de même les refrains, qu'ils chantent sans pouvoir tout comprendre. Beaucoup de leurs noms propres sont bulgares. Ils ont aussi une quantité de mots bulgares qui leur rendent la langue difficile à être comprise par les Grecs de la Grèce.

On commence, d'il y a soixante ans à peine, à considérer ces villages comme grecs et c'était après le Congrès de Berlin qui a fondé la Roumélie orientale (Bulgarie du Sud), qui en 1885 s'annexa à la Principauté bulgare. Au temps rouméIien, l'arrondissement d'Elhovo avait pour vice-préfets des Grecs qui ont continué à répandre l'influence grecque.

Le ferman du Sultan de 20. II. 1870 qui créa l'Exarchat bulgare indépendante et qui montra les enclaves grecques, les Grecs de l'arrondissement d'Elhovo n'y étaient pas indiqués.

Dans la seconde partie de son article l'auteur parle des trois villages du côté de l'Est d'Elhovo et nous fait savoir qu'au commencement du XIX-e siècle ils ont été complètement bulgares, car beaucoup d'habitants de ces villages-là ont émigré dans la Russie du Sud (la région d'Odessa), en Bessarabie, et qu'ils connaissent leur origine bulgare et s'appellent Bulgares. Tout d'abord ces trois villages se déclarent grécomans, c'est à dire amis de tout ce qui est grec (église, école, langue), sous l'influence de l'évêque grec d'Adrianople et ensuite ils se déclarent Grecs.

„Les Grecs" d'Elhovo représentent un petit épisode de la séculaire tragédie de la dénationalisation bulgare. Sous le joug politique des Turcs, religieux et culturel des Grecs, beaucoup de sang bulgare avait été versé dans les veines des autres nations.

Търговски сношения на софиянци съ Цариградъ презъ XIX вѣкъ

Необнародвани писма

отъ

Петъръ Динековъ

Въ своето „Общое землеописанїе вкратцѣ за сичка-та землѧ“ (Смирна 1843 г.) К. Фотиновъ отбелязва за София: „Софїа (Трїадица Сардїйска), первенствующїй староболгарской власти градъ край рѣка Боѧна, въ широко и пространно поле, гдѣто тече и Искръ рѣка. Жители има до 50,000, церкви 8, училище славеноболгарогреческо, кое-то се постави настоѧнїемъ перваго Софїи архїепїскопа г. Іероѳеѧ и достопочтенныхъ гражданъ. Има похвалны бани, каквото внетре, така и вонъ. На ѡкрестны-тѣ (околны-те) страны софїйски намеруват се 12 монастыре. До два или тры часове разстоѧнїе намерува се прочуенна-та за разны и многоцѣнны руды планина Витоша. Софїйска-та землѧ се рѣдкѡ намерува споредъ изобилїе-то, плодоносїе-то, скотопитателство-то, и може да се нарече землѧ ѡбѣтованїѧ, защото издава таквыѧ вещи и стока, кои-то толкова изобилнѡ други мѣста нематъ. Содержава же повече отъ 360 сѣла, помежду кои-то има и голѣми и многонародни, каквото е Радомиръ, Іхтиманъ (кои-то се называватъ и касабы) и други многочисленни“ (с. 72).

Тия благоприятни условия, добре посочени отъ Фотиновъ, сѫ дали възможность да се развиятъ въ София и нейнитѣ околности многобройни занаяти, земедѣлие и скотовъдство. Разположенъ на важнитѣ пѫтища отъ Западна Европа къмъ Цариградъ и отъ Дунавъ къмъ Македония, градътъ е игралъ важна роля, както въ старо време, така и презъ епохата на турското робство. Като седалище на румелийския бейлербей до 1864 г. и на силни турски гарнизони, отъ мнозина София е била смѣтана за столица на България. Още презъ XVII и XVIII в. тукъ е имало 63 еснафски сдружения[1]). Презъ XIX в. има 21 чисто български еснафи[2]). Оживениятъ стопански животъ се характеризува и съ търговията, която софиянци водятъ съ близки и далечни мѣста. Изнасятъ се предимно земедѣлски, скотовъдни и млѣчни произведения, което е въ зависимость отъ стопанството на софийската область. Особено интересна е търговията съ столицата на голѣмата турска империя—Цариградъ. Запазени сж отъ третата четвърть на миналия вѣкъ 122 писма на софийски търговци, отправени до цариградския търговецъ и виденъ българинъ Хр. П. Тъпчилещовъ. Писмата се пазятъ въ богатата архива на последния, която сега се намира въ Архивния отдѣлъ на Софийската Народна библиотека. Тѣ рисуватъ стопанскитѣ връзки на софиянци съ Цариградъ. На турската столица сж доставяни преди всичко топено и нетопено масло, лой, сирене, кашкавалъ, овце, пастърма, вълна и т. н. Софийскитѣ търговци сж имали мандри изъ околнитѣ села, кждето сж изработвани хубави млѣчни произведения, ценени добре въ Цариградъ. Доброто име, съ което софийското бѣло сирене се ползува сега въ цѣла България, се дължи, както се вижда, на многогодишна опитность въ приготвянето му. Пренасянето е ставало по три пжтища: 1) София — Одринъ — Такирдагъ — Цариградъ; 2) София — Солунъ и отъ тамъ по море до Цариградъ и 3) София — Ломъ по Дунава и по Черно-море до Цариградъ.

---

[1]) Вж. Д. А. Ихчиевъ, Еснафски документи и еснафски организации въ турско време. Списание на Бълг. икономическо д-во, г. XI, 1907, кн. 7, с. 454–458.

[2]) Вж. П. Динековъ, София презъ XIX в. до освобождението на България. София 1937, с. 1.

Отъ запазенитѣ 122 търговски писма обнародваме само 13 — отъ х. Мано Стояновъ, Зафираки Димитровъ и Атанасъ Симовъ. Запазваме езика и правописа, като поради технически причини изоставяме надреднитѣ знаци и за по-ясно разбиране въвеждаме съвременната употрѣба на главнитѣ букви и препинателнитѣ знаци. Както отбелязахме, всички писма сж отправени до Хр. П. Тъпчилещовъ, който служи като ценenъ посрѣдникъ на софийскитѣ търговци.

Роденъ презъ 1808 г. въ Калоферъ, той произхождалъ отъ видно семейство. Родѣлъ се съ познатитѣ български търговци въ Одеса Ст. Д. Тошковичъ и Н. М. Тошковичъ. Отначало се занимавалъ съ абаджийство, но по-късно се отдалъ изключително на търговия. Често пжтувалъ отъ Калоферъ до Цариградъ, гдето най-сетне се преселилъ въ 1854 год. и останалъ до края на живота си (1875 г.) Тукъ развилъ широка търговия, сношавалъ се съ най-отдалечени краища на Турската империя, придобилъ голѣмо материално състояние. Писмата на софийскитѣ търговци до него представятъ единъ епизодъ отъ неговата дългогодишна стопанска дейность. Но въ тия писма сж засегнати въпроси и отъ културно-обществения животъ. Хр. П. Тъпчилещовъ е единъ отъ най-дейнитѣ участници въ борбата на българския народъ срещу гръцкото духовенство. Притежавайки довѣрието на турскитѣ власти, той често е използувалъ влиянието си, за да спомогне за добрия изходъ на борбата[1]).

До Тъпчилещовъ сж изпратени 60 писма (отъ 1859—1875 г.) отъ хаджи Мано Стояновъ. Той е единъ отъ най-виднитѣ софиянци презъ последнитѣ десетилѣтия на турското робство. Занимавалъ се е главно съ търговия, но е вземалъ и голѣмо участие въ общественитѣ борби. При организиране на Българската екзархия той е делегатъ на софиянци въ Народния съборъ. Познатъ е като спомощникъ на книги, училищенъ деецъ, билъ е членъ на правителственитѣ мезлиши, често е назоваванъ „кметъ“ и „градоначалникъ“ на София. Презъ 1876 г. бива интерниранъ отъ турскитѣ власти въ Цариградъ[2]).

Вториятъ кореспондентъ на Тъпчилещовъ, Зафираки Димитровъ, е сжщо виденъ софийски търговецъ и участникъ въ общественитѣ борби. Отъ него се намѣриха 9 писма (отъ 1860 г.).

Отъ Атанасъ Симовъ сж запазени 53 писма (отъ 1873 - 1875 г.). Роденъ въ Калоферъ, сродникъ на Тъпчилещовъ, отначало е билъ цариградски търговецъ. Презъ 1873 г. той е вече въ София — като търговски агентъ на Хр. П. Тъпчилещовъ за София и Софийско. Обикалялъ и нѣкои съседни градове, за да събира и препраща стоки въ Цариградъ за смѣтка на Тъпчилещова.

Обнародваме писмата въ хронологически редъ.

1. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Моли Тъпчилещова да спомогне да се продаде пастърмата, която изпратилъ въ Цариградъ по Андонъ Ячковъ. Има готови 5,000 ока масло. Пита, на каква цена може да се продаде.

Пѡчтеномȣ господарȣ киръ Христо папа Тапчі леща
1859, декевіа 1, Софа.

Перво питамо вашето добро зравіе и фторо идемо да ви поздравимо. Има време, що не сме се виделі. Сась писмо моліь, прателȣ, пратіме малкȣ пастрама сась наше моче Адонъ Ѩчкофъ. Като доде до ваша милосъ да ви се прикаже сасъ писмо, моліѫ да мȣ престоіте за сва що-какво да похарчі таѧ пастрма, защо другі патъ не ходіло. Затова да мȣ престоіте и намо да ѧвите. Дрȣго, да мі ѧвите— имамо 5 хиляді ѡка масло. Ако обичате да ни ѧвите, по що може да се похарчі, да го пріготвіме, за рамазано да го испратіме да ні го похарчіте, защо желамъ сась ваша милось да имаме косподеціа. Азе писа ви и дрȣгі патъ и пакі не прима ѡ ваша милось ѡговорь, затова мислiь да не сте полȣчiлi писмото, затова мi се не оговорiте, молиъ да имамо ѡговоръ сась перво. Тако ѡстаеъ на ваши добрi ѡговоръ като брать

---

[1]) Срв. Н. Начовъ, Хр. П. Тъпчилещовъ. Животъ и неговата обществена дейность. София 1935.

[2]) За него повече вж. въ цитуваната книга „София презъ XIX в. до освобождението на България“, показалецъ, с. 325.

хаџи Мано Стодъ.

2. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Предполага, че Андонъ Ячковъ е стигналъ вече въ Цариградъ и Тъпчилещовъ му е помогналъ. Къмъ рамазана ще изпрати маслото, за което се говорѣше въ първото писмо. Извинява се, че го безпокои съ своитѣ работи.

Софія, 1860, іануарый 4-ый.

Господинъ Христо П. Тъпчилещовъ!

Цариградъ.

Пріймахъ Ваше-то писмо на 14-ый приминалаго мѣсеца и са научихъ са, що ми пише-тѣ, и ви благодара за отъговоръ. Колъко-то за момче то ни г. Андонъ Ячковъ, надамъ са да е стигналъ, и ви сте го помогнали и наредили, колъко то сте могли.

За масло-то, що бѣхъ ви писалъ, научихъ са цѣнж-тж му, нъ за сега не ще да можа да испрата, че не можатъ да се намѣра-тъ кираджи, друго — и ако да са намѣри, кири-те са скжпи, та да ви е извѣстно, нъ до послѣ каде рамазанж-тъ испрати ща ви нѣколко ока, за да го продаде-тѣ за мои счетъ.

Мола ви, господа, недеи са сърде-тѣ, че ви налагамъ главоболіе съ мои-тѣ работи. Нъ ако ви са случила нѣкоя работа, пише-тѣ ми и я сьмь готовъ на секи начинъ да іж испълнж, и с еднж дума съгласно съ желаніе-то ви, и я желаіж да имаме помежду си сѣкога взаимно писаніе, макаръ да е за интересъ, макаръ за обща полза.

Остаемъ на вашъ отъговоръ.

Вашь приятель

хаџi Мано Стодъ.

Мола ви, принесе-тѣ отъ моя страна искрени поздрави и на брата ви г. Николчо.

3. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Синътъ на х. Мано, Димитраки, отива въ Цариградъ да купи нѣкои стоки. Х. Мано моли Тъпчилещовъ да му помогне и дори, ако стане нужда, да му услужи съ пари до 40 хиляди гроша.

Пѡчтеномȣ господарȣ киръ Христо папа Тачi леща,
браскi вi поздравамь со фсеъ фамiлiа.

1860, фефа 10, Софа.

Перво прiходiмъ да вi попiтаъ доброто вi зравiе i фторо iсправщамъ Васiлакi Костадiъ, нашъ човекь, нашiо сiнъ Дiмiтракi ѡртакъ, коіто доході да зіма стока ȣ Царі гратъ за наші потребі, коіто моліъ като брата да го імате место назе, каквото да му престоіте за сва що нещо. Ако бі се слȣчіло нещо повече да земе стокі, да мȣ престоіте до 40,000 хіладі гр^{ш}, словоъ четіресе хіладі гроша. Азека саъ добаръ платеъ, коіто навремето зема стокі да платімъ, каквото че да радатъ сась Царі гратъ трȣговікі, затова моліъ, ако ві станало потребно, да імъ престоіовате на секі паріъ. Тако ѡстаеъ на ваші надежи като братъ

хаџі Мано Стоѧъ.

4. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

По поржчка на Тъпчилещовъ х. Мано предалъ 55,485 гроша на Омеръ Ибраму, за да купи стока.

Почтеномȣ господарȣ киръ Христо Тапи леща,
браскі ві позраваъ со всеъ фамиліа.
1862, марта 15, Софа.

Перво пітамо вашето добро зравіе и фтро идемо да ві позравімо. Весма се зарадȣваъ за вашето посещеніе, коіто не сте ні забоваріл, коіто прімахъ телі графо на ваша заповесъ да теглíме поліца за 40 хіладі гроша, коіто бȣдете слободні. Дадоме стока на Омеръ Ибрамȣ Амза за 55485 гроша, коіто прімаме 40 хіла гроша. Останаха да даватъ ѡще кȣсȣро 15485 гр^{ш} за 31 деъ вавде. И поліца направіха сасъ Самѡилъ Сара за 50 хіла гр^{ш} за 31 деъ ваде ѡтъ марта 15 че се броі; бȣдȣкі ваша мілосъ, піса те и таѧ работа ваша мілось, като стоіте, пішете ні, какво ѡбічате за січко да ві престоіме. Само молімъ за горо реченіте, кȣсоръ що стаѧтъ до 15485, да ме ȣсігȣрате сась пісмо, какво ваша мілосъ че да престоіте і за ніхъ. Дрȣго ако пітате, за колкȣ стока зеха Омеръ Ібрамȣ до сенова, що са зелі 2400 бравí; 1200 бравí пратиха днеска за Царі гратъ, а кȣсоро сакатъ тȣка да гі тȣрать на соватъ, ілакіъ імаме разговоръ сас ніхъ. Ако ваша мілосъ стоіте за ніхъ, азе че імъ дадеъ і соватъ. Пакъ ваша мілосъ ако стоішъ, тіѧ работі че імъ престоіме, ако нечете, колкȣ що станаха да даваъ, че іъ запреме ѡ стоката за 15485 гр^{ш}. Така имаме разговоръ, ако ві са пісалі, сась перво да мі се ѡговоріте. Тако ѡстаеъ на ваші добрі ѡговоръ като братъ

хаџі Мано Стоѧъ.

Пріклȣченото пісмо предате по атресȣ незабаво и намо ѡговорете.

5. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Да се погрижи да продаде маслото. Предлага на Тъпчилещовъ да взематъ заедно събирането на беглика въ нѣкой санджакъ. Въ тая работа сж посветени още коприщенцитѣ Стефанъ Топалоглу и Тодоръ Десовъ. Смѣта да изпрати въ Цариградъ овце за продань.

Срѣдецъ, 1865, февруарїй 5.

Господаръ Христо Тжпчилеща !

Въ Цариградъ.

За благодаренъ отговоръ на честното Ви оть 27-ый преминжлаго месеца съ време го прїймахъ.

Колкуто за масло-то, бележа да сте прибрали и 38 тѣхъ качета и другото 58 качета да сте дали съ 42 дена почакъ, и останалото надѣя са и него да сте изчистили. Ако ли пакъ не сте, потрудете са да го похарчитѣ, защо добиватъ му са виде, че я съмь благодаренъ да си хвана паритѣ, та ако не здобия оть него, поне оть подолу предложената ми работа да искарамъ зарарать. За сега идж да ви предложа една работа да захванемъ, която са надѣя, ако намеритѣ за добро отъ страна ви, да почнемь, въ което сьмь увѣрень да ще са ползуваме. Презъ тоя месецъ мисла да са се почнели беилицытѣ да са продаватъ у градо ви, зато, ако имате благодаренїе, да земемъ некой санжакъ на содружїе съ Ваэе, за която работа имамъ разговоръ съсъ гос. Стефанъ Топалолу и Тодоръ Десовъ, коприщане, които отидоха за градкт ви и са надѣя да са стигнали. Они иматъ доста познанство въ тия работи. И желаемъ съ ваэе ведно да земеме оня санжакъ, който гореказанитѣ приятели би ви предложили. Човецыте са мои приятели почтени, безъ да имате некое шубе, зато мола ви, разсудетѣ и, ако намѣритѣ за добре, повикаитѣ госпо. Стефанъ и Тодораки, та са споразумеитѣ съ нихъ. Отъ иститѣ ще са научитѣ сичкытѣ потребни. А за исетата, по моето мнѣнїе ще бждать на три дѣла. Вие земетѣ на стотѣ четиресетъ. Така и господство имъ четиресетъ и остатока дваесеть нека са менъ. Че я сьмь благодаренъ на то, стига само да би почнали работата и са надѣя у Бога да се ползуваме, защо тжзи година овцитѣ са здрави. Пакъ Вие какъ намеритѣ за добро, отъ кьмь хисетата и други пишете ми. Увѣренъ сьмь да немате нужда отъ тая работа, нъ като на своятъ си братъ тжи смело Ви пишж и Ви подканувамь да станете причина да са ползуваме и двама. Желанїето ми е, господа, честно и добросьвѣстно и желаiж съ Ваэе да почна, а не да са отнаса до друговерци, докато имамъ своитѣ си братия българе. Увѣренъ сьмь да не ще са откажетѣ отъ тжзи работа. Нъ пакъ ако не щете сами, то предложете и на господа Ив. х. Петревъ, комуто и особито пишъ. Зато мола ви, ако имате благодаренїе, разговорете са съ казанитѣ ми приятели и менъ пишете, додето има време. Ние имаме разговоръ за тия окружия: Нишко-то, Видинско-то и Пловдивско-то. Отъ тия тритѣ едно-то да са земе съ такси-тѣ; колкуто за Софишкото, то го оставихъ на страна, защото има много далипе за него и може да излѣзе на цена, та каква полза. И съ една дума то нещо желая отъ Ваэе.

Въ знанїе ви бехъ писаль на Ив. х. Петровъ за съдружески овци да съберемь некое парче и друго за курбана, което за сега ми отказа, нъ я, като имамь за сега готови три сури, помислихъ да ги изпрата до ваэе да ги продадетѣ за моя сметка. Зато мола ви, потрудете са, оть ка са научитѣ, явете ми щжтъ ли да иматъ ищахатъ за курбана или не, за което вие може да познаетѣ отъ стоката за сега що има по кършлитѣ, та и я наспроти писването ви, така да поступа— да ги испрата или да ги наместа по планинитѣ да пасатъ за лѣтосъ. Зато братски ви мола, явете ми. Опростете, що ви налагамъ главоболїе съ работитѣ ми, нъ васъ сьмь опозналъ отъ време и нема другому, кому да пишъ, освѣнъ Вамъ, и сѣкога сьмь признателенъ къмъ Вазе. Безъ друго остаямь на отговора ви.

Поздравлявамь ви и сьмь усердный
хаџи Мано Стоѧ.

6. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Пакъ моли за маслото — да се погрижи да го продаде. Тъпчилещовъ не се съгласява да вземе участие въ предприятието съ беглика, та и х. Мано се отказва. Нѣма да изпрати овцетѣ.

Софїя, 1865, февруарїй 26.

Господарь Христо Тѫпчилеща!

У Цари-градъ.

Отговарямъ са на Вашытѣ две писма отъ 10 ый и 17 ый на тоя месецъ, които прїймахъ съ благодаренїе, и бѫрзамь да Ви са отговора. Видахъ градѫт ви да са е напѫлнилъ съ масло и нема мущери, и не сте продали нищо отъ 38-тѣ качета, та и цены-тѣ забележихъ. Нъ пакъ мола ви, потрудете са да го исчисти-тѣ, ако не съ погорна цена отъ първо-то, поне на сѫщата. Наистина и отъ първото губимъ, нъ малко нещо, по сегашна-та цена загуба-та ще е повече, както Ви е познато, нъ пакъ оставямъ на господство Ви. Какъ намеритѣ за по добре, тѫи го даите, безъ да ма питате пофторително.

Проумехъ, че не прїймате участїе въ съдружество за бегликатъ. Идѫ да Ви принеса благодарность отъ всето си сърце за честь-та и братолюбїето, кои-то ми показувате, то е за моя сметка да ми земете некое окружїе, и ви остаямь краино благодаренъ, нъ за сега, като помислихъ и видохъ, че додето да ви пишъ, ще са продадатъ беилицы-тѣ, зато оставихъ, и даи Боже за напредъ съ време ще Ви пишѫ потребнытѣ за тогава. Пѫлно сьмь увѣренъ, ако да бех ви писалъ и споразумелъ съ Вазе преди единъ месецъ, то щеше да е подобре, нъ Богъ да ны дава здраве, та занапредъ знамъ, кога да Ви пишъ. Колкуто за нашытѣ братия гг. Стефанъ и Тодораки, мисла да са зели участїе съ некого и не са остали праздный.

За овцетѣ видохъ, що ми пишете, нъ макаръ и да имаха ищахаръ, то пакъ не щехъ да ги изпрата за курбана поради многото снегове, що има наредъ, а от друга страна и калѫтъ като са стопи. И засега ще ги наместа на съвать, та, даи Боже, за напредъ, когато би имали ищахаръ, оставямъ Вамъ да ми пишете за сичко потребно. И въ знанїе ви, за сега са сѫбраха четири сури и по нататакъ може да събера още некое парче, зато, кога би излѣлъ некои мущерия, надѣя са да го препоручитѣ до менъ.

Поздравлявамъ Ви и сьмь усердный
хаџи Мано Стоѧ.

7. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Отъ изпратеното масло Тъпчилещовъ да предаде четири качета на Иларионъ Макариополски, три — на Вели Ефенди, а десеть — да задържи за себе си.

Софія, 1867, 9/врі 17-ый.

Господарь Христо П. Тъпчилеща!
Въ Цари-грать.

Чесното ви отъ 8-ый того пріимахъ съсъ притворената расписка отъ господина Чомаковъ и Ви благодара за трудать.

Колкото за маслото, надѣя са до сега да сте го пріимали. Нъ въ знаніе ви отъ испратенитѣ 14 качета десеть-тѣ ще задържитѣ за Ваze на спроти марката Х:Т: отъ № 2 до 11; а другыйте четири отъ тѣхъ, едното, що носи марка Б:В:И:М: № 1, мола, предаитѣ го на свѣщеноначалникат ни господ. Иларионъ; също и другыйтѣ три подъ марка А:И и ХМС. отъ № 12 до 14, ще ги предадете на човекат ни Вели ефендиа, отъ когото ще земете станьлытѣ разноси отъ Ломъ Паланка до градьт ви на тритѣ качета.

Днесь за истото ви масло тегла една полица отъ гр: 3951 $^1/_4$: у металикъ, която послѣ три дена отъ виждането щете ги броитѣ на заповѣть Сапераи Давить. Въ сьщото ми притварамь Ви и сметката на истото.

Поздравлявамь ви и сьмь усердный
хаџи Мано Стоѧъ.

8. Х. Мано Стояновъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Маслото се е забавило, защото Дунавъ замрьзналъ. Изпратилъ на Тъпчилещовъ 30 чифта чорапи. Научава се, че черковниятъ въпросъ щѣлъ да се разреши благополучно, та моли за своевременно известие.

Софія, 1868, іануарій 5-ый.

Господаръ Христо П. Тьпчилеща
въ Цари-градъ.

Чесното Ви писмо отъ 26 преминьлаго месеца пріимахъ и краино са обезпокоихъ за непристигуването на испратеното Ви масло, което още на 2-ый ноемвриа испратихъ за Ломъ до Ангелаки Вражали. И на истыйть бехъ писаль сьсь първь параходъ да Ви го испрати, което така и направилъ още тогива на спроти телеграфать отъ него, та за чудо ми е, каде са забави до сега, и като пріимахъ чесното ви, пофторително телиграфирахъ на казаниать; даде ми слѣцующыать отговоръ. Още на време бил го потовариль на парахода за до Боасъ кои, Чьрна вода, но по причина на замьрзването на Дунава било остало у вапорать. И като отгору наумих му да гледа, докато и да е, да пристигне на времето, когито требаше, та мисла да сьмь испьлнилъ дльжность-та си, когато го толко рано потоварихъ, и отговороньстьта остава на Ангелаки. И ма извинете. На 29-ый преминьлаго до човекат ни у градьт ви испратихме ви триесеть чифта чорапе, половината мьшки, половината женски. Надѣя са да Ви ги е предаль истыйть.

Презъ тия дена слушахъ нещо, че вьпросат ни щель биль да са реши въ полза на народат ни у скоро време, та Ви мола земете трудать, та ми извѣстете.

Поздравлявамь Ви и сьмь
хаџи Мано Стодъ.

9. Заф. Димитровъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Съобщава, че изпратилъ 3500 ока сирене по особенъ човѣкъ, който ще остави взетитѣ отъ продажбата пари у Тъпчилещова. Пита, каква цена има сиренето въ Цариградъ, а сжщо тъй и нетопеното масло, каквото той е събралъ около 5000 ока.

Господарȣ Христо Тапчилещо,
августа 21, 860, София.

Перво васъ поздравлямъ и стана нȣжно да са споразȣмеа. Перво проводихъ 3500 ѡка сирене тȣлȣмъ хȣбаво, и до 15 дни ще стигне. И проваждамъ единъ нашъ човекъ, по именомъ Горги Софиялия, които ще потражи ваша милосъ. Що земе пари, ще ги остави ȣ васъ. И имамо іощо толко сирене готово, само ще чекамъ о ваша милосъ оговоръ, коя цена има, да го проводиме. Имамо масло хȣбаво, планинско, нетопено до 5000 ѡка. Да ми явите, нетопено коя цена има и харчи ли са, да го проводимо у тȣлȣме или да го топимо па у качета. Какъ то е по-добре, така да ни явите да го проводиме. Това молимъ сосъ перво да ни са оговорите и за цените по ретъ да ни явите. Можемо и повиче партиди отвори, само ако има место преко васъ. Молимъ приключено предаите по атресȣ господинȣ Исаие, що е билъ на Видинъ таксидиотинъ, на оговоръ.

Вашъ доброжелателъ
Зафиръ Димитровъ

10. Заф. Димитровъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

При Тъпчилещова ще се яви човѣкътъ на Заф. Димитровъ, заедно съ изпратеното масло. Владиката Доротей тръгналъ за Цариградъ.

Господине Христо!
Септем. 5, 860, София.

Прияхъ вашето писмо и точно содержанието наȣчихъ и за цените да знаемо и ми да са владимо. Веке става 12 дни, какво е пошалъ Горги, и ще са претстави котъ ваша милосъ сосъ наше писмо на вашъ атресъ. За то молим, ако посака човѣкъ о васъ, подаите, и като продаде сиренето, половинь парите ще остави у васъ. И ще ми явите, по що го продава. И масло ще проводиме подиръ 15 дни, и за кашкавалъ пеинари каква цена има - яви ми на оговор.

Вашъ доброжелате

З. Димитровъ

Поздравете господинъ архимандритъ Исаия. Язе ща мȣ оговори по ретъ. Днеска поиде софискио фанариотинъ за Цариградъ, да ви е на знанѣ.

---

11. Ат. Симовъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Съобщава, колко готово масло има за изпращане. Смѣтки за дадени и искани суми.

София, 2/14 X брія 1873.

Господ. Хр. П. Тъпчилещовъ!

Въ Цариградъ.

Увѣрявамъ вы писмата си отъ 25 и 25 престаналійтъ и въ отвѣтъ на почитаемото ми ваше отъ 26 тоже престаналаго, вы извѣстявамъ, че имаме въ мажта готовы за испращаніе 52 кацы масло, нъ кираджіи нѣма по лошо то време. Друга стока, ни сурава, ни топена нѣмаме, освенъ айряни и лой. Отъ това разбирате, че противъ желанието ми и заповѣдьта вы, нето Костадина мога да испрата, нето азъ да остава Софія, защо то потребно то количество масло ч. н. 80 до 85,000 не е ся испълнило, благодаря на деятелность та на г-на Фархи. Нужда е да ся стои още нѣкоя и друга 7цы. Единъ пжтъ да ся притопи суммата, та за испращаніе забѣлежихъ заповѣдь та вы. Но кога ще е? — Какво да вы кажа: На 29 ноемврія трьгна отъ тука презъ Пазарджикъ за градъть вы человѣкъ тъ на г. Купа, г. Рубини. Азъ го молихъ да доде при г-во вы. Той е чуждъ отъ нашитѣ тука работи, нъ познава г-на Фархи и изобщо отъ работитѣ на тукашній, Нищскій и околни сжнджцы. Ако доди, пораспытайте го и, ако има съ що, восползувайте ся отъ отвѣти тѣ му.

Днесь г. Фархи ми иска полица отъ л т. триста срѣщу вы срѣщу участіето общо въ маслото. Нъ азъ му казахъ, че подобрѣ е да глѣда да събере отъ длъжницы тѣ и отъ хевалето, и че нѣмамъ заповѣдь отъ г-во вы да тегла. Прочіе въ извѣстіе и управленіе Вы.

Известній вы длъжникъ Коста Комещица най-послѣ отъ човѣцытѣ, що бѣха пратени по диря му, ся научихме, че былъ батакчія и забѣгналь въ Бѣлградъ, въ Сжрбія. У него ся губатъ на цѣло платенитѣ гр. 5910 срѣщу оки 2000 масло, отъ което не продаде грамъ.

Поздравлявамъ вы и сжмъ Вашъ покорній слуга

Ат. Симовъ.

12. Ат. Симовъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Колко каци масло сѫ изпратени.

София, 9/21 X брія 1873.

Господ. Хр. П. Тъпчилещовъ!

Въ Цариградъ.

Като вы наумѣвамъ крайното си отъ 2 того, отговарямъ на почитаемо то ми ваше отъ 3 сѫщаго, въ което разумѣвамъ писанитѣ вы. Вече наближихме до свршванiе топенiето масло, защото миналата 7ца вы испратихъ презъ Пазарджикъ още кацы 53, и въ мазѫта имаме готови още други 34, които днесь ще товара. Имаме надѣжда до кадѣ 13 того да доди още 2—3 хил. оки сураво масло и съ него ся допълня и свршва работа та, та ще разпуснемъ работницы тѣ и ще вы пратимъ Костія. А азъ потребно е да остана още нѣкой день тука слѣдъ това, за да посрѣщна съ г. Фархи с/китѣ си и за да вы направимъ оцѣненiе то и вы го пратимъ.

Владиката са завѫрна; отъ него ще ся труда давно събера разписка та му, за което съ второ ще вы кажа.

Поздравлявамъ вы и сѫмъ Вашъ покорній слуга

Ат. Симовъ.

П. З.

Отъ Пазарджикъ ще вы прататъ КХ 2 качета, едното сирене, другото масло, за Анастас. Иліади, Амиръ еф. ханъ № 41. Та явете му да си ги пріеме отъ гюмрюкътъ.

Сѫщ.

---

13. Ат. Симовъ до Хр. П. Тъпчилещовъ

Даване полици. Изпратено масло за Чорлу. Преговори за купуване лой.

София, 10 юлія 1874.

Господ. Хр. П. Тъпчилещовъ!

Въ Цариградъ.

Наумѣвамъ вы писмото си отъ 7 того и отговарямъ на почитаемо то ми ваше отъ 4 того. Г-нъ Фархи ми иска постоянно да му издамъ полица срѣщу г-во вы за всичкитѣ пари, що има платено за маслата, освенъ теглинитѣ ми прьвы, както и за да приготвимъ едно количество пари на компанія та за полицата тука, както вы писахъ отъ 3 того, особенно като отъ хевалета та пари не даватъ. Азъ му казахъ, че преди да ми ся позволи отъ г-во вы подобно нѣщо, не мога да тегла нето една пара. Той ся мрьщи много.

Послѣ, азъ нѣмамъ воля отъ г-во вы да давамъ никому за масло пари или да превождамъ продавачи; а г. Фархи, като усѣща, че тая тактика става, за да ся избегнатъ бакіи тѣ и да ся стваратъ нему, ся тегли много и испитува отъ работа та, като казва: „Негюна хжмъ, да копувамъ нѣкому си стока, а да тегла бакіи тѣ й". — А това, естественно, ще докара голѣмо забавленіе на работа та. Прочіе, размыслете за тія работи и направете, щото намерите за нужно и полезно Имай те обаче предъ выдъ, че ако остане да чакаме готова стока въ піяца та да копуваме, безъ да ся даватъ пари напредъ на коларытѣ, и по скжпо щѐ ны легне стоката, и цѣлата не е възможно да ся навали, и още азъ ся страхувамъ, че и суммата нѣма да ся направи нито слѣдъ 6 мца; а въ такжвъ случай, азъ не зимамъ никаква отговорность врьху си.

Претварямъ вы тѣглото на Т. х. F. № $^1/_{83}$ кацы 83 съ масло, испратено въ Чорлу по желаніе то вы и възлизающе на ч. н. $10355^1/_2$. Последни тѣ кацы намѣсто 17 станаха 18.

Днесъ ся опытахме съ г. Фархи да влеземъ въ переговори и съгласіе съ едного соватчія за лой. Той иска гр. 8 за н. и отъ думитѣ му разбираме, че отъ 7 гр. за н. доло не ще е възможно тая година да ся земе. Чакаме съ време да ны нарѣдите, щото е потребно за тоя предметъ. Още днесь сме на пазарлжкъ за мѣсто, въ което да ся депозитара отъ сега стока та и да ся топи послѣ маслото, съ кирія гр. 200 на мцъ.

Цѣнитѣ на маслото слѣдоватъ сжщи тѣ до гр. $7^1/_4$. Това става, че не сме сами мы копувачи понастоящемъ. Ако като ся поназематъ споколантитѣ, престанатъ да копуватъ, вѣроятно, че и мы нѣма да платимъ, освенъ възможно най долня цѣна. Нъ ще дочакаме ли тая година такова обстоятелство? — Това не се знае и г. Фархи, упованъ на опытность та си въ работитѣ тадѣва, казва, че е невъзможно да слѣзатъ цѣни тѣ и за това малко важность дава на ограниченія та вы въ цѣната.

Отъ г. х. Мана събрахъ съ пусулата вы лири тур. пѣтнадѣсять и вы увѣрихъ съгласно съ гр. 1500 въ л. по гр. 100.

За вѣщитѣ, останали отъ лани, два пати ходимъ съ г. Фархи, за да имъ дадемъ една цѣна Нъ всичко изгубено и чурудисало. Здрави кацы що имаше, г. Фархи пжлнилъ г. Дочоглувитѣ масла и казва, че тѣ быле негови кацы, което азъ не повна, а той прилага да ся приглѣда тефтерътъ и оцѣненіе то, колко кацы са купили и колко испратилы, и да ся увѣрите въ това, че тѣ были негови. Котаритѣ тѣ едни, които ще сторатъ нещо кантарь тъ и пирони тѣ, нъ и за тѣхъ още не намира време г. Фархи да ся опредѣли цѣна та имъ. Като намери време, ще вы кажа потрѣбни тѣ.

Поздравлявамъ вы и сжмъ Вашъ
покорній слуга Ат. Симовъ.

Relations commercialles des Sofiotes avec Constantinople au XIX-e siècle

par Pètre Dinékov

La région de Sofia qui, outre le bassin de Sofia, renfermait autrefois aussi les environnantes parties de montagne, avec les petits bassins d'Ihtiman, Radomir et Trân, était connue pendant les siècles passés par ses bons produits d'agriculture et d'élevage. Ils trouvaient un marché très bon dans les grandes villes du vaste Empire turque. Les marchands de Sofia faisaient des affaires avantageuses avec la capitale de l'Empire — Constantinople, qui était le plus grand centre consumant.

Des treize lettres, données dans cet article et non publiées jusqu'à présent, lettres prises à l'archive du grand marchand bulgare de Constantinople — Hristo P. Tapčileštov on voit quels sont les produits qui avaient été envoyés de Sofia à Constantinople. Ces lettres sont écrites par les marchands de Sofia, Hadži Mano Stoïanov, Zafiraki Dimitrov et Atanasse Simov, et elles datent de 1859 à 1874. Leur vieille langue bulgare, dans laquelle elles sont écrites, est un peu rectifiée pour qu'elle soit plus compréhensible. Les produits que ces trois marchands envoyaient à leur représentant à Constantinople Hr. P. Tapčileštov, sont: du beuvre fondu ou non, du fromage blanc, du kaškaval (fromage du type de la gruyère), de la graisse, de la viande conservée, des brebis, de la laine etc. Pour la production des produits laiteux, ils avaient des „mandris“ (laiteries) particulières à différents endroits dans la région de Sofia. Le fromage blanc de Sofia, l'un des plus importants articles du commerce avec Constantinople, est considéré encore aujourd'hui comme le meilleur fromage bulgare de cette sorte.

Les marchandises avaient été envoyées principalement par trois chemins: 1) Le vieux chemin international — Sofia—Plovdiv — Adrianople — Constantinople. 2) De Sofia — le long de la vallée de la rivière de Strouma — la ville de Salonique et de là par mer à Constantinople. 3) De Sofia à la ville de Lome sur le Danube et de là par la rivière et par la Mer Noir jusqu'à Constantinople.

Румелия и Босна

Географски описалъ

Мустафа бенъ Абдуллахъ Хаджи Калфа

***Отъ нѣмското издание на Йосефъ фонъ Хамеръ превелъ
и снабдилъ съ обяснителни бележки***

Стоянъ Аргировъ

ВТОРА ЧАСТЬ

IX.

Санджакъ Салоникъ (Солунъ)

Салоникъ (Салоники, Селаникъ, Солунъ) е разположенъ на края на единъ заливъ, който се простира около 100 мили отъ югъ къмъ северъ. Градската стена има 3 мили на длъжъ и 5 врати: пристанищна врата (Ялъ-капия), вардарска врата, кула-врата, врата келеирге (келеперъ) и нова врата. Градътъ е далече отъ Цариградъ 287 мили и половина. Най-дългиятъ день е 15 часа и 1 м., най-кѫсиятъ 8 часа и 18 м. Илдъръмъ Баязидъ е превзелъ този градъ на 796 г. (1393—1394), ала следъ това пакъ е падналъ въ рѫцетѣ на невѣрницитѣ, докато Султанъ Мурадъ II не го превзелъ наново на 831 г. (1427—28). Крепостьта отъ една страна лежи върху една височина, ала по-голѣмата часть отъ стената върви на длъжъ край морския брѣгъ до пристанищната врата, отъ гдето завива и взима западна посока. Тамъ се намира широко пристанище, въ което могатъ да хвърлятъ котва до 300 кораба. Първи солунски сѫдия е билъ Арабзаде Абдорнухъ ефенди. Той е издигналъ тукъ една джамия. Тамъ, гдето западниятъ край на стената се опира о планината, има особена независима крепость. Ханищата, махалитѣ и джамиитѣ се намиратъ вѫтре между стенитѣ, вънъ отъ тѣхъ сѫ градинитѣ. Водата въ Солунъ иде презъ канали отъ планината Хорташъ (Кортачъ), далече половинъ день пѫть. Планината Хорташъ се намира северозападно (?) отъ Солунъ; на върха ѝ има нѣколко езера, които зимно време замръзватъ, а лѣтно време отъ тамъ се носи ледъ за Солунъ. При планината лежи и единъ градецъ, нареченъ Хорташъ (Кортачъ, Харчачъ) населенъ отъ невѣрници. Друга вода е Йенису (Нова вода).

При вардарската и келемерската врата се издигатъ две голѣми кули, които носятъ сѫщото име — вардаръ-кула и келемеръ-кула. Градътъ има 10 голѣми и много малки джамии, и 9 бани. Най-прочути джамии сѫ: 1. Касимьé, на 831 (1427—28) г. преобърната отъ черква на джамия; 2. старата джамия; 3. джамията Ая София, чието минаре издигналъ Ибрахимъ паша; 4. джамията Касимъ паша Джезери; 5. джамията Якубъ паша; 6. сарайската джамия, която нѣкогашъ, въ времето на невѣрницитѣ, е била придворна черква; 7. джамията на Синанъ паша, която на 1004 г. (1595—96) Синанъ паша отнелъ отъ невѣрницитѣ. Всички тѣзи джамии нѣкогашъ сѫ били черкви. Новосъградени сѫ джамиитѣ: 8. джамията на Исакъ паша Пишиманье; 9. джамията на Хамсабегъ и 10. джамията Акче джамиси. Градътъ има хубави улици и обществени сгради. До тържището Лонджа, гдето се продаватъ сукна, има единъ безистенъ и нѣколко хана. Найголѣми сѫ: Сулидже-ханъ, Мустафа паша-ханъ и Милта-ханъ. Повечето кѫщи сѫ еврейски. Избѣгалитѣ тайно отъ християнството евреи намѣрили сѫ повечето спасение тукъ и наели ханища и жилища за дълги срокове. Колкото градътъ и да е опетненъ, че е препълненъ съ евреи, тази покруса се заличава отъ ползата, що свѣтътъ има отъ неговитѣ жители. Тѣ именно изработватъ прочутитѣ по цѣлъ свѣтъ многоцвѣтни килими, що нигде другаде не се работятъ тъй хубаво, както и хубави сукна. Една отъ най-голѣмитѣ забележителности на Солунъ е еврейското училище, наричано Хора, въ еврейската махала, въ чиито горни етажи има много зали пълни съ книги. Въ него има повече отъ 200 учители по разни предмети — отъ пъритѣ елементи на езика дори до история, а ученицитѣ, момчета отъ 4 до 5 години и мѫже отъ 30 до 40 години, на брой повече отъ 1000, седятъ споредъ своитѣ степени и четатъ наукитѣ за писменостьта и разума. Богатитѣ евреи харчатъ много пари за благодеяния и за богоугодни заведения и деня, въ който всѣка година се раздаватъ на беднитѣ дрехи и пари, е праздникъ за цѣлия градъ. Солунъ въ много работи може да се смѣта като часть отъ Цариградъ. Отъ него сѫ излѣзли много прочути мѫже. Пѫтьтъ отъ Цариградъ до Солунъ по сухо се взима за 13 дни, по море до брѣга на Касандра има 250 мили, отъ тамъ до Солунъ 100, та всичко 350 мили. Топлата баня Ланкседé [Лангаза?] се намира въ околията съ сѫщото име, която принадлежи къмъ Солунъ. Водата е умѣрено топла. Тъкмо до нея извира и студена вода. Тя е покрита съ едно кубе, подъ което се намира корито повече отъ 20 лакти въ окрѫжность. Вънъ отъ банята има едно пространство съ черна каль и тиня. Болнитѣ се събличатъ голи и се потапятъ до шия въ тѣзи калища. Солунчани презъ лѣтото дохаждатъ тукъ и прекарватъ цѣлото си време подъ шатри.

На пжтя отъ Кавала за Солунъ има три предгория, отъ които всѣко едно се простира нѣколко мили въ морето: 1. планината Айосъ-Оросъ (Св. Гора); 2. провлакътъ Лумпусъ (собствено Лонгосъ); 3. провлакътъ Касандра. Ако се тръгне отъ Кавала, минава се край пристанището Дефтерополи (Елевтерополи) и рѣката Сирусъ (Сѣрската рѣка, сиречь Струма) и се дохажда въ Айосъ-Оросъ, сиречь Св.-Гора (Атонъ).

Езерото Ланса се намира между Сѣръ, Солунъ и Сидрекаиси, близо до пжтя, връху една издигната равнина. Има 7 мили въ окржжность, най-голѣмата дълбочина е 4 и половина лакти, и по-голѣмата часть е просто блато безъ риби. Зимно време наопъкъ нѣма недостигъ отъ вода. На брѣга на това езеро има село, населено съ гърци, сърби (Servieren) и власи.

Новаковичъ мисли, че Сидрекаиси е нѣкакво селище на Орфанския заливъ, отъ което сега нѣма следи, но чието положение могло сигурно да се опредѣли. Ланса не било нищо друго освенъ езерото Тахино. Не можалъ да открие защо Хаджи Калфа го нарича Ланса. Въ споменуването на едно село, въ което живѣели „гърци, сърби и власи“, Новаковичъ търси последния споменъ за Ежево, столица на султанката Мара, дъщеря на Георги Бранковичъ. Ежево се намира и сега въ Нигритска нахия на Сѣрския санджакъ, не далече отъ езерото, единъ часъ югоизточно отъ Тахино. То е по-скоро паланка, отколкото село, въ него става пазаръ всѣки вторникъ, има чаршия съ много ханища и дукяни и 60 български кжщи (Новаковичъ изопачава цитата, като пише „словенски“) и 60 гръцки кжщи, съ гръцка черква и училище*).

Азъ се съмнявамъ въ правдивостьта на Новаковичовитѣ догадки. Преди всичко името сочи не на Тахиносъ, а на езерото Лангаза (Лжгадинско), наричано още Ай-вазилъ (Св. Василъ), на югъ отъ паланката Лангаза (Лжгадина), недалечъ отъ пжтя отъ Сѣръ за Солунъ, когато Тахинското езеро е подъ самия Сѣръ, а не на пжтя отъ Сѣръ за Солунъ. На второ мѣсто трѣбва да кажемъ, че около Тахинското езеро има много села, и по-близки до пжтя за Солунъ, та недоумѣваме какъ Новаковичъ ни въ клинъ ни въ ржкавъ посочва, че Ежево е тъкмо селото край брѣга на езерото, за което говори Хаджи Калфа, когато брѣговетѣ на езерото Лангаза сж ненаселени, и само на северъ близо до него се намиратъ три села, отъ които едното е Лангаза (Лягадина), близо до пжтя за Солунъ. Това село, носейки сжщото име като езерото, Хаджи Калфа не е смѣтналъ за нуждно да повтори името му.

Айосъ-Оросъ (Св. Гора), стръмна, висока планина, която се спуща до 80 мили въ морето. Тя има повече отъ 100 мили въ окржжность и се издига веднага надъ морето, тъй че брѣгътъ едва е широкъ колкото единъ изстрелъ отъ лжкъ. Най-висока е на източната си страна, чийто врѫхъ се вижда 280 мили далече въ морето. Тази планина е богато обрасла съ дръвчета, лимони, портокали и други овощия. Тукъ се намиратъ много манастири, отъ които всѣки прилича на крепость. Нѣкогашъ, казватъ, тѣ сж били повече отъ 300. И днесъ още 65 сж населени, останалитѣ запустѣли; отъ тѣхъ 19 сж къмъ морския брѣгъ, останалитѣ въ вжтрешностьта на планината Всѣки единъ отъ тѣзи манастири има въ околностьта на Солунъ единъ или два чифлика, отъ които калугеритѣ прибиратъ приходитѣ всѣка година. Тѣ твърдо вѣрватъ, че отъ почетъка на християнството тукъ не се е служила друга божа служба освенъ християнска и, че това мѣсто никога не е било осквернено отъ стжпването на нѣкое женско сжщество. Св. Гора се почита много отъ невѣрницитѣ и тѣ пращатъ тукъ на тълпи на тълпи своитѣ деца да се учатъ.

---

*) Псп. на Бълг. книж. д-во, кн. XXXVI, стр. 848.

Калугеритѣ кръстосватъ по редъ християнскитѣ земи и се връщатъ отъ своитѣ скитания съ богати печалби. Повечето манастири иматъ свои особни търговци и кораби. Тѣхно пристанище е Алавара, наречено тъй по името на единъ голѣмъ манастиръ, издигнатъ на едно високо мѣсто като яка крепость; въ него живѣятъ 500 калугера и е снабденъ съ топове и други орѫжия за отбрана. Калугеритѣ си служатъ съ особенъ способъ да подквасватъ изкуствено хлѣба си. На южната страна на тази планина се намира заливътъ Инджиръ-Корфуси, между Лунгусъ (Лонгосъ) и Света Гора.

За Алавара Новаковичъ мисли, че ще е манастирътъ Лавра. Съ името Инджиръ-Корфуси въ цитираната по-рано карта на Weiland е означенъ днешниятъ Светогорски заливъ.

Езерото **Яйджилеръ**, единъ день пжть на северозападъ отъ Солунъ, има 3 мили въ окрѫжность. Водата е горчива, и въ него не живѣятъ никакви риби. Презъ лѣтото се осажда околовръстъ, на едно разстояние отъ половина изстрелъ съ лжкъ, бѣла соль, съ която жителитѣ въртятъ търговия и която всѣка година се препродава отъ държавата на частни лица за експлоатиране. Близо до езерото лежи селото Ашикъ, чиито жители сж християни и мюсулмани.

Споредъ положението си, казва Новаковичъ, това не може да бжде друго, освенъ езерото Ениджe (Пазарско езеро). Чудното е, продължава той, че малко по-късно по отдѣлно се говори за Ениджe-Вардаръ, за рѣката, а това езеро не се споменува. Северно отъ Ениджe се намира градче или паланка, което се нарича Иштикларъ, и което може би да е Хаджи Калфовото Ашикъ. Много е възможно тогава и да не е сжществувало това горчиво езеро, или да е нѣкжде на друго мѣсто, защото нататъкъ има още езера.

Заблудата на Новаковичь тукъ е явна. Преди всичко езерото Енидже лежи по-скоро на западъ, отколкото на северозападъ отъ Солунъ. Следъ това Хаджи Калфа изрично споменува, че водата на езерото Яйджилеръ е горчива и че въ него не живѣятъ никакви риби, когато J. Цвијић въ съчинението си „Основе за географију е геологију Македоније и Старе Србије (Београд, 1906, кн. I, стр. 367) изрично споменува за Енидженското езеро, че било твърде богато съ риба, а за соль въ него нѣма ни поменъ.

Още Д. Матовъ въ Бълг. Прегледъ, год. I, кн. 10, стр. 139 обърна внимание на Новаковичовата грѣшка да уеднаквява Яйджилерското езеро у Хаджи Калфа съ днешното Енидженско езеро, като казва: „Преводачътъ не се е досетилъ, че Яйджилерското езеро на с. з. отъ Солунъ е Горчивото ез., за което въ българската книжнина е вече често писано отъ Шапкарева (въ една малка брошура), Тошева (въ Книжици Солунски) и автора на „Великденска разходка въ Поленинско въ МСб. IX, 650".

Заблудата на Новаковича произлиза отъ тамъ, че това езерце липсва въ картата на австрийския воененъ географски институтъ, каквато той сигурно е ималъ на ржце при превода на Хаджи Калфа. Ние го намираме въ картата на България съ прилежащитѣ ней държави отъ А. Кривошиевъ (съставена по най-новитѣ карти на руския и австрийския генерални щабове, издание на Хр. Г. Дановъ). То е означено въ нея точно на северъ отъ Солунъ подъ името Хаджигьолъ. На изтокъ, и близо до него е с. Хаджиларъ, а на югъ е с. Яджиларъ. Селото Ашикларе или Ишикларъ (а не както пише Новаковичъ Иштикларъ), което донѣкжде се покрива съ Хаджи Калфовото с. Ашикъ, лежи не само на западъ отъ нашето езеро, но и на западъ отъ съседното Арджанско (Аматовско) езеро.

Авторътъ на цитираната по-горе статия „Великденска разходка по Поленинско" ето що казва за Горчивото езеро или Хаджи-гьолъ: „Водата на езерото е солена. Лѣтото съвсемъ пресъхва и тогава се осажда на дъното му соль, която се събира отъ откупници, що наематъ езерото по за нѣколко години . . . Близко до водата е малкото селце „Аяджиларъ".

Грѣшката на Новаковича е отбелязалъ и неговиятъ български преводачъ П. Ивановъ, като казва, че ез. Яйджилеръ споредъ опредѣлението на Хаджи Калфа и днесъ си е на сжщото мѣсто, между Кукушъ и Солунъ, и се нарича сега на турски Аджи-гьолъ, което значело Горчиво езеро, а до него лежало и с. Яйджилеръ (ц. сп. стр. 140).

Лунгусъ (Лонгосъ) е планински носъ, който като Св. Гора, само че по-малъкъ отъ нея, се спуща въ морето. Между два гористи върха тукъ се образува едно хубаво пристанище, гдето се сѣкатъ дървета за топовни лафети и постройки на кораби.

Касандра, планински носъ, който както и предишниятъ се вдава въ морето. Къмъ северъ образува пристанище, наречено Ченак-лиманъ. Отъ този носъ до носа Кумъ брѣгътъ е низъкъ. Отъ този последния Солунъ е отдалеченъ 100 мили.

Сидрекаиси, източно отъ Солунъ, отдалеченъ около 3 фарсанги*) отъ морето и 12 деня пѫть отъ Цариградъ. Малко селище. Като се отива за Солунъ, Бешиклеръ остава въ сѫщата линия на лѣво. Лежи на югъ отъ Сѣръ, отъ който е отдалеченъ два деня усиленъ пѫть. Понеже наблизо има сребърни рудници, въ градеца се издига монетарница. Той има една джамия, две бани и малко тържище. Въздухътъ и водата сѫ меки. Рудницитѣ се намиратъ на южната страна, при политѣ на една голѣма стръмна планина, чиито дървета се употрѣбяватъ за галерии и машини въ рудницитѣ. Планината е еднакво дълга и широка и има около 10 фарсанги въ окрѫжность. По нея има много приятни мѣста за разходки съ хубава вода и извори, а на единъ склонъ е издигнатъ салашъ, отъ гдето се отваря най-хубавиятъ изгледъ на морето.

И отъ това селище нѣма сега следи, обаче положението му е точно опредѣлено [отъ Хаджи Калфа] негде на западната страна на Орфанския заливъ, при крайбрѣжието между долинитѣ, които се спущать къмъ езерото Бешикъ и планинския венецъ южно отъ това езеро. Може би то да е сегашното село Вряста, гдето е днесъ чифликътъ на неврокопчанина Мехмедъ бей при подножието на Бешишката планина. „Селата Вряста, Масларъ, Стефания се казватъ „Мадемски села". Това название имъ останало отъ сребърнитѣ рудници, що се разработвали тукъ**). Въ картата на австрийския географски институтъ първиятъ планински венецъ южно отъ Бешишкото езеро е наречено Мадено-хория, което значи Рударски край. При описанието на Орфано Хаджи-Калфа самъ казва, че Орфано се намира между Сидрекаиси и Драма. Споредъ това е очевидно, че тукъ негде е било и горе описаното селище Сидрекаиси. Вж. още и подъ Пазаргахиджедитъ (Нов.),

Споредъ мене Сидрекаиси не може да бѫде друго селище освенъ Сидеро-Капса (Сейдра), отбелязано въ цитираната по-рано карта на I. I. Hellert отъ 1838 год. на югозападъ отъ Пазаракия. Въ днешнитѣ карти не го намираме. Гръцкото име Сидеро-капса сочи, че тамъ е имало майдани за топене на метали. Тъй че предположението на Новаковичъ за Вряста пада.

Пазаргахи-джедитъ (сиречь Нови пазаръ), който влиза въ околията на Сидрекаиси, голѣмо село на самия пѫть. Има една джамия и седмиченъ пазаръ. Отъ Сидрекаиси е далечъ единъ день умѣренъ пѫть.

---

*) Фарсанъ или парасанъ е персийска мѣрка, която има 5 километра (Нов.)

**) Псп. XXXVI, стр. 846.

Сега се нарича по гръцки Пазаракия или Базария и се намира при южния край на източната страна на Бешишкото езеро. Въ Кипертовата карта е записано Pazarudhi (Нов.).

Бешикъ (Бешиклеръ) срещу Пазаргахи-джедитъ, на брѣга на едно езеро. Върху горещата баня, що се намира на брѣга на това езеро, е издигнато каменно кубе. Водата е врѣла, та могатъ да се сварятъ въ нея яйца и мирише на сѣра; помага срещу много болести.

Днесъ Гол. Бешикъ и Мал. Бешикъ на северния брѣгъ на езерото съ сѫщото име, отъ тамъ и формата за мн. ч. Бешиклеръ.

Тимурхисаръ (Демиръ-Хисаръ, Валовища), 13 деня пѫть отъ Цариградъ, половинъ день пѫть северозападно отъ Сѣръ, паланка и кадълъкъ. Върху една стръмна скала се издига малка яка крепость, която се нарича и Демиръ-Хисаръ (сиречь желѣзна крепость); понеже отъ нея нѣматъ нужда, току-речи съвсемъ се е разпаднала. Самиятъ градецъ е разположенъ вънъ отъ стенитѣ, има една джамия, баня и въ източна посока далече половина миля топълъ изворъ. Наоколо се намиратъ: Сѣръ, Петровихъ (Петричъ) и Дойранъ (Поленинъ). Отъ тукъ излизатъ чудесни нарове. Водата на гореспоменатия изворъ е съвсемъ хладка; близо до него тече и студена вода. Банята се състои отъ единъ голѣмъ басейнъ за вода и отъ една стая, гдето се събличатъ дрехитѣ.

Кара-дагъ (сиречь Черна Гора), отдѣлна покрайнина между Дойранъ (Поленинъ), Авретъ-Хисаръ (Женско) и Демиръ-Хисаръ (Валовища), 13 деня отъ Цариградъ.

Авретъ-хисаръ (сиречь женска крепость, Женско), северно отъ Солунъ на пѫтьза Каратова (Кратово), малъкъ градецъ, еднакво далечъ отъ Цариградъ, както и прежната покрайнина, между Солунъ, Дойранъ (Поленинъ) и Карадагъ. Крепостьта се издига върху единъ високъ връхъ и по-голѣмата часть отъ него е съсипана. Тя е принадлежала едно време на нѣкоя си Маруля, жена на единъ неправовѣренъ; на 775 г (1373—74) следъ нѣколко месечна обсада Орносбегъ я принудилъ да се предаде. Отъ тамъ и името на крепостьта женска крепость.

Йениджe Вардаръ (Пазаръ) на дѣсно, когато се отива отъ Солунъ за Морея, 5 часа далечъ отъ морето и половинъ день пѫть северозападно отъ Солунъ. Голѣмъ градъ безъ стени, съ много джамии, бани, училища и ханища. Тукъ има много благодетелни учреждения отъ Орносбегъ и сина му Истабегъ. Голѣмата рѣка Вардаръ минава между този градъ и Водина (Воденъ). Орносбегъ, следъ като превзелъ Кемулджина (Гюмурджина), на 763 г. (1361—62), обсадилъ и Енидже Вардаръ. Тукъ той, следъ смъртьта му, е заровенъ.

Рѣката Вардаръ по пѫтя си прибира разни води и рѣкички изъ планинитѣ при Ускубъ (Скопие) и Каратова (Кратово), та нарастнала отъ туй минава вече край землището на Енидже Вардаръ като голѣма рѣка, която се преплавя съ лодки. По пѫтя отъ Солунъ за Караферя (Верия, Беръ) презъ нея води дървенъ мостъ. Следъ като рѣката измине Вардаръ, влива се при Солунъ въ морето. Отъ западната страна на града се издига висока планина, гдето жителитѣ обикновено отиватъ да живѣятъ лѣтно време. Тукъ има много джамии и дукяни*).

Погрѣшно е написаното, че Вардара минава между Йенидже Вардаръ и Воденъ. По право би било между Йенидже Вардаръ и Солунъ.

Караферя (Караферье, Верия, Беръ) западно отъ Солунъ. Градътъ и околностьта сѫ богати съ вода. Когато на 775 г. (1373—74) Лала Шахинъ превзелъ Сѣръ, Беръ капитулиралъ. Той сега нѣма никакви стени, а само джамии, бани, градини и челтици. Овощията и оризътъ тукъ сѫ еднакво прекрасни. Хубавиятъ червеникавъ мраморъ, който се употрѣбява за великолепни сгради, се изнася отъ този край. Който пѫтува отъ Цариградъ за насамъ, минава край Солунъ и Вардаръ и стига за 14 дни. Околни кадълъци сѫ: Вардаръ, Солунъ, Агостосъ (Нѣгушъ) и Палатмина.

Агостосъ (Няуста, Нѣгушъ) между Водина (Воденъ) и Караферя (Беръ), голѣмо отъ християни обитавано село, далече 14 деня пѫть отъ Цариградъ.

Водина (Водена, Вудина, Видна, Воденъ) между кадълъцитѣ Агостосъ (Нѣгушъ) и Острова (Острово), паланка и кадълъкъ. Пада се между Солунъ и Монастиръ (Битоля). Отъ тукъ пѫтьтъ свива къмъ Мóрея съ морското крайбрѣжие на югъ и минава край Четросъ [Китросъ?] и Кадехия за Палатмина [Платимона?], която спада къмъ Тирхала (Трикала). Този градецъ има много прочуто мѣсто за разходка, познато подъ името Чинарлъкъ (сиречь яворовъ лесъ), едно отъ най-хубавитѣ на свѣта. Бистрата вода, що се спуща отъ височинитѣ въ долината, се забелязва отъ единъ день пѫть далече какъ свѣти и блещи. На пѫтя между София и Солунъ се намира санджакътъ Костендилъ (Кюстендилъ), който собствено принадлежи сѫщо тъй къмъ срѣдната часть на Румелия, и за който сега искаме да поговоримъ.

---

*) Името Вардаръ водѣло началото си отъ времето на обсадата. Единъ конникъ, изпратенъ да търси вода да напои конетѣ, намѣрилъ такава на едно тѣсно мѣсто и се върналъ съ известието: Вардаръ, сиречь тѣсно е. Други казватъ, че названието Йенидже и Ескиси Вардаръ произлѣзли при копането на два кладенца: изкопаната пръсть отъ единия, следъ като била нахвърлена пакъ въ дупката, не стигнала нито да я напълни, когато пръстьта отъ другия не могла да се побере дори въ дупката. Върху разказвачитѣ оставаме отговорностьта за правотата на горнитѣ предания.

X.

Санджакъ Костендилъ

Костендилъ (Кюстендилъ), градъ отъ срѣдна голѣмина, заобиколенъ съ планини, безъ стѣни, кадълъкъ, богатъ съ вода и дървета. Тукъ растятъ единъ видъ ябълки-мискетки, въ които, когато ги заклатишъ, семкитѣ се движатъ. Кюстендилъ има тържище и 12 топли извора. Водата се прекарва презъ трѫби, градинитѣ обаче се поятъ отъ потоцитѣ, що се стичатъ отъ планинитѣ. Този градъ е билъ нѣкогашъ столица на българитѣ. При превзимането на тѣзи земи на 773 г. отъ хеджра (1371—1372), тогавашниятъ повелитель на града се обърналъ къмъ Високата порта съ молба да бѫде освободенъ отъ данъкъ, което му било и обещано*). Градътъ има много топли бани, върху 12 отъ тѣхъ благотворители сѫ издигнали кубета и каменни стаички за миене. Една отъ тѣзи бани се отличава между всички други по своята хубость. Водата е гореща и силно мирише на сѣра. Пѫтьтъ отъ Цариградъ до тукъ се взима за 14 деня. Наоколо се намиратъ кадълъцитѣ: Дупинджа (Дупница), Радомье (Радомиръ), Каратова (Кратово), Уйварина (Враня). Кюстендилската планина лежи на изтокъ [правилно е на югъ] отъ града, а на другата страна се издига планина, наречена по името на рѣката Егрису (сиречь Крива рѣка**), която раздѣля планинската верига на две. Тукъ тамъ се намиратъ златни и сребърни рудници и получаваниятъ отъ тѣхъ металъ се преработва въ пари въ Кратовската монетарница.

Радомье́ (Радомиръ), градецъ и кадълъкъ между София, Костендилъ (Кюстендилъ) и Дупинджа (Дупница); далечъ е 13 деня отъ Цариградъ.

Дупинджа (Дупинджé, Дупница) на югъ отъ София, въ равнина; има джамия, баня и малъкъ пазаръ; презъ срѣдата на града тече рѣка На около се намиратъ градоветѣ: Самоковъ, Костендилъ (Кюстендилъ) и Радомье́ (Радомиръ). Човѣкъ се натъква на последния, когато пѫтува за Ускубъ (Скопие). Две мили отъ тукъ въ селото Сиярова има топла баня съ каменно кубе. Дупнишката планина е продълговата и се издига югозападно отъ града съ сжщото име. На нѣкои мѣста има стоманени рудници. Повечето сж обрасли съ гора. По политѣ на тази планина лежатъ много села, а върховетѣ ѝ сж покрити повечето съ снѣгъ.

---

*) Иречекъ, „Пѫтувания по България", стр. 552, предполага, че това мѣсто въ нѣмския преводъ на Хамера не ще да е добре преведено. Хаджи Калфа говори, безъ съмнение, че управительтъ (Константинъ) билъ оставенъ въ града срещу известенъ трибутъ.

**) У Новаковичъ погрѣшно стои Карасу, у П. Ивановъ Егросъ (Крива).

П. Ивановъ (ц. сп., стр. 144) поправя Хаджи Калфа, който поставя Дупница въ равнина: „по-скоро може да се каже, че тя е разположена въ една клисура, която изглежда като дупка, отъ която и гр. Дупница си е получилъ названието“.

Сиярова, споредъ К. Иречекъ, Рилский монастиръ (Псп. XVIII, 374), трѣбва да се чете Сипарева, сиречь Сапарево.

Петровихъ (Петрофдже́, Петровича, Петрихъ, Петричъ) между Тимурхисаръ (Димирхисаръ—Валовища), Менликъ (Мелникъ) и Остромджа (Струмица), кадълъкъ 13 часа отъ Цариградъ.

Менликъ (Мелених ъ, Мелникъ) между Петровихъ (Петричъ), Неврекубъ (Новрокопъ) и Дипинджа (Дупница), кадълъкъ принадлежащъ къмъ Кюстендилъ, на пжтя отъ Цариградъ за Солунъ презъ Сѣръ, 13 деня пжть отъ столичния градъ. Сѣрската рѣка минава край Мелникъ.

Тойранъ (Туйранъ, Туйланъ, Дойранъ, Поленинъ) между Тимурхисаръ (Демирхисаръ), Остромджа (Струмица), Авретхисаръ (Женско) и Тиквешъ, кадълъкъ принадлежащъ къмъ Кюстендилъ, далечъ 14 деня отъ Цариградъ, има една джамия и малъкъ пазаръ; той е разположенъ край едно езеро, чиито води миятъ една часть отъ кжщитѣ; Солунъ лежи на югъ отъ тукъ.

Тиквешъ (Тикфисъ), нахия и кадълъкъ между Пирлипа (Прилепъ), Кьоприли (Велесъ) и Истибъ (Щипъ), далечъ 14 дни отъ Цариградъ. Рѣката Вардаръ иде отъ Кьоприли (Велесъ) и минава презъ тукъ.

Кьоприли (Велесъ) между Ускубъ (Скопие), Истибъ (Щипъ), Пирлипа (Прилепъ), Тиквешъ, единъ скалистъ процепъ, 16 деня пжть отъ Цариградъ. Рѣката Вардаръ иде отъ Ускубъ (Скопие) и минава презъ тукъ подъ единъ каменъ мостъ. Отъ тухъ иимето на града. Тукъ растятъ прекрасни дини.

Остромджа (Стромча, Струмица) по срѣдата между Петровихъ (Петричъ), Родовисте, (Радовище), Тойранъ (Дойранъ), на западъ отъ Сѣръ, далечъ 2 деня пжть отъ него и 14 деня отъ Цариградъ, при политѣ на единъ високъ хълмъ, на чийто врѣхъ се издига старо, запустѣло градище. Водата се прекарва по тръби и разпредѣля по джамии, бани и градини. На близо има широко поле и по рѣката, която го пресича се издигатъ много воденици. Презъ месецъ августъ тукъ става прочутъ панаиръ, известенъ подъ името Туянъ, на който се стича много свѣтъ отъ всички страни. Топлата баня Туйланъ се намира въ кадълъка Остромджа (Струмица), близо до гореспоменатия градъ и пазаръ. Веднажъ въ годината жителитѣ отъ околнитѣ мѣста се събиратъ и престояватъ тукъ около 2 недѣли и вършатъ голѣми търговски операции. При политѣ на планината извиратъ много топли извори, а покрай тѣхъ и студени. Въ изградената отъ камъкъ баня водата тече отъ три чучура въ единъ басейнъ; тя е толкова гореща, че яйце веднага се варя въ нея, затова за да може да се употрѣби, смѣсва се съ студена.

Разпитвалъ съмъ между хора отъ Струмица дали знаятъ за панаира Туянъ и за банята Туйланъ. Отговориха ми, че имало село Банско, половинъ часъ отъ Струмица подъ Беласица, която е на югъ отъ Струмица, и на 15 августъ наистина ставалъ панаиръ въ с. Василево въ околностьта на Струмица (Нов.).

Освенъ с. Банско, на югоизтокъ отъ Струмица, има още с. Баница на северозападъ отъ нея.

Радовисте (Радовища, Радовихъ, Радовище) между Остромджа (Струмица), Истибъ (Щипъ), Каратово (Кратово), далечъ 14 деня отъ Цариградъ презъ Сѣръ.

Истибъ (Истипъ, Ищибъ, Щипъ) между Ускубъ (Скопие), Радовисте (Радовище) и Тиквешъ, западно отъ Остромджа (Струмица), въ долина, градецъ и кадълъкъ, здрава крепость върху единъ хълмъ. Тукъ има джамии, бани, голѣмъ кервансарай и малка рѣка, която иде отъ планинитѣ, минава между ширналитѣ се наоколо градини, а презъ лѣтото не рѣдко пресъхва. Градътъ е разположенъ върху високъ хълмъ и има здрави стени. Тимурташъ-паша, румелийски бейлербей, въ времето на султанъ Мурадъ победителя, превзелъ на 784 (1382—1383) г. този градъ заедно съ Монастиръ (Битоля). Той още е запазенъ като твърда крепость. Отъ тукъ до Цариградъ има 15 деня пѫть. Нахиитѣ на Офджойли [Овче поле?] спадатъ къмъ този кадълъкъ. Въ околностьта се изработватъ дребни стопански издѣлия.

Каратова (Кратово) между Истибъ (Щипъ), Ускубъ (Скопие) и Костендилъ (Кюстендилъ), далече 16 деня отъ Цариградъ. Тукъ има сребърни и медни рудници. Той е разположенъ единъ день пѫть отъ Истибъ между високи планини, има една джамия и две бани. Едната отъ тѣхъ е четвероѫгълна и съ рѣдъкъ видъ градежъ. Край четиритѣ стени извѫтре се простира софа и тече изворъ. Следъ тѣхъ вѫтре се издигатъ други 4 стени споени отгоре съ кубе. На единъ отъ четиритѣ ѫгла е входътъ въ тази вѫтрешна баня, отъ чиито стени тече, както отъ вънъ, тъй и отъ вѫтре вода.

Понеже околнитѣ планини съдържатъ сребро и медь, тукъ има пазаръ за търговци на медь и монетарница. Тукъ се изработватъ много хубави медни сѫдове. Този кадълъкъ обхваща повече отъ 100 села. Тъй като градътъ е разположенъ въ скалиста котловина, лѣтно време въздухътъ е затворенъ и горещината е голѣма. Повечето отъ планинитѣ около Кратово сѫ оголени, безъ гора и храсталакъ, и служатъ само за паша на добитъка. Само планината Егрису (Крива рѣка), наречена тъй по името на рѣката, която извира отъ нея, е обрасла съ голѣми и малки дървета. Планината Егрису (Крива рѣка) и долината съ сѫщото име лежатъ най-близо до кратовскитѣ планини. Тѣзи планини сѫ дълги два деня пѫть и 2 фарсанги широки. За да се отиде отъ Кратово за Кюстендилъ, минава се презъ тѣзи планини. На тѣхъ се намира манастиръ, и близо до него, подъ каменно кубе, лежатъ ктиторътъ и ктиторката въ едно тѣсно и тъмно мѣсто, въ 2 каменни, покрити съ златотъканъ платъ ковчези, още неразложени, безъ да могатъ обаче да се различатъ единъ отъ другъ. Въ входа стои написано времето на тѣхната смърть – 250 години предъ хеджра, следователно въ 4 вѣкъ по християнското лѣточисление. Къмъ тѣзи планини се допиратъ отъ една страна и Кюстендилскитѣ планини, и само рѣката Егрису (Крива рѣка) дѣли еднитѣ отъ другитѣ. Среброто, което въ Кратово се преработва въ пари, се вади отъ тѣзи планини.

Уйварина (Иварина, Враня) два деня пѫть на западъ отъ Кюстендилъ и единъ добъръ день отъ Ускубъ (Скопие), при политѣ на планината Карадагъ (Черна Гора), 16 деня пѫть далечъ отъ Цариградъ. Тукъ се намиратъ прочутитѣ желѣзни рудници Олесина (Власина), въ които се правятъ превъзходни сѣкири и орѫжия. Най-близо до този градъ сѫ: Нова Берда (Ново Бърдо), Каратова (Кратово), Ускубъ (Скопие).

XI.

Санджакъ Ускубъ

Ускубъ (Скопие), на западъ отъ Кюстендилъ, хубавъ градъ. Поради своята хубость той е наричанъ въ старогръцкитѣ книги невѣста на Гърция. Отъ Цариградъ до тукъ сѫ потрѣбни 16 деня; разстоянието въ права линия възлиза на 368 мили. Най-дългиятъ день има 15 часа и 12 м., най-кѫсиятъ 8 ч. и 48 м. Рѣката що минава презъ тукъ иде отъ планината Калканделенъ (Тетовскитѣ планини); Ускубъ вънъ отъ туй има още много вода, която е прокарана до тукъ по трѫби. Той има нѣколко джамии, единъ безистенъ, хубави разходки, яка крепость и кула съ часовникъ още отъ времето на невѣрницитѣ; тя е най-голѣма между прочутитѣ въ християнския свѣтъ кули съ часовникъ. Деня и нощя се чуе на два часа далече отъ Ускубъ звънътъ на часоветѣ. Особенъ часовникарь се грижи за правилния вървежъ на часовника. Отъ този градъ сѫ излѣзли мнозина учени. Той е разположенъ между Калканделенъ (Тетово), Каратова (Кратово), Истибъ (Щипъ) и Кьоприли (Велесъ). Подъ него подпадатъ следнитѣ окрѫзи:

Калканделенъ (Калканделукъ, Тетово), на северозападъ отъ Ускубъ, на източната страна на планината, позната подъ името Шартагъ (Шардагъ, Шарпланина), 17 деня пѫть отъ Цариградъ. Рѣката Вардаръ извира тукъ наблизо. На около сѫ кадълъцитѣ: Ускубъ (Скопие), Дири (Дебъръ), Кирчова (Кичево), Персеринъ (Призренъ). Градътъ Калканделенъ има много градини и се опира на планина.

Качаникъ (Качанликъ, Качанакъ), между Ускубъ (Скопие), Пиристина (Прищина), Морава и Персеринъ (Призренъ). Отъ Ускубъ (Скопие) се отива за единъ день въ Босна*). Синанъ паша е издигналъ въ Качаникъ една кѫща.

Пирлипа (Перлипа, Прилепъ), между Ускубъ (Скопие), Монастиръ (Битоля) и Кьоприли (Велесъ), върху една скалиста, оголена отъ дървета, планина; крепость, която на 784 (1382—1383) г. се е предала на Тимурташъ, румелийски бейлербей. Окрѫгътъ Морихова (Мориово) се брои къмъ този кадълъкъ.

Кадълъци, които принадлежатъ къмъ санджака на Капуданъ паша:

Толи монастиръ (Бетоглиа, Битоля) между Филорина (Леринъ), Пирлипа (Прилепъ), Персепе (Преспа) и Охри[дъ]. Отъ Цариградъ презъ Солунъ, Вардаръ и Водина се дохожда за 15 деня тукъ.

Жителитѣ сѫ българи. Султанъ Мурадъ победительтъ изпратилъ на 784 (1382—1383) г. Тимурташъ паша, който превзелъ града съ мечъ въ рѫката. Крепостьта е запустѣла. На южната страна се издига гориста планина, а отпредъ се простира широко поле. Отъ планинитѣ се спущатъ много потоци, които поятъ градскитѣ квартали и следъ туй околнитѣ поля. Най-прочутото произведение на този градъ е памукътъ.

Филорина (Флорина, Леринъ), между Монастиръ (Битоля), Кесрье (Костуръ) и Острова (Острово), на източния край на битолската планина, 14 деня пѫть отъ Цариградъ. Битолската рѣка пои градинитѣ на Флорина (Леринъ).

Кесрье (Гьолъ-кесрье, сиречь Кесрье на езеро

---

*) У Новаковича погрѣшно стои Качаникъ.

Касторea, Костуръ), между Хорпища (Хрупища), Билища (Биглища), Филорина (Леринъ) и Персепе (Преспа), до самия брѣгъ на езерото. Има крепость, единъ мостъ, една джамия и единъ ханъ; далече е 15 деня отъ Цариградъ. Отъ Флорина се спуща за насамъ единъ твърде мѫченъ и скалистъ пѫть. Планинитѣ сѫ населени отъ едно племе, произлѣзло отъ сърби (Servieren) и власи. При политѣ на планината има много лозя и най-голѣма търговия се върти съ вино.

Хорпища (Хрупища), на брѣга на Костурското езеро, 2 часа далече отъ Костуръ. На близо се намиратъ Кесрье, (Костуръ), Билища (Биглища), Наслиджъ (Населичъ, Населица). Жителитѣ сѫ българи.

Билища (Белиста, Биглища), кадълъкъ, 12 деня отъ Цариградъ. Наоколо се намиратъ: Кесрье (Костуръ), Гориджѐ (Корча), Персепе (Преспа), Хорпища (Хрупища). Жителитѣ сѫ българи и арнаути.

Наслиджъ (Наслихъ, Населичъ, Населица), между Хорпища (Хрупища), Кербийе (Гребена) и Джума Базаръ, неотдавна отдѣленъ отъ Хрупища кадълъкъ. На есень тукъ става голѣмъ панаиръ, прочутъ подъ името Терджолъ.

Серфиджѐ (Селфидже, Сервия*), градецъ и кадълъкъ 14 деня отъ Цариградъ. Съ него граничатъ кадълъцитѣ: Аласона (Еласона) и Егри Буджакъ. Презъ лѣтото тукъ става голѣмъ панаиръ. Рѣката Инджекара (Индже Кара су, Бистрица) минава край самия градецъ.

Сарѫгьолъ, околия отдѣлена отъ Серфиджѐ (Сервия), граничи съ Серфиджѐ (Селфидже), Джума Базаръ (Джумая) и Егри Буджакъ.

Джума Базаръ (Джумая), градецъ, 14 деня пѫть отъ Цариградъ. Наоколо се намиратъ: Егри Буджакъ, Филорина (Леринъ), Острово и Ланка (Лѫка). Повечето села сѫ населени съ турци.

Егри Буджакъ е заобиколенъ отъ Серфидже (Сервия), Джума Базаръ и Караферия (Верия, Беръ).

Острово между кадълъцитѣ: Водина (Воденъ), Филорина (Леринъ), Джума Базаръ, Ланка (Лѫка), 14 деня пѫть отъ Цариградъ.

Ланка (днесъ Лънга, Лѫка), кадълъкъ, който се състои отъ нѣколко села, отдѣлени отъ Джума Базаръ (Джумая) и Филорина (Леринъ). Кадията има седалището си въ селото Дири (Дебъръ). Като се мине край тозн кадълъкъ, стига се до границитѣ на окрѫзитѣ Йенишехиръ (Лариса) и Тирхала (Трикала), отъ гдето се отива по-нататъкъ за Егриболъ (Евбея) и Морea.

---

*) Новаковичъ пише Србица.

XII.

Санджакъ Тирхала

Тирхала (Трихала, Трикала), градецъ и кадълъкъ, между Ускубъ (Скопие) и Морea, 17 деня пѫть отъ Цариградъ. На близо сѫ кадълъцитѣ Йенишехиръ (Лариса), Фенаркебиръ [Фанари?], Янина, Кербене. Жителитѣ му сѫ гърци. Той е разположенъ по източнитѣ поли на една планина, има малка крепость, бани, джамии и много градини, поради което често този градъ е билъ сравняванъ съ заобиколения съ градини Дамаскъ. Рѣката Костумъ* минава две мили наблизо отъ града. На 798 (1395—96) г. той е билъ превзетъ отъ Илдеримъ Баязидъ. Градътъ се намира 10 до 12 часа на западъ отъ Йенишехиръ (Лариса), и има покрито съ олово медресе. Тукъ на близо има единъ укрепенъ проходъ, който съ малко хора може да бѫде дълго време защищаванъ. Въ окрѫга Аграфа сѫщо има единъ тѣсенъ опасенъ пѫть, който води за Маина. На едно мѣсто по него между 2 високи планини сѫ проточени вериги, на които виси висещъ мость, по който трѣбва да се върви. Много пѫтници, които нѣматъ този куражъ, оставатъ да ги пренасятъ гърцитѣ, жители на околнитѣ села, а ако мѫжетѣ сѫ заети, тази работа изпълняватъ женитѣ. Окрѫгътъ Тирхала (Трикала), познатъ подъ името окрѫга на долината**) е съвършено скалистъ. Единъ отъ най-високитѣ върхове се нарича Семаватъ еви (небесната кѫща — Олимпъ), защото той е наистина толкова високъ, че човѣкъ си въобразява, че се изкачва на небето.

Палатмина (Балатимна, Палатмона, Платамона)’ на пѫтя отъ Солунъ за Йенишехиръ (Лариса), край морския брѣгъ. Минава се край селата Кадехия [Кулакия?],

---

*) Сега рѣката, която минава на югозападъ отъ града се нарича Саламврия. Името Костумъ напомня р. Гастуни, която обаче тече въ северна Морея и се влива въ Йонийско море. Може би това ще е рѣката, за която Pouqueville, Voyage en Morée, II, стр. 55 казва, че иде отъ северъ и се влива въ Саламврия или Пенея, но името на която не ни казва.

**) Темпе. Споредъ Pouqeville, ц. с, II. 55, сегашнитѣ гърци наричали тази долина Λυκόστομος, сир. вълчи зѣвъ и българскитѣ пастири били единственитѣ смъртни, които я посещавали, за да пасятъ своитѣ стада.

Четрусъ (Китросъ) и край талянитѣ на езерото се дохажда за 2 деня въ него. Крепость безъ всѣкакви дървета, нѣколко часа наоколо заобиколена само отъ скали. Кѫщитѣ сѫ взидани вѫтре въ самитѣ стени на твърде яката крепость. Долу при морето има пристанище, а срещу крепостьта е шадраванътъ на наказания съ смърть Фаикъ паша. Не далечъ отъ Палатмина тече една рѣка, която иде отъ Йенишехиръ (Лариса), наречена Саламбрия, Шефталунехъръ (прасковна рѣка), и по голѣмина се равнява на Тунджа. Тя често приижда. Надъ нея минава мостъ, нареченъ Папаскьопри (territorial поповъ мостъ). Брѣговетѣ на рѣката сѫ блатисти и обрасли съ тръстика. Руснамеджи Ибрахимъ ефенди си спечелилъ голѣма заслуга, като направилъ отъ двѣтѣ страни на рѣката калдаръменъ пѫть.

Йенишехръ (Йенишехиръ, Лариса), 4 деня пѫть на юго-западъ отъ Солунъ, старъ градъ и добре населенъ кадълъкъ. Той е разположенъ въ една равнина, между Палатмина (Платамона) и Тирхала (Трикала), далечъ единъ день пѫть отъ морето. Околностьта е 6 часа въ окрѫжность плоска и равна: поля осипани съ села. Рѣката Костумъ (Саламврия) иде отъ къмъ Тирхала (Трикала) на западъ отъ града, и минава подъ моста на джамията на Хасанбегъ. Една махала отъ града се намира отвъдъ рѣката. Споменатата джамия и мостътъ сѫ твърде здрави постройки. Освенъ това въ центъра на града има още една друга голѣма джамия, наречена Банакли джами. Градътъ има 3 бани, 1 безестенъ, 1 ханъ, градини и лозя; гроздето е прекрасно, въздухътъ обаче е тежъкъ и не здравъ. Край брѣговетѣ на рѣката, която лѣтно време може да се прегазва, сѫ устроени хубави разходки. Панаирътъ Машклоръ се намира въ този край. Като се излѣзе отъ Палатмина (Платамона) преноща се въ Хасанъ Баба, и следъ туй за единъ день се слиза въ долината на Йенишехиръ (Лариса). Тирхала (Трикала) е единъ часъ отъ тукъ. Рѣката Костумъ (Саламврия) минава край канала на Хасанъ Баба и не далечъ отъ Палатмина (Платамона) се влива въ морето.

Голо (Кулусъ, Воло), едва единъ день пѫть отъ Йенишехиръ (Лариса) на югъ; той е разположенъ на дъното на единъ морски заливъ отъ 80 мили, и има на изтокъ, на едно пусто поле, малка крепость, баня и джамия; предъ вратата кладенецъ, градини и пристанище. Кѫщитѣ сѫ вѫтре между стенитѣ на крепостьта. Наоколо се намиратъ: Палатмина (Платамона), Армийо (Халмиросъ), Чаталджа. Планината Калаикъ (?) се намира между Йенишехиръ, (Лариса) и Тирхала (Трикала), въ едно пространно поле, заобиколено отъ скали. По срѣдата се издига една обла планина, 2 до 3 мили въ окрѫжность, на която отъ старо време християнитѣ съградили манастиръ; въ него може човѣкъ да се изкаче само по вѫжени стълби, и по никой другъ начинъ. Потрѣбнитѣ нѣща се издигатъ въ кошове съ машина. Единъ калугеръ седи въ коша и държи единъ дълъгъ прѫть, за да отдалечава постоянно коша отъ стената. Пѫтници, които нѣматъ куражъ да се изкачатъ по вѫженитѣ стълби, сѣдатъ съ калугера въ коша, който тогава се издига съ по двама души. Тази планина прилѣга къмъ планината Маина и е отдѣлена отъ нея само отъ една плоскость, широка нѣколко мили. Тукъ има много отвесни скали, високи колкото едно минаре, край които трѣбва да се мине, ако иска човѣкъ отъ тукъ да се изкачи на планината Маина, па и по-нататъкъ има доста твърде стръмни мѣста. Люленията на вѫжената стълба, по която се човѣкъ изкачва за гореспоменатия манастиръ сѫ твърде силни, и за това често и твърде опасни; защото ако този, която се изкачва, се удари о скалитѣ, свършено е съ него.

Велсинъ (Велестинъ), между Йенишехиръ (Лариса), Армийо (Халмиросъ) и Голо (Воло), 16 деня пѫть отъ Цариградъ.

Аласона (Еласона) на пѫть отъ Йенишехиръ (Лариса) за Солунъ, градецъ и кадълъкъ, далечъ 16 деня пѫть отъ Цариградъ. За Йенишехиръ (Лариса) и Тирхала (Трикала) има отъ тукъ само единъ день пѫть. Презъ лѣтото тукъ става голѣмъ панаиръ.

Дьоменекъ (Деменица, Домениконъ), градъ който принадлежи къмъ Тирхала (Трикала); пѫтьтъ до Цариградъ се взима отъ тукъ за 17 деня. Най-близки градове сѫ: Аласона (Еласона) и Тирхала (Трикала). Жителитѣ сѫ гърци.

Фенаркебиръ, окрѫгъ близо до Йенишехиръ (Лариса), къмъ който и принадлежи. Когато човѣкъ мине отъ санджака Айнабахти (Навпактосъ, Лепанто) край кадълцитѣ Бадраджикъ (Патрасъ), Яджаагачъ, Чаталджа, Армийо (Халмиросъ) чакъ до морския брѣгъ, дохажда въ кадълцитѣ на Егрибосъ (Негропонте, Евбея).

Чаталджа въ Atlas de l'Empire ottoman на J. J. Hellert отъ 1838 г. е отбелязанъ на северо-западъ отъ Воло. Споредъ Falmereyer, Fragmente aus dem Orient, стр. 456, това е турското название на Фарсалосъ.

XIII

Санджакъ Егрибосъ (Негропонте)

Егрибосъ (Негропонте, Евбея), санджакъ и островъ, който отъ западъ къмъ Мореа е свързанъ съ материка посрѣдствомъ единъ мостъ, има 366 мили въ окржжность и съ малки отклонения се простира отъ изтокъ къмъ западъ на една дължина отъ 150 мили. Пжтьтъ отъ Цариградъ до тукъ се взима за 20 деня. Въ права линия разстоянието е 535 мили и 5 лакта. Най-дългиятъ день е 14 часа и 44 минути, най-кжсиятъ 9 часа и 16 минути. По море Къзълхисаръ (Castel Rosso) отъ тукъ е 400, Солунъ 180 мили далечъ. Въ съчинението Бахрие е отбелязана дължината на този островъ 180, ширината 40 мили. Авторътъ на сжщата книга казва, че нѣкогашъ островътъ е билъ свързанъ съ материка тамъ, гдето сега е мостътъ, и че Александъръ изкопалъ провлака. Понеже проливътъ е много богатъ съ риба, тукъ има постоянни таляни и често се събиратъ тукъ любителитѣ на риболовството. Този островъ се отличава отъ всички други въ Архипелага по своята голѣмина, и е разположенъ срещу Атина, стариятъ градъ на гръцкитѣ мждреци; той има плодородни ниви и овощни градини, многобройни пристанища и замъци. Високата планина, която се издига по срѣдата на острова, се вижда повече отъ 100 мили далече въ морето. Крепостьта Егрибосъ (Халкисъ, Егрипосъ) се намира 20 мили на югозападъ отъ тази планина, край морския брѣгъ, тамъ гдето островътъ е отдѣленъ отъ материка; заобиколена отъ страни съ море, тя е необикновенно яка крепость. Когато тя е била още въ ржцетѣ на невѣрницитѣ, нейнитѣ кораби, които тукъ сж намирали сигурно убѣжище, сж нанасяли значителни вреди на правовѣрнитѣ Мохамедъ завоевательтъ я заобиколилъ на 873 (1465—66) г. отъ към суша съ войска, а въ сжщото време неговиятъ великъ везиръ Махмудъ паша съ повече отъ 100 кораба се явилъ отъ къмъ море, издигналъ подъ съборения мостъ отъ кораби новъ и обсадилъ острова. Венецианскиятъ адмиралъ побързалъ за тукъ съ 80 галери, хвърлилъ котва на известно разстояние и чакалъ опредѣления за общъ пристжпъ день, обаче султанъ Махмудъ веднага на другата зарань далъ заповѣдь за общъ пристжпъ; крепостьта била превзета и всички жители били посѣчени. Щомъ адмиралътъ видѣлъ, че крепостьта е загубена, върналъ се съ своята флота назадъ. Срещу крепостьта е имало едно голѣмо укрепление, наречено Къзлархисаръ (Castel Rosso), цѣло пълно съ съкровищата на невѣрнитѣ, което сжщо било превзето. На югозападната страна на града се намира много по-обширно пристанище, което побира триста до четиристотинъ кораба, които могатъ съ сигурность да пустнатъ тамъ котва; на отсрещната страна то е по-слабо укрепено и по-малко сигурно. Споменатото укрепление е свързано съ крепостьта съ единъ дървенъ мостъ, подъ който галери безъ мачти могатъ да минаватъ; когато е нуждно той се вдига. Другъ единъ мостъ води пакъ отъ това укрепление на среща за сушата. Водата на пролива тече промѣнливо въ противоположни посоки, и кара воденицитѣ на брѣга. На устието на пристанището на крепостьта, близо до острова, Махмудъ паша е издигналъ мостъ, та островътъ е получилъ името Махмудовъ островъ.

Къзълхисаръ (Castel Rosso), на морския брѣгъ върху една скала, добре населено мѣсто. Понеже мѣстностьта е отворена, изложена е всѣкога на силнитѣ вѣтрове. На северъ отъ пристанището лежи островътъ Караата.

Кастелъ Россо е отбелязанъ въ цит. атласъ на Hellert при най-южния заливъ на Евбея—днешниятъ Каристосъ.

Одербосъ (Орепосъ?), крепость съ пристанище за 400 кораба. Той лежи около една миля отъ морето навжтре въ сушата; нароветѣ на този островъ сж прочути. Отъ кадълъцитѣ, които спадатъ тука, само Къзълхисаръ (Castel Rosso) се намира на самия островъ, другитѣ сж на Румелийския материкъ, а именно:

По всичко Одербосъ отговаря на Орепосъ (Оропусъ), на югъ отъ Егрипосъ въ цит. атласъ на Hellert.

Исдинъ (Зейтунъ, Ламия), на западъ отъ Егрибосъ (Егрипосъ), на дъното на морски заливъ, градецъ и кадълъкъ. Пжтьтъ отъ Цариградъ до тукъ се взима за 18 деня. Излизайки отъ Йенишехиръ (Лариса), той е вториятъ престой на пжть за Морея. Сжседни кадълъци сж: Ливадия, Сална (Салона), Армийо, Модуниджъ. Корабитѣ, които заминаватъ за Индия, вървятъ най-напредъ 2 мили направо въ залива и тогава хвърлятъ котва къмъ северъ.

Fallmerayer, Fragmente aus dem Orient, II стр. 444 казва, че истинската славянска ортография на градеца Зитуни (Ламия) трѣбва да бжде Ситинъ или Сидинъ, щомъ като турцитѣ пишатъ и изговарятъ Исдинъ.

Модуниджъ (Модунишъ), между Исдинъ (Зейтунъ) и Ливадия, 19 деня пжть отъ Цариградъ, на пжть за Морея.

Като Модунишъ го намираме въ цит. атласъ на Hellert, на югъ отъ Зейтунъ.

Таланда (Аталанти?) на пжть отъ Модуниджъ за Егрибосъ (Егрипосъ), на морския брѣгъ, 20 деня пжть отъ Цариградъ. Най-близо лежатъ: Модуниджъ, Ливадия, Истифа (Тива).

У Hellert, цит. атласъ: Таланти.

Атина, южно отъ Егрибосъ (Егрипосъ), на морския брѣгъ, голѣмъ градъ, 153 мили отъ Цариградъ. Най-дългиятъ день е 14 часа и 34 минути, най-кжсиятъ 9 часа и 26 минути. Нѣкога прочутъ градъ, мѣстопребивание на божествения Платонъ и на най-прочутитѣ философи, та затова се наричалъ градъ на мѫдрецитѣ. Лека-полека той е западалъ, тъй че днесъ само вѫтрешната часть на стария градъ е обитаванъ, външната часть обаче е пуста. Крепостьта е издигната на върха на една скала, отдалечена 4 мили отъ пристанището; тя е била превзета на 789 (1387) година отъ Тимурташъ паша, единъ отъ емиритѣ на Баязидъ Отъ крепостьта до пристанището навсѣкѫде се виждатъ следи отъ сгради и градини съ чудесни дървета. Медътъ на Атина е най-прочутиятъ въ свѣта. Единъ голѣмъ заливъ се вдава тукъ надъ 100 мили въ сушата дори до Мегара. Тукъ лежатъ островитѣ Егина, Демала, Колуръ. Отъ Цариградъ се дохожда въ Атина по сухо за 20 деня, презъ Исдинъ (Зейтуни), Модуниджъ, Таланда (Аталанти). По море най-напредъ се стига на острова Биберджикъ срещу Казълхисаръ, следъ това на Атинския носъ, 60 мили северно. Най-близо се намиратъ Кефса (Кефисия), Егина, Мегара.

Егина (Аина) въ Атинския заливъ, замъкъ и село на единъ островъ; нѣкогашъ принадлежалъ на венецианцитѣ; къмъ западъ има обширно пристанище, гдето могатъ да хвърлятъ котва голѣми кораби. На среща, на брѣга на Морея, се намира околията и кадълъкътъ.

Местубе (?), 21 деня пѫть отъ Цариградъ, заобиколенъ отъ Атина, Кефса, Мегара и пристанището Пиада (Пирея?)

Еседабадъ (?), между Ливадия, Модуниджъ и Исдинъ (Зейтуни), 19 деня пѫть отъ Цариградъ.

Рубусъ (?), между Истифа (Тива), Ливадия и Егрибосъ (Егрипосъ), 20 деня пѫть отъ Цариградъ.

Истифа (Тива), 20 деня пѫть отъ Цариградъ, градъ и кадълъкъ; граничи съ Егрибосъ (Егрипосъ), Таланда (Аталанти), Мегара, Модуниджъ. Тукъ се намира единъ видъ мекъ камъкъ, който лесно се рѣже.

Салона (Сална, Амфиса) между Ливадия, Бадраджикъ (Патрасъ), Исдинъ (Зейтунъ и Истифа (Тива); отъ тукъ за единъ день се отива въ Морея.

Кефса (Кафса, Кифса, Кефисия) между Атина, Мегара и Егрибосъ (Егрипосъ), населена само отъ гърци. Разстоянието отъ Цариградъ е 20 деня.

Мегара, проходътъ отъ Морея, близо до замъка Керме, на края на Атинския заливъ, запустѣлъ замъкъ. Пѫтьтъ до тамъ се прави за 21 день; заобиколенъ е отъ кадълъцитѣ Истифа (Тива), Кефса (Кефисия), Атина. Тукъ е границата на Егрибоскитѣ (Евбейскитѣ) кадълъци, а сега минаваме въ Морейскитѣ кадълъци.

XIV.

Санджакъ Морея

Морея (Мора), единъ широко простр҄ѣлъ се полуостровъ, който на югозападъ отъ Румелия се съединява съ материка чрезъ единъ 6 мили широкъ провлакъ и на едно пространство отъ около 700 мили обгръща голѣмо множество градове, замъци и села, като има много прилики съ Кримъ. Къмъ изтокъ се врѣзва въ сушата Атиинскиятъ заливъ, а къмъ западъ заливътъ Айнабахти (Лепанто или Коринтъ), които сѫ раздѣлени единъ отъ другъ само отъ споменатия провлакъ. Кралетѣ на невѣрницитѣ, които нѣкога сѫ владѣели тукъ, сѫ укрепили това мѣсто съ висока стена, наречена Гермехисаръ, която е имала на 5 мѣста укрепления и орждия. Султанъ Мурадъ II захваналъ обсадата, превзелъ я, споредъ историята на Нешри, на 843 (1439—40) година и следъ това я съборилъ.

Споредъ други историци превземането на Морея започнало тепърва на 853 (1449—1450) година, когато Турханбегъ дошълъ по море съ войски, превзелъ нѣкои замъци и поробилъ жителитѣ. Пълното завоевание на цѣлия островъ е станало тепърва въ времето на султанъ Мохамедъ I, на 863 (1458—59) год., чакъ до Мотунъ (Метони), Коронъ (Корони), Аваринъ (Наваринь) и Анаболи (Науплия), който следъ това билъ подчиненъ подъ османска власть и отъ султанъ Баязидъ. Островътъ е раздѣленъ на 28 кадълъци и 2 санджака, отъ които единиятъ е тъй наречената Морея, а другиятъ е Мисистра; но понеже и двата се намиратъ въ сѫщия полуостровъ, и двата се смѣтатъ като една область.

Споредъ Fallmerayer, Gechichte der Halbinsel Morea, 1830, I, 243 Морея е произлѣзла отъ славянската дума море.

Въ времето на Pouqueville (вж. Voyage en Morée, I, 233) тя е била раздѣлена на 24 „cantons ou villaiétis,“ а именно; 1. Триполица — града. 2. Триполица — околията. 3. Картена. 4. Фанари. 5. Лала. 6. Пиргосъ. 7. Гастуни. 8. Патрасъ. 9. Калаврита. 10. Востица. 11. Коринтъ. 12. Наупли. 13. Агиа Петра. 14. Аргосъ. 15. и 16. Мистра — града и околията. 12. Монемвазия. 18. Лондари. 19. Андреоса. 20 Каламата. 21. Коронъ. 22. Модонъ. 23. Наваринъ или Нео-Кастронъ. 24. Аркадия.

Кордосъ (Коринтъ), кадьлъкъ и градецъ при входа на полуострова, отдалеченъ 22 деня пѫть отъ Цариградъ, съ единъ укрепенъ замъкъ, който има 360 кули. Той е ключътъ на Морея и е разположенъ не далече и отъ двѣтѣ страни на морето. Най-близо се намиратъ Архосъ (Аргосъ), Фирина, Вешче.

Споредъ Pouqueville, ц. с. I. 148 Коринтъ отъ гърцитѣ билъ наричанъ „Cortho“, а отъ турцитѣ „Germen.“

Архосъ (Аргосъ), на края на Анаболския (Науплия или Аргосъ) заливъ, близо до брѣга; градецъ и кадълъкъ, 23 деня пѫть далечъ отъ Цариградъ; околнитѣ кадълъци сѫ: Кордосъ (Коринтъ), Фирина, Триполица (Триполисъ). Архосъ (Аргосъ) има единъ замъкъ, на единъ високъ хълмъ Той се намира само 4 мили далечъ отъ Анаболи (Науплия), тъй че молитвениятъ възгласъ въ едно отъ тѣзи градчета се чува въ другото.

Анаболи (Анаполи, Наполи, Науплия), на източната страна на Морея, на края на единъ заливъ, който се се вдава 80 мили въ материка, близо до морето; градъ и кадълъкъ, далече по права линия 600 мили отъ Цариградъ. Най-дългиятъ день е 14 часа и 56 м., най-кѫсиятъ 9 часа и 4 м. Замъкътъ е разположенъ въ цепнатината на една като носъ вдаваща се планина, заобиколена отъ три страни съ морето. На четвъртата, сиречь къмъ изтокъ, се издига високъ, горе плосъкъ хълмъ, който владѣе замъка и е вреденъ за защитата му. Невѣрнитѣ смѣтатъ този градъ като втори Иерусалимъ, и сѫ настанали на тази страна много орѫдия, па сѫ издигнали върху острова, който се намира на среща, укрепление, безъ да могатъ съ това да отклонятъ стрелата на сѫдбата; следъ превземането на Мотунъ (Метони) и Коронъ (Корони), падналъ и Наполи (Науплия). Предъ споменатата стена има пристанище, гдето могатъ да хвърлятъ котва до 600 кораба. Между Атинския и Наполския заливи се простира 80 мили къмъ изтокъ носътъ Джамлиджа. Островътъ, който лежи на края на носа, се нарича Джамлиджа (Хидра). Отъ пролива Биберджикъ, въ дъното на Атинския носъ, до провлака Джамлиджа, разстоянието е 60 мили югоизточно[1], а пристанището на Наполи се намира 60 мили североизточно[2] отъ провлака Джамлиджа. Върху споменатия носъ сѫ разположени замъцитѣ Пияда, Терфидже, Кастри и пристанищата Мерсенли, Тусла, Волтосъ, Курикусъ. Кадълъцитѣ, които се намиратъ около Наполи (Науплия) сѫ: Архосъ (Аргосъ), Кордосъ (Коринтъ).

Фирина, между Архосъ (Аргосъ), Аяпетри (Хагиосъ Петросъ) и Калаверта (Калаврита), 23 деня пѫть отъ Цариградъ.

Аяпетри (Хагиосъ Петросъ), между кадълъцитѣ Архосъ (Аргосъ), Триполица (Триполисъ), Мисистра, 23 деня пѫть далече отъ Цариградъ.

Мисистра (Мистра), близо до носа Маина (Матапанъ), седалище на санджакбегъ, 26 деня пѫть отъ Цариградъ. Къмъ този санджакъ спадатъ кадълъцитѣ: Каламата (Каламе), Бордония, Менгеше (Монемвазия). Мисистра е разположена върху единъ конусообразенъ, отдѣленъ отъ планинитѣ хълмъ, а на върха се намира замъкътъ. Самиятъ градъ и повечето отъ сградитѣ се намиратъ по краищата на хълма. Замъкътъ най често е обвитъ въ мъгла и затова много рѣдко се вижда. Нѣкои махали на града сѫ пръснати по подножието на хълма, а край джамията на пазарището тече малка рѣкичка. Тукъ има една градска часть, наречена Пасова, която се простира дори до планината. Менгеше (Монемвазия) се намира източно отъ Мисистра.

---

[1] Въ сѫщность е югозападна.

[2] Въ действителность северозападно.

Въ цитирания атласъ на Hellert Миситра или Мистра е отбелязана малко на югозападъ отъ Спарта.

Fallmerayer, Gechichte der Halbinsel Morea I, 410 ето какъ описва положението на Мисистра: Wilhelm Ville-Harduin I въ своитѣ скитания открилъ, единъ часъ на западъ отъ Лакедемонъ, малка, стръмна планина, достѫпна само отъ една страна, на върха съ една обширна плоскость, много пригодна да се издигне на нея една крепость, много живописна, при политѣ на високата планинска клисура Мелинги. Планината въ съседство, както и селото и потокътъ, който тече въ подножието на конусообразната планина, била наречена отъ славянското населнние на страната Мисистра. Така нарекълъ Вилхелмъ и хубавия укрепенъ замъкъ, който той заповѣдалъ да издигнатъ върху споменатата плоскость.

Pouqueville пъкъ въ ц. с. I, 168 казва за Мистра, че е новъ градъ, построенъ безъ всѣко съмнение върху развалинитѣ на старата Спарта, макаръ че тя е отдалечена на една и половинъ миля отъ нейното мѣстоположение. Името означавало единъ видъ меко сирене, споредъ Скрофани. Рѣкичката, за която говори Хаджи Калфа, ще да е Еуротасъ, или Василипотамосъ, споменувана отъ Пуквиля.

Менгеше (Менкеше, Малвазия, Монемвазия) е разположенъ на единъ къмъ югоизтокъ простиращъ се носъ, на единъ малъкъ полуостровъ; този кадълъкъ спада къмъ санджака Мисистра. Той е прочуто пристанище за корабитѣ, които пренасятъ стоки отъ християнския свѣтъ за Гърция, а въ военно време сигурно прибѣжище за флотата. Нѣкога е принадлежалъ на венецианцитѣ, които сѫ искали да го замѣнятъ съ Кефалония. Градътъ се спуска отъ една висока планина къмъ морето и образува опашката на единъ носъ, на чийто край се издига прочутата черква, наричана отъ невѣрницитѣ Санто Николо. Отъ замъка до края на носа (Cap Malio, Малеасъ) има 20 мили по югоизточна посока; отъ тукъ за Чекаадасѫ (die Tuchinsel, Cerigo, Китера) има 20 мили къмъ югоизтокъ, а отъ тукъ за Кандия 20 мили все къмъ югоизтокъ; разстоянието обаче между западния носъ на Кандия, Cap Palo, и най-крайния връхъ на носа Менгеше (Монемвазия), въ права линия, е 60 мили, разстоянието отъ Богджаадасж (Бахча-адасж—Тенедосъ) въ права линия, безъ да допираме нито единъ островъ, е 400 мили, а отъ Цариградъ 650; понеже брѣгътъ е скалистъ, рѣдко тукъ могатъ да спиратъ кораби, които повечето хвърлятъ котва на западната страна. Носътъ Маина (Cap Matapan) лежи 70 мили западно отъ носа Менгеще (Монемвазия); той е третиятъ носъ на Морея. Отъ носа Менгеше (Монемвазия), като се изминатъ 10 мили, се дохажда въ пристанището Ватка, а 15 мили по-нататъкъ въ пристанището Руя.

Споредъ Pouqueville, ц. с. I, 186 турцитѣ още употрѣбявали името Монемвазия.

Руя е замъкъ върху една скала, разположенъ 3 мили отъ брѣга; 15 мили по-нататъкъ е рѣката Исхарпо, наричана иначе и Аксу (Вротасъ), въ чието устие влизатъ кораби. Развалинитѣ отъ двѣтѣ страни на рѣката показватъ ясно, че тукъ нѣкога трѣбва да се е издигалъ голѣмъ градъ. 18 мили отъ тукъ се дохажда до пристанището Портокали (Porto Quaglia), което се намира до самия носъ Маина (Матапанъ).

Маина (Мания), градъ и кадълъкъ на крайбрѣжието. Близо до него е носътъ Каба Маина, сиречь дебелата Маина (Cap Grosso), иначе нариченъ още и малката Маина, Тъй като брѣговетѣ тукъ цѣли сж образувани отъ скалисти планини, отъ старо време въ тѣзи планини сж се запазили и укрепили около 15,000 невѣрни гърци, едно бунтовническо население, което се държи неприятелски по суша и море къмъ мюсулманитѣ, Въ време на жътва тѣ слизатъ отъ планинитѣ и отнисатъ горе плодоветѣ на тѣхнитѣ ниви. На нѣколко пжти тѣ сж били привличани въ сражение, безъ да могатъ да бждатъ обуздани. Много пжти тѣ сж правили нападения и сж унищожавали бега въ Мисистра (Мистра) съ всичкитѣ му хора. Дано Господь Богъ да чуе смиреното желание, щото въ най-скоро време нѣкой ревностенъ герой да вкара тѣзи нечестивци подъ игото!

Градътъ Маина въ цитирания атласъ на Hellert е отбелязанъ на северъ отъ носъ Матапанъ и на изтокъ отъ носъ Гросо.

Споредь Fallmerayer, Fragmente aus dem Orient, II, стр. 432—33 името не изглежда отъ гръцки произходъ. Самата крепость била сега развалена. Тя се споменува още у Конст. Порфирогенета гл. 50, 224; οἱ τοῦ κάστρου Μαΐνης οἰκήτορες οὐκ εἰσί, ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῶν προρρηθέντων Σκλάβων.

Той се споменува и въ Chonique de la Morée, стр. 182, гдето се разправя какъ Wilhelm Ville-Hardouin I потеглилъ отъ Мистра надолу презъ долината къмъ морето, край брѣга, миналъ покрай Пасава и носъ Матапанъ и навлѣзълъ въ страната Маина (εἰς τὴν Μάνην). Тукъ той намѣрилъ, недалече отъ града съ сжщото име, една скала, върху която издигналъ замъкъ, който сжщо получилъ името Маина — (Fallmerayer, Geschichte der Halbinsel Morea I, 412—13).

Каламата (Каламе), кадълъкъ въ санджака Мисистра (Мистра), който обгръща повечето общини отъ Маина (Матапанъ), 28 деня пжть отъ Цариградъ. Най-близкитѣ градове сж: Коронъ (Корони), Бордония (Вордония), Мисистра. Ако се върви край носа Маина (Матапанъ), стига се до пристанището Китрисъ (Китриéсъ), и отъ тамъ въ Каламата (Каламе).

Калаверта (Калаврита) между Балиабадра (Патрасъ), Дощиджè и Картина (Каритена).

Картина (Каритена), кадълъкъ, окрлженъ отъ Худупиджъ и Калаверта (Калаврита); не далечъ отъ тукъ сж Фанаръ (Фанари) и Балиабадра (Патрасъ).

Лондаръ (Лондари) между Триполица (Триполисъ) и Фанаръ, 25 деня пжть отъ Цариградъ.

У Hellert, ц. атласъ е отбелязанъ като Леонидари.

Андороса (Андруса) по срѣдата между Мотунъ (Метони), Коронъ (Корони), Мисистра и Лондаръ (Леонтарионъ), 26 деня пжть далече отъ Цариградъ.

За Андороса Pouqueville въ пжтописа си „Voyage en Morée etc. . . pendant les années 1798, 1799, 1800 et 1801“ (Paris, 1805), t. I, стр. 34 казва: градътъ Андреоса или Андруса (Ανδροῦσα), защото той се нарича безразлично и съ двете имена, не е нито Андания, нито Месена, както нѣкои учени въ Морея искатъ да убедятъ пжтницитѣ, които ги взематъ за водачи, защото тѣзи две селища лежатъ по на северъ. Той е новъ градъ, главно мѣсто на вилаетъ и седалище на единъ ага.

Коронъ (Корони) между носоветѣ Маина (Cap Matapan) и Хоросъ (Cap Gallo), 4 мили навжтре въ последния; градъ който спада къмъ санджака Мисистра (Мистра). Отъ носа Маина (Матапанъ) е отдалеченъ 45 мили къмъ североизтокъ. Околни кадълъци сж: Мотунъ (Метони), Каламате (Каламе), Андороса (Андруса); брѣговетѣ на този заливъ сж високи планини, богати съ извори; къмъ северъ отъ Коронъ (Корони), прилепени до една височина, сж разположени два укрепени замъка. Стариятъ замъкъ е разположенъ на единъ носъ, и гдето носътъ се губи въ морето венецианцитѣ сж издигнали наново единъ видъ укрепление, което се нарича новиятъ замъкъ. Къмъ северъ отъ двата замъка има едно пристанище; но понеже то не е много голѣмо, голѣмитѣ кораби стоятъ вънъ отъ него. Предъ носа, на едно разстояние отъ около 1 миля, морето е плитко. Султанъ Баязидъ, следъ като превзе съ божата помощь укрепения замъкъ Мотунъ (Метони) на 906 (1500) год., изпрати по сухо везира Али паша и по море Даудъ паша срещу Коронъ

(Корони). Гарнизонътъ получилъ свободенъ излазъ за християнския свѣтъ и Коронъ (Корони) билъ щастливъ да бѫде превзетъ отъ ислямското орѫжие. Венеция не могла да прежалѣе тази загуба, та 2 години следъ това, съ помощьта на Франция, стъкмила една флота отъ 200 кораба. Тази флота била прогонена отъ османлиитѣ. Между това Венеция дебнѣла случая, та когато на 938 (1531—32) г. султанъ Сюлейманъ се опълчилъ срещу Германия, Коронъ (Корони) падналъ въ рѫцетѣ на невѣрнитѣ. Санджакътъ Морея билъ предаденъ на Мохамедбегъ, сина на Яхя паша, като му било възложено и освобождението на Коронъ (Корони). Той преди всичко посѣлъ между християнското население семето на раздоръ и несъгласие, опустошилъ околнитѣ мѣста и разбилъ отряда, който билъ пристигналъ съ 8 кораби на помощь; които не били убити, потърсили спасение на корабитѣ, следъ което гарнизонътъ се предалъ на обсадителитѣ. Така Коронъ (Корони), следъ като е осталналъ година и половина въ рѫцетѣ на невѣрницитѣ, билъ наново превзетъ за втори пѫть на 941 (1534—35) г., на 18 день отъ рамазана.

Мотунъ (Модонъ, Метони) на западния ѫгълъ на четвъртия носъ на Морея; укрепенъ замъкъ, далече 18 мили отъ Коронъ (Корони) и 26 деня пѫть отъ Цариградъ. Кадълъцитѣ Аркадия (Кипарисия), Коронъ (Корони), Андороса (Андруса) се намиратъ въ тази область. Краятъ на този носъ не е така остъръ, както гореспоменатитѣ три носа, ами е широкъ — съ два ѫгъла. Източниятъ ѫгълъ, наричанъ на езика на невѣрнитѣ Cap Gallo, е Хоросъ, или Пѣтльовиятъ носъ; западниятъ носъ е Мотунъ (Метони), разстоянието отъ двата е 15 мили, и насреща се намиратъ три пусти острова, наричани Sapienza; най-голѣмиятъ отъ тѣхъ е този, който е предъ Мотунъ (Метони). Замъкътъ Мотунъ (Метони) е разположенъ върху тъй наречения низъкъ носъ къмъ югъ, отъ три страни заобиколенъ отъ морето, много добре укрепенъ, съ много високи кули, откъмъ сушата съ двоенъ ровъ и съ едно малко пристанище къмъ морето. Следъ като султанъ Баязидъ превзелъ крепостьта Айнабахти (Навпактосъ), оставилъ тамъ флотата да презимува, самъ той прекаралъ зимата въ Едрене (Одринъ), а презъ пролѣтьта потеглилъ да превземе замъка. Якубъ паша дошълъ съ флотата до Мотунъ (Метони), та го обсадили по суша и по море. Една галера въ пристанището, вдигната въ въздуха, накарало невѣрнитѣ да напустнатъ крепостьта, въ чиято издържливость тѣ сѫ имали безгранична вѣра, и да се отправятъ въ пристанището. Ислямскитѣ победители използували този случай, изкачили се въ града съ стълби, запалили кѫщитѣ и прогонили жителитѣ въ параходитѣ. Така билъ превзетъ Мотунъ (Метони), следъ четиримесечна борба, на 916 (1510—11) год., на 14 день отъ мохарема. Мотунъ (Метони) бѣше за венецианцитѣ единиятъ ключъ за Йонийското море, Корфу другиятъ. Нека се надѣваме, че и той въ най-близко време ще бжде подчиненъ на османското владичество. Островътъ Сапиенца се намира на 3 мили южно отъ Мотунъ (Метони). Нѣкогашъ корабитѣ минаваха тукъ свободно морската тѣснина, обаче отъ превземането ѝ, на края на носа било издигнато едно квадратно укрепление, 40 лакти всѣка стена, тъй че сега входътъ въ протока е затворенъ за чужденцитѣ.

Аваринъ (Наварино, Пилосъ), на западната страна на Мотунъ (Метони) и Коронъ (Корони), единъ замъкъ и обширно пристанище. Първоначалното име е Анаваринъ, въ което ана е гръцка частичка, както въ Анатоли и Ана поли; 16 мили е североизточно отъ Мотунъ (Метони). Презъ времето, когато е билъ превзетъ последниятъ, падналъ и Аваринъ (Наварино). Венецианцитѣ на нѣколко пжти сж го отнимали съ измама и сж унищожавали ислямския гарнизонъ; тогава потеглили за тукъ откъмъ суша Али паша, откъмъ морето Кемалъ Реисъ съ 30 галери, разбили невѣрнитѣ, отъ които около 3000 души останали на мѣстото, и превзели повторно града. Замъкътъ е разположенъ къмъ югъ, върху една висока скала, надвиснала надъ морето. Нѣкогашъ, уповавайки се на укрепеното положение на замъка, сж смѣтали за излишна всѣкаква стена, обаче откато е превзетъ, тукъ е издигната една околовръстна стена, която върви 1 часъ подъ замъка. Пристанището поема до 1000 кораба. Макаръ че замъкътъ собствено е издигнатъ за неговата защита, то е толкова голѣмо, че орждията не могатъ до края да го засѣгнатъ. Една голѣма рѣка се излива тукъ въ пристанището. Моряцитѣ отъ корабитѣ тукъ се снабдяватъ съ вода и пристанището се нарича отъ невѣрницитѣ Porto Giunto.

Аркадия (Кипарисия), 9 мили северно отъ Аваринъ (Наварино), недалече отъ морето и 24 деня пжть отстраненъ отъ Цариградъ. Около него се намиратъ: Хуломиджъ, Фанаръ и Мотунъ (Метони).

Фанаръ (Фанари), между Хуломиджъ, Картина (Каритена), Лондаръ (Лондари), Аркадия (Кипарисия); 24 деня пжть отъ Цариградъ.

Хуломиджъ, на северозападната страна на Морея, на петия носъ (Cap Tornese), далече 21 деня пжтъ отъ Цариградъ; заобиколенъ отъ кадълъцитѣ Балиабадра (Патрасъ), Картина (Каритена), Аркадия (Кипарисия), Калаверта (Калаврита). Замъкътъ Хуломиджъ е разположенъ вжтре въ материка, 3 мили далече отъ носа. Пристанището се нарича Кастену (Гастуни). Островътъ Соклиса (Псофисъ, Цанте) лежи 15 мили къмъ югозападъ. Невѣрнитѣ наричатъ носа Хуломиджъ-Каколита (Катаколу). Той е низъкъ и морето около него е плитко.

Въ цитирания атласъ на Hellert Хуломиджъ е отбелязанъ като Kloumidj (Kast. Tornese), а Пуквиль, ц. с. I, 134 казва, че турцитѣ наричали „Castel-Tornèse" още Clemoutzi. Очевидно е, че Хуломиджъ е произлѣзло отъ Хелонитесъ, старото название на залива Торнезе.

Вистиджа (Востица, Егионъ) между Хуломиджъ, Балиабадра (Патрасъ), Калаверта (Калаврита); кадълъкъ, далече 23 деня пжть отъ Цариградъ.

Балиабадра (Патрасъ, Бадраджикъ) срещу Айнабахти (Навпактосъ), пристанище и кадълъкъ. Замъка го превзелъ султанъ Мохамедъ на 862 (1457—58) год.; 21 деня пжть отъ Цариградъ, а въ права линия 653 мили. Най-дългиятъ день е 14 часа и 44 минути, най-кжсиятъ 9 часа и 16 м. Разположенъ е североизточно отъ Холумиджъ и е 40 мили далечъ отъ него. Околни кадълъци сж: Вистиджа (Востица), Калаверта (Калаврита), Холумиджъ. Айнабахти (Навпактосъ) е разположенъ северозападно, на разстояние 10 мили. Тукъ свършва Морея. Сега се обръщаме къмъ северъ и преминаваме разположенитѣ по брѣговетѣ на Йонийско море земи: Арнаудъ (Албания), Херсекъ (Херцеговина) и Босна.

XV.

Санджакъ Айнабахти (Навпактосъ)

Айнабахти (Лепанто, Енебектъ, Навпактосъ), градъ и крепость къмъ северъ отъ Морея, далече 20 деня пжть отъ Цариградъ. Градътъ е разположенъ на южния склонъ на единъ хълмъ. Външната часть на крепостьта стига чакъ до пристанището, а вжтрешното пространство между стенитѣ заема върхътъ на планината. Следъ като султанъ Баязидъ превзелъ Мотунъ (Метони) и Коронъ (Корони), изпратилъ на 905 (1499—1500) год. за обсадата му най-напредъ Капуданъ паша съ флота, а следъ като се отправилъ за Енедже Вардаръ, и беглербега на Румелия—Мустафа паша. Пристанището било затворено отъ 150 венециански кораби, които едва следъ продължителна борба били разпръснати и още въ сжщата година крепостьта се предала съ капитулация. Следъ това се явилъ и самиятъ султанъ и по негова заповѣдь били издигнати отъ войскитѣ предъ входа на залива два укрепени замъка за 18 дни. Заливътъ се простира отъ носа **Хуломиджъ** (Cap Tornese) къмъ изтокъ, та морската тѣснина, овладѣна отъ двата замъка, се преплава Разстоянието помежду имъ е само нѣколко мили. Крепостьта **Айнабахти** (Навпактосъ) се намира отъ тукъ на 5 мили северно; заливътъ се простира следъ това 80 мили по-нататъкъ на дължина, дори до стенитѣ на провлака при **Коринтъ**. Сѫщо така отъ другата страна се простира **Атинскиятъ** заливъ въ сушата, та двата сѫ раздѣлени единъ отъ другъ съ една тѣсна 6 мили широка ивица земя. Въ „**Бахриeто**", сиречь историята на морската война, се разказва, че Умурбегъ нѣкогашъ е прехвърлилъ съ помощьта на машини кораби отъ Атинския заливъ презъ протока въ залива **Лепанто**, тамъ изгорилъ корабитѣ и следъ това потеглилъ по-нататъкъ. Понеже пристанището на **Айнабахти** (Навпактосъ) е тѣсно, то голѣмитѣ параходи стоятъ вънъ отъ него, или пъкъ предъ Патра. Въ пристанището има изворна вода, която изтича отъ скалитѣ.

За града Навпактосъ Pouqueville op. c. II, 24 казва, че турцитѣ го наричали „Enebechté", du nom de Naupacte qu'elle portait anciennement".

Кадълъцитѣ сѫ:

Каравари (**Карвасарасъ**?), 23 деня пѫть отъ Цариградъ, най-близо до **Айнабахти** (Навпактосъ).

Абукоръ (Врахори), между **Абулахоръ** (Палеохорионъ) и **Ингли**, 23 деня пѫть отъ Цариградъ.

Олундурукъ, между **Айнабахти** (Навпактосъ), **Сална** (Салона) и **Колхисаръ**.

Колхисаръ, 23 деня пѫть отъ Цариградъ. между **Олундурукъ**, **Сална** (Салона), **Бадраджикъ** (Патрасъ).

Кербенешъ, 23 деня пѫть отъ Цариградъ, между **Абукоръ** (Врахори), **Бадраджикъ** (Патрасъ) и **Абулахоръ** (Палеохорионъ).

XVI.

Санджакъ Карлж Или

Този санджакъ се намира въ сѫседство съ Айнабахти (Навпактосъ), 23 деня пѫть отъ Цариградъ. Когато Махмутъ паша, везирътъ на султанъ Мохамедъ завоевателя, на новозавзелъ Морейския провлакъ, билъ превзетъ сѫщевременно и санджакътъ **Карлж Или**. Кадълъцитѣ сѫ следнитѣ:

Превеза, 10 мили северно отъ **Ая Маура** (Левкасъ, Санта Маура), при устието на залива **Нарда** (Арта), 22 деня пжть далече отъ Цариградъ. Най-близо сж Нарда (Арта) и Вуниджа (Воница). На среща на споменатия замъкъ е разположенъ другъ къмъ югъ, и входътъ тукъ е сжщо така тѣсенъ, както морската тѣснина Айнабахти (Навпактосъ).

Ая Маура, S-te Maure (Левкасъ), крепость на морския брѣгъ, 24 деня отъ Цариградъ, заобиколенъ отъ Енкили, Алто, Кербенешъ. Морската тѣснина при Ая Маура (Левкасъ) е богата съ риби. Градътъ и крепостьта сж разположени между единъ островъ и сушата, въ една морска тѣснина, и сж свързани отъ двете страни съ мостове, които се вдигатъ, когато миноватъ кораби. Островътъ се нарича у невѣрнитѣ Леукадия (Левкасъ) или S-te Maure, има 10 мили въ окржжность, трижгълна форма, и отъ изтокъ къмъ югъ широко пристанище, наричано Porto Fico.

Вуниджа (Воница) между Ая Маура (Левкасъ), Превеза и Енкили; 23 деня пжть отъ Цариградъ. Замъкътъ е на брѣга на залива Нарда; щомъ като се влѣзе, обръщаме се на дѣсно и дохождаме въ пристанището.

Енкиликастри между Превеза и Абулахоръ (Палеохорионъ), 22 деня пжть отъ Цариградъ; къмъ югъ е Ионийското море, къмъ северъ заливътъ Нарда (Арта). Рѣката Аспропотамо (сиречь бѣлата рѣка, Аспросъ) иде отъ този край и се влива при Анатолико (Етоликонъ) въ морето,

Ексеремере между Енкили, Абулахоръ (Палиохорионъ), Алто и Абукори (Врахори).

Алто (Алтусъ) между Енкили и Абукори (Врахори).

Абулахоръ (Апулахоръ, Палеохорионъ), между Енкили, Алто, Кербенешъ.

XVII.

Санджакъ Янина

Янина (Йоанина, Яния), голѣмъ градъ (столица на Али паша). Неговата область граничи на изтокъ съ Тирхала (Трикала), на западъ съ Делония (Делвино), на северъ съ Елбасанъ, на югъ съ Айнабахти (Навпактосъ). Тукъ спадатъ кадълъцитѣ: Нарда (Арта), Куниджа (Коница), Погония.

Корондосъ, една отдѣлна отъ Янина община, 16 деня пжть отъ Цариградъ.

Вунижда (Воница), на брѣга на езерото Саржгьолъ, най-близо е Серфидже (Селфидже), 14 деня пжть до Цариградъ.

Кунинджа (Коница), заобиколена отъ Кербенешъ, Погония и Колония; 19 деня пжть отъ Цариградъ.

Нарда (Арта, Ларта) близо до залива Нарда (Арта)' простиращъ се къмъ изтокъ. Една рѣка [р. Арта] тукъ се влива въ морето, която може да побере малки кораби, тъй че последнитѣ могатъ да се изкачатъ до Нарда (Арта). Разположена е на северната страна на залива, 21 день пжть отъ Цариградъ.

XVIII.

Санджакъ Делония

Делония (Делвино), укрепенъ градъ, 4 мили отъ морето, между санджака Авлона и Янина. На среща се вижда островътъ и крепостьта Корфу, на едно разстояние отъ 10 мили. Когато на 944 (1537—38) год. султанъ Сюлейманъ въ войната потеглилъ отъ Корфу и установилъ стана си тукъ, градътъ се предалъ. Той е разположенъ на 19 деня пжть отъ Цариградъ; наоколо се намиратъ Ергиръ Кастри (Аргирокастро), Маразакъ (Мазаракъ), Карвалишъ (Грава). Морскиятъ брѣгъ тукъ е много стръменъ.

Айдунатъ (Парамития) между Маразакъ (Мазаракъ)' Янина, Ергиръ (Аргирокастро), 19 деня пжть отъ Цариградъ'

Маразакъ (Мазаракъ) между Ергиръ Кастри (Аргирокастро), Айдунатъ, Делония (Делвино), 20 деня пжть отъ Цариградъ. Планината Маразакъ спада въ този кадълъкъ. Въ подножието на тази планина венецианцитѣ притежаватъ замъка Парга. Островътъ Корфу се намира на 40 мили северозападно отъ тукъ. Понеже покрайнината около Парга и планината Маразакъ е много скалиста, жителитѣ малко обработватъ земята. Тукъ живѣятъ повечето албанци търговци.

Карвалишъ (Грава-заливъ) на морския брѣгъ, между Делония (Делвино) и Авлона, 20 деня пжть отъ Цариградъ.

XIX.

Санджакъ Авлона

Авлона (Валона) на брѣга на Йонийско море, между Делония (Делвино), Илбесанъ (Елбасанъ), Искендерье (Шкодра), 22 деня пжть отъ Цариградъ и 80 мили далече отъ Корфу; на северната страна на единъ заливъ, предъ чието устие се намира островъ Сасена (Сасено) На едната страна на залива е градътъ Авлона, другата страна образува носътъ Карабурну. Между острова и града има единъ богатъ съ риба басейнъ, който отъ две страни е въ връзка съ морето; никакви кораби не минаватъ презъ тѣзи входове. Отъ края на залива иде една голѣма рѣка, която се влива въ морето. Тукъ обикновенно ислямскитѣ флоти се снабдяватъ съ вода. Цѣлиятъ край на около е населенъ съ арнаути. Когато султанъ Мохамедъ на 883 (1478—79) год. превзелъ Искендерье (Шкодра), далъ Авлонския санджакъ на Ахмедъ паша. Следъ възкачването на престола на Баязидъ, паднала областьта наново въ ржцетѣ на невѣрнитѣ, и едва презъ времето, когато Сюлейманъ потеглилъ срещу Корфу, и този край падналъ подъ османско владичество, благодарение на мждрата политика на тогавашния везиръ Аясъ паша, който, самъ арнаутинъ, умѣелъ да котка своитѣ сънотечественици. Приходитѣ отъ соль и смола, която се произвежда тукъ, фискътъ прибира чрезъ предприемачъ.

Мезакия (Музакия), близо до морския брѣгъ, между кадълъцитѣ Арнаудъ Бѣлградъ (Бератъ) и Дураджъ (Драчъ), 20 деня пжть отъ Цариградъ.

Рѣката Ведисъ (Воюса), която протича презъ областьта Арнаудъ, въ този кадълъкъ се влива въ морето.

Хаджи Калфа бърка р. Воюса съ р. Семени, която именно протича презъ Музакия.

Искарпаръ между кадълъцитѣ Арнаудъ Бѣлградъ (Бератъ) и Депеделенъ (Тепелени); 19 деня пжть отъ Цариградъ.

Депеделенъ*) (Тебеленъ, Тепелени), 19 деня пжть отъ Цариградъ, заобиколенъ отъ кадълъцитѣ Арнаудъ Бѣлградъ (Бератъ), Искарпаръ, Пиремеди (Премети), Ергиръ (Аргирокастро); билъ е превзетъ на 897 (1491—92) година.

Пиремеди (Преметъ, Премети), между Погония, Колония и Депеделенъ (Тепелени); 19 деня пжть отъ Цариградъ; жителитѣ се наричатъ тагли (тангли, сиречь планинци).

Погония между Куниджа, Пиремеди (Премети), Ергиръ (Аргирокастро), 19 деня пжть отъ Цариградъ. Презъ месецъ августъ тукъ става голѣмъ пазаръ; жителитѣ сѫ арнаути.

---

*) Родно мѣсто на Али паша Янински, който за това се нарича и Депеделени Али паша, за разлика отъ други паши съ неговото име.

Ергиръ Кастро (Аргирокастро), между Делония, (Делвино), Погония и Депеделенъ (Тепелени); 19 деня пѫть отъ Цариградъ.

Арнаудъ Бѣлградъ (Бератъ), 18 деня пѫть отъ Цариградъ, между Авлона, Мезакия, Искарпаръ и Илбесанъ. Бѣлградъ значи на български: бѣлиятъ замъкъ.

XX.

Санджакъ Илбесанъ

Илбесанъ (Елбасанъ), градъ и кадълъкъ на морския брѣгъ, 2 деня пѫть навѫтре въ сушата. Пѫтьтъ за Цариградъ трае 18 деня. Околни кадълъци сѫ: Дураджъ (Драчъ), Ишибатъ (Спатъ), Ишимъ. Когато на 870 год. (1465—66) арнаутитѣ нахлували въ Унгария, султанъ Мохамедъ завоевательтъ издигналъ замъка Илбесанъ посрѣдъ Албания, за да държи въ покорность населението. Единъ отъ главаритѣ, а именно Александъръ, обсадилъ наистина веднага следъ това новосъградения замъкъ, обаче на следната година билъ покоренъ и именията му присъединени къмъ османскитѣ. Той лежи въ една равнина до голѣмата рѣка Ушкомбинъ (Шкумбия), която отъ къмъ южната страна се влива въ морето при Корфу.

Устурга (Струга), до едно малко езеро; два деня пѫть североизточно отъ тукъ се намира Ускубъ (Скопие) и два деня пѫть югозападно Илбесанъ (Елбасанъ). Тукъ се раздѣля пѫтьтъ за Искендерье (Шкодра).

Истарова между Уструга (Струга) и Ускубъ (Скопие).

Бележката за положението ни насочва негде къмъ Призренъ. Мислѣхъ за Кичево, но то се споменува като Фирджово въ Охридския санджакъ, та изоставихъ тази мисъль. Мислѣхъ, че този кадълъкъ би могълъ да се вмѣсти въ долината на р. Радика, понеже презъ нея е пѫтьтъ отъ Струга за Скопие, които се споменуватъ по-горе. Ала на това пречи обстоятелството, че Хаджи Калфа е поставилъ Дебъръ въ Охридския санджакъ. Азъ зная, че въ този старъ административенъ дѣлежъ има работи, които днесъ сѫ необикновени и че често не се е гледало на закрѫгленостьта на границитѣ, ами на съвсемъ други обстоятелства, ала при всичко това нѣмамъ никакви сигурни данни по които бихъ могълъ да се реша тъкмо за Радика. Най-естествено би било да се мисли за Старово, на южната страна на Охридското езеро, ала у Хаджи Калфа това селище се брои въ Охридския санджакъ подъ името Истарда, което ще видимъ малко по-после.

Понеже по-горе се споменува пѫтьтъ отъ Струга за Скопие, нека отбележа презъ кѫде той минава, споредъ разказитѣ на добре осведомени граждани. Отъ Струга за Скопие се пѫтува презъ Дебъръ, следъ това край р. Радика въ Скудринье, въ Острово [?], въ Мавровско поле, следъ това презъ височината се спуща въ Гостиваръ, и отъ тамъ въ Тетово (а който отива за Призренъ, отдѣля се отъ тукъ презъ Шаръ планина въ Призренъ). Това е зименъ пѫть (отъ Струга за Мавровитѣ ханища). Лѣтно време пъкъ се пѫтува отъ Дебъръ край р. Радика до спроти село Скудринье, следъ това въ Галичникъ (който въ Австрийската карта погрѣшно е поставенъ на дѣсния брѣгъ на Радика, когато той се намира на лѣвия) и отъ тамъ презъ Бистра (клонъ отъ Шаръ) пакъ на Мавровитѣ ханища.

Понеже Хаджи Калфа говори, че Истарова се намира между Струга и Скопие, не би ли могло да се мисли за Острово? Запитахъ и К. Иречекъ, кое селище той мисли че ще е Истарова, и той ми отговори, че най-вѣроятно е да се мисли за Гостиваръ (Нов.).

За кое Острово говори тукъ Новаковичъ не е ясно. Въ Македония има едно Острово на Островското езеро, на западъ отъ Воденъ, за което не може да става тукъ дума. Може би той мисли за с. Нистрово (Настрово), на югъ отъ с. Маврово и на западъ отъ Гостиваръ.

Сегимъ между Арнаудъ Бѣлградъ (Бератъ), Томоринджа и Ишбатъ (Спатъ); 19 деня пѫть отъ Цариградъ. Спада къмъ Албания.

Седжимъ (Sedjim) у Пуквилъ (на картата), Седжемъ на Австрийската генералъ-щабна карта се намира въ долината на горна Шкумба, гдето тя тече още къмъ северозападъ, преди завоя въ източно-западна посока (Нов.).

Ишбатъ (Спатъ), 18 деня пѫть отъ Цариградъ; допира до Илбесанъ (Елбасанъ).

Намира се въ долината на единъ отъ севернитѣ притоци на Шкумба, който се влива въ нея при самия завой, гдето тя мѣни посоката си. На Пуквиловата карта е отбелязанъ като Isbath, а на новитѣ карти като племе (Нов.).

Поклинъ, 19 деня пѫть отъ Цариградъ, между Илбесанъ (Елбасанъ), Дураджъ (Драчъ) и Ишимъ.

На картитѣ се вижда градъ на долна Шкумба, преди тя да излѣзе въ крайморската равнина, който Пуквилъ пише Pekini, а Австрийската генералъ-щабна карта Pekinje (Нов.)

Дураджъ (Дурацо, Драчъ), пристанище на морския брѣгъ при Корфу; 2 деня пѫть отъ Илбесанъ, заобиколенъ отъ Ишимъ, Илбесанъ (Елбасанъ) и Месакия (Мусакия). Островътъ Сасена, който се намира предъ залива на Валона, е 90 мили отъ тукъ на югъ. Брѣговетѣ между двата изобилствуватъ на вода и плитки мѣста. 18 мили отъ Авлона къмъ северъ е голѣмата рѣка Аполония, при чието устие е издигнатъ единъ замъкъ. По-нататъкъ е издаденъ познатиятъ носъ подъ името Ескидураджъ или стариятъ Драчъ. Самиятъ Дураджъ (Драчъ) е много укрепенъ градъ, чиято крепость била ужъ съградена отъ строителя на Цариградския сарай.

XXI.

Санджакъ Искендерье (Шкодра)

Искендерье (Скутари, Шкодра), единъ отъ градоветѣ чието изграждане се приписва на македонския Александъръ. Той е далече отъ Цариградъ 23 деня пѫть и е разположенъ надъ единъ морски заливъ, въ който се вливатъ рѣкитѣ Дринъ и Бояна. Като почне отъ Лепанто брѣгътъ върви къмъ северозападъ, отъ тукъ обаче дори до Рагуза повечето къмъ западъ. Кадълъкътъ Искендерье следователно отъ една страна граничи съ морето, отъ друга съ Задра, Олгунъ (Dulcigno), Баръ (Антивари) и Карадагъ (Чернагора). Приходитѣ отъ солницитѣ и риболовството сѫ дадени подъ аренда. Мохамедъ II превзелъ тази крепость на 883 (1478—79) год., следъ падането на Акхисаръ (Кроя) и следъ една шестмесечна обсада. Замъкътъ е разположенъ върху единъ скалистъ хълмъ. Между него и планината, която се издига насреща, протича рѣката Бояна, която се влива въ морето единъ день пѫть по-нататъкъ. Отъ другата страна на замъка тече малката рѣка Дринасъ (Дринасо), която се слива подъ замъка съ Бояна. Тукъ има много рибарски колиби при изтичането на едно езеро, което се нарича Боянско езеро. Близо до него. надъ рѣката, минава голѣмъ дървенъ мостъ, който обаче при наводнения често се събаря. Жителитѣ на едно тукъ близо намираще се село сѫ задължени да поддържатъ всѣкога моста въ добро състояние Малки кораби навлизатъ отъ морето по рѣката нагоре и разтоварватъ стоки при селото Полна, предъ черквата. Тукъ става всѣка година пазаръ. Езерото Бояна има 7 деня пѫть въ окрѫжность. Искендерье е разположенъ на южната страна, а планината Карадагъ (сиречь Черна гора) на западната. Тукъ има 6—7 високи училища и една баня. Отъ джамиитѣ една се нарича Ая София, съградена още отъ невѣрнитѣ. Друга една е съградилъ султанъ Мохамедъ въ предградието. Най-после тукъ има едно богоугодно заведение за бедни отъ Казълбашъ Заде́ отъ Охри[дъ].

Пристанището за морски кораби при Полна, което се тукъ споменува, безъ съмнение е „Св. Срђ“ въ сръбскитѣ паметници. Доказателство за това е, че се споменува и черквата. На картитѣ не можахъ да намѣря Полна. Турското име на този край е проникнало и въ сръбския езикъ. Вукъ бележи, че Скендерия се нарича мѣстностьта около Шкодра.

И въ титлата на Призренскитѣ епископи, на които по-късно е придаденъ вѣроятно и Шкодренскиятъ край, четемъ „митрополитъ Новопазарски и Скендерийски." Л. Ковачевић и Л. Іовановић пишатъ въ Историја српскога народа, II, 65—66, че Шкодра и шкодренската область сѫ наречени така по Стефанъ Църноевичъ, синъ на Иванъ Църноевичъ, който, когато се потурчилъ, получилъ името Скендеръ и подъ това име завладѣлъ наново старата държава на Балшича и я задържалъ и за своитѣ потомци. (Нов.).

Порава, северно отъ Искендерье (Шкодра), Олгунъ (Улцинъ), Баръ, на морския брѣгъ.

Не зная где се намира. Споредъ положението, къмъ което ни упѫтва текстътъ, би могло да се мисли за Побора. Пащровичи се споменуватъ по-долу отдѣлно. К. Иречекъ на моето запитване ми отговори, че Порава най-вѣроятно ще да е Подава — Будва. (Нов.)

Гизибилада, между Искендерье (Шкодра), и Котуръ, една околия отъ Черна гора.

Мисля, че може да се предполага Горно Блато, по-горе отъ Жаблякъ. К. Иречекъ ми отговори на моето запитване, че тукъ може да сѫ изопачени Бърда (Нов.).

Пошгориджа (Подгорица), северозападно отъ езерото Бояна, близо до Черна гора; замъкътъ е билъ съграденъ отъ Мохамедъ завоевателя. Брѣгътъ на езерото е отдалеченъ отъ тукъ единъ день пѫть, и единъ день пѫть по-нататъкъ се дохажда до Искендерье или Скутари (Шкодра). Рѣката Мораджа (Морака) протича тукъ въ морето.

Гьолбаши (сиречь глава на езерото), така се нарича единъ замъкъ, разположенъ при него, недалече отъ Скутари (Шкодра).

Шабибакъ (Жабякъ), замъкъ, близо до Черна гора, на брѣга на езерото.

Драгосъ (Драгошъ), укрепенъ замъкъ, близо до Искендерье (Шкодра).

На р. Кира, малко по-горе отъ Шкодра, между Посрипъ и Груемиръ. На Австрийската генералъ-щабна карта е отбелязано Дришъ, а на Кипертовата, въ по-старото издание, тукъ стои Драгоши, а въ по-новото Дривастъ. Юкичъ (Bosanski prijatelj, III, 17) забелязва, че Дривастъ по турски се нарича Деркосъ. Отъ тукъ, може би, всички отклонения въ названията (Нов.).

Четинъ (Цетина), главенъ градъ на Черна гора, на западната страна на езерото, съ корабъ 2 деня пѫть отъ Скутари. По сухо пѫтьтъ не е направенъ дори за ездачи, ами само за пешаци. Понеже Черна гора е много камениста, тукъ има много малко ниви, а само тукъ таме лозя.

Караджадагъ, 2 деня пѫть североизточно отъ Скутари (Шкодра) и 23 отъ Цариградъ. Наоколо се намиратъ Пошгориджа (Подгорица), Искендерье (Шкодра) и Котуръ (Которъ). Жителитѣ сѫ смѣсица отъ арнаути и сърби.

Подъ Караджа-дагъ безъ съмнение се мисли за Бърда и Дробняци. Последна следа отъ това название, днесъ непознато, се намира въ презимето Караджичъ (Нов.).

Олгунъ и **Баръ** (Dulcigno и Antivari), северозападно отъ Скутари; два замъка на морския брѣгъ, 23 деня пѫть отъ Цариградъ. Олгунъ е разположенъ 12 мили северно отъ рѣката Бояна, на брѣга на една голѣма плавателна рѣка. Баръ на морския брѣгъ, върху една стръмна скала: като вървимъ покрай тѣзи два града, стигаме до залива Котуръ (Катаро).

Котуръ (Катаро, Которъ), укрепенъ замъкъ, въ владение на венецианцитѣ, на дъното на залива, задъ чийто гръбъ се издига Черна гора.

Пастровихъ (Пастровицъ, Паштровикъ, Паштровичъ), малъкъ замъкъ подъ Баръ, на морския брѣгъ. Тукъ иде до морето единъ пѫть близо 2 лактя широкъ.

Ние описахме до сега санджацитѣ на Румелия до Ускубъ (Скопие), следъ това земитѣ на Морея и Албания. Сега се обръщаме къмъ санджацитѣ Охри (Охридъ), Перзеринъ (Призренъ), Велджтеринъ (Вълчитрънъ) и Дукагинъ, които съставляватъ срѣдната часть на Румелия.

XXII.

Санджакъ Охри[дъ].

Охри (Охридъ), югозападно отъ Ускубъ (Скопие), 16 деня пѫть отъ Цариградъ, на източната страна на едно езеро. Границитѣ сѫ: Персепе (Преспа), Истарда (Старово), Фирджова (Кичево); жителитѣ сѫ българи; тукъ има сребърни и сѣрни рудници.

Дебри (Дибра, Дебъръ), между Охри, Фирджова (Кичево), Калканделенъ (Тетово), 17 деня пѫть отъ Цариградъ. Голѣмата рѣка Дринъ, която изтича отъ Охридското езеро, минава презъ този край.

Истарда, на брѣга на Охридското езеро, 16 деня пжть отъ Цариградъ; околни кадълъци сж: Кориджé (Корча), Охри[дъ], Персепе (Преспа); намира се само единъ день пжть отъ Охри[дъ].

Истарда е Старово, отбелязано и на картитѣ на югъ отъ Охридското езеро на западъ отъ манастира Св. Наумъ. Въ Пуквиловата карта, една отъ първитѣ карти на тѣзи краища, стои Starova ou Istarda. Че това име е за цѣлия този край, поличава отъ пограничнитѣ кадълъци, който Хаджи Калфа изброява (Нов.).

Матъ, между Акхисаръ (Кроя) и Дебри (Дебъръ), населенъ отъ размирнитѣ арнаути, познати подъ името селитъ. Матъ е и името на една голѣма рѣка, която тече отъ изтокъ къмъ западъ, минава недалече отъ Илбесанъ (Елбасанъ), докосва въ своето течение селото Терана (Тирана) и следъ това се влива въ морето.

Въ бележкитѣ си за течението на Матъ Хаджи Калфа не е билъ добре осведоменъ. Край Елбасанъ не тече Матъ, ами Шкумба, а Тирана се намира въ сжщата посока, ала въ съвсемъ друга рѣчна долина, подъ Матъ, еднакво далеко и по срѣдата между Матъ и Шкумба (Нов.).

Ишимъ (Хизмо), между Илбесанъ (Елбасанъ), Дураджъ (Драчъ), Акхисаръ (Кроя); 19 деня пжть отъ Цариградъ.

На картитѣ се намира Ишми рѣка и Ишми градче край нея, малко по-горе отъ устието ѝ въ морето. Истинското му положение би било между Драчъ, Лешъ и Елбасанъ. При Ишми се слиза въ равнина, която се простира на северъ безъ прекжсване до Шкодра, Шкодренското езеро и Черногорскитѣ планини. Бие въ очи, че старата Охридска область съ тѣзи кадълъци е имала свой излазъ на море. (Нов.).

Акхисаръ (Кроя), между Ишимъ, Лешъ, Матъ, Илбесанъ (Елбасанъ), 20 деня пжть отъ Цариградъ. Отъ Матъ за Скутари (Шкодра) той се намира на дѣсно отъ пжтя. Султанъ Мохамедъ на 871 год. (1466—67) го обърналъ въ гранична крепость.

Както по-горе Хаджи Калфа бѣше смѣсилъ Матъ съ Шкумба, та последната наричаше Матъ, така и тукъ написалъ е Матъ, а трѣбва да се мисли Шкумба, за да остане текстътъ вѣренъ (Нов.).

Персепе (Преспа), на брѣга на Охридското езеро, 15 деня пжть отъ Цариградъ, заобиколенъ отъ Монастиръ (Битоля), Кориджé (Корча), Билища (Биглища), Охри[дъ].

И тукъ трѣбва да се поправи Хаджи Калфа, който е знаелъ за Преспа, ала като че не ще да е знаелъ, че Преспанското езеро е отдѣлено отъ Охридското и е съвсемъ отдѣлно езеро. (Нов.).

Коридже́ (Горица, Кориджа, Корча), между Белища (Биглища), Истарда (Старово), Опаръ, Персепе (Преспа), 16 деня пжть отъ Цариградъ.

Името на Корча се пише по много начини въ картитѣ. Азъ, казва Новаковичъ, пиша Корча по изговора на тамошнитѣ българи (Н. ги нарича словени!). Въ Мусакиевата хроника е отбеляяно Corizza*). Биглища, което сжщо се пише по разни начини, тамошнитѣ българи (у Н. пакъ словени)**) изговарятъ Билишча. Опаръ е покрайнина отъ лѣвата страна на р. Дѣволъ, по-долу отъ Малишкото езеро; въ най-новата Кипертова карта е отбелязано като Опара (Нов.).

Колония, между Коридже́ (Корча) и Пиремеди (Премети); 17 деня пжть отъ Цариградъ.

Наистина въ Кипертовата карта между Корча и Премети, на западнитѣ склонове на Грамосъ, се вижда мѣстностьта Колония (Нов.).

Опаръ, между Томоринджа (Томорница) и Истарда (Старово), 17 деня пжть отъ Цариградъ.

Както се каза малко по-горе при Корча, Опаръ е покрайнина отъ лѣвата страна на р. Дѣволъ, подъ Малишкото езеро. На северната страна на височинитѣ, които раздѣлятъ Охридското езеро отъ долината на р. Дѣволъ, се намира Старово. На срещната южна страна на р. Дѣволъ, западно отъ Опаръ, се издигатъ височинитѣ Томорнища и Томоръ, които изпълватъ пространството между Дѣволъ и Люмъ (Осумъ). Споредъ това, бележката на Хаджи Калфа напълно се схожда съ най-новото издание на Кипертовата карта. Въ познатата хроника на Мусакиевата кжща, която издаде К. Хопфъ***) се споменува, че подъ владението на тази кжща е билъ сжщо il paese d'Opari ch'è habità de Schiavoni. Доколкото можахъ да разбера отъ хора изъ този край, днесъ нѣма тамъ ни следа отъ славяни (Нов.).

Томоринджа (Томорница), между Истарда (Старово), Опаръ, Ишбатъ (Спатъ), разположенъ въ планината и, като всички гореспоменати селища, населена отъ арнаути. Тѣзи последни кадълъци, като се почне отъ Персепе (Преспа), макаръ да се намиратъ въ Охридския санджакъ, смѣтатъ се, при всичко това, къмъ санджака на Капуданъ паша.

Где е Томоринджа (Томорница) посочи се по-горе при Опаръ. Ишбатъ е Спатъ, и за него се говори при Елбасанския санджакъ. Томорница се срѣща въ Мусакиевата хроника. Тукъ се споменува нѣкой си Богданъ il quale havea una baronia in Tomorniza****) (Нов.).

И въ днешнитѣ карти се срѣща селище и рѣка Томорница, на източнитѣ склонове на планината подъ сжщото име.

---

*) Ch. Hopf, Chroniques gréco-romanes. Berlin 1873, 280.

**) Вж. В. Кжнчовъ, Македония. София 1900, стр. 19, 22, 87.

***) Chroniques gréco-romanes. Berlin 1873, 280.

****) Ch. Hopf, Chroniques gréco-romanes, Berlin, 1873, 286.

XXIII.

Санджакъ Персеринъ (Призренъ)

Персеринъ (Призренди, Призренъ), градъ на западната страна на една планина, оттатъкъ Ускубъ (Скопие) и Калканделенъ (Тетово), между Дукагинъ, Велджтеринъ (Вълчитрънъ), Охри[дъ], Илбесанъ (Елбасанъ), 18 деня пжть отъ Цариградъ, населенъ отъ арнаути. Наоколо се намиратъ: Якова (Дяково), Ипекъ, Калканделенъ (Тетово), Пиристина (Прищина). Ускубъ (Скопие) се намимира югоизточно 2 деня пжть отъ тукъ.

Сахорико, между Персеринъ (Призренъ), Якова (Дяково), Ипекъ, 18 деня пжть отъ Цариградъ.

По близостьта си до Призренъ (далечината отъ Цариградъ е сжщата), не може да се мисли за друго мѣсто, освенъ за сегашното село Сухарѣка, на пжть отъ Призренъ за Щимле и Прищина, толкова повече че има и потокъ съ сжщото име, та споредъ туй цѣлиятъ край е могълъ да носи това име. (Нов.)

Хавасперсеринъ (Хавасъ-Призренъ) е особенъ кадъдъкъ, който спада къмъ този санджакъ.

Фирджова (Фирчова), на страни отъ Персеринъ (Призренъ), къмъ Охри[дъ], 17 деня пжть отъ Цариградъ.

Това е безъ съмнение Кичево, което се пише и нарича по нѣкога и Кърчево. Вукъ Ст. Караджичъ въ речника си пише това селище Крчава и бележи, че е „варош у скопльанском пашалуку, у којој е око једне треһине хришһана, а остали су турскога закона, али сви говори српски, истина заносеһи мало на бугарски, али их прави Бугари опет не разумију“ (Нов.).

Противно на Караджичъ, нѣмскиятъ естественикъ Гризебахъ, пжтувайки презъ Македония на 1859 год., отбелязва населението на Кичевско като българско*). Сжщо и В. Кжнчовъ не намира никакви сърби въ Кичево**).

Бухуръ, между Ипекъ, Тиргушна и Йени Базаръ, 20 деня пжть отъ Цариградъ; населенъ отъ сърби и арнаути. Билъ е превзетъ на 859 (1454—1455) год., сжщевременно съ Ново Бърдо.

Това е безъ съмнение Бихоръ (Нов.).

Тиргушна, между кадълъцитѣ Йени Базаръ, Бухуръ и Подмила; населена отъ сърби.

„Тиргушна“ е известното Търговище, селище на пжтя отъ

---

*) Griesebach, Reise durch Rumelien nach Brussa, II, 65—68, 233.

**) В. Кжнчовъ, Македония. Етнография и статистика. София, 1900, 255

Нови Пазаръ за Рожай и Плавъ. Хамеръ въ своята турска история (Bd. III, 197) споменува, че къмъ това мѣсто Тиргушна спада градецътъ Рожай. Отъ това става ясно где е Тиргушна. Споредъ турското административно дѣление до 1892 г., въ санджака Ипекъ има и Търговишка каза, а сжщо и село Търговище, между Ипекъ и Нови Пазаръ. За Подмила, която безъ съмнение е Полимлье, ще се говори по долу, при Дукагинския санджакъ. (Нов.).

XXIV.

Санджакъ Велджтеринъ (Вълчитрънъ)

Вежтеринъ (Уситерна, Вълчитрънъ), 16 деня пжть отъ Цариградъ, оттатъкъ Ускубъ (Скопие) и Пиристина (Прищина), между Аладжа-Хисаръ (Крушевецъ) и Дукагинъ, близо до Косово. Най-близки кадълъци сж: Пиристина (Прищина), и Метрофдже́ (Митровица). Този кадълъкъ се намира 19 деня пжть отъ Цариградъ, на пжтя отъ Ускубъ (Скопие) за Йени Базаръ (Нови Пазаръ).

Велджтеринъ е Вучитрънъ. За далечината му отъ Цариградъ най-напредъ сж отбелязани 16, а после 19 дни. Погрѣшна е първата бройка, защото по-напредъ до Скопие сж пресмѣтнати 16 деня, и веднага следъ това до Прищина 18 деня, а тукъ два пжти се казва, че пжтьтъ отъ Цариградъ е презъ Скопие (Нов.).

Пиристина (Прищина), единъ срѣденъ градъ, заобиколенъ отъ планини, 18 деня пжть отъ Цариградъ между Ново Бърдо и Велджтеринъ (Вълчитрънъ), и тъй като Косово се пада въ този край, то тукъ живѣятъ надзирателитѣ на рудницитѣ. Намира се 2 деня пжть северо-западно отъ Ускубъ (Скопие).

Косово, между Пиристина (Прищина) и Куршунли (Куршумлий), 19 деня пжть отъ Цариградъ. Този кадълъкъ се нарича още и Палашима; намира се една станция надъ Ускубъ (Скопие); една продълговата равнина, заградена отъ двете страни съ планини. Когато отиваме отъ Каченикъ за Янова (Янево), този градъ, безъ стени, се намира на края на долината. Жителитѣ сж повечето рудари. Тукъ е мѣстото, гдето султанъ Ходавендкаръ, сиречь Мурадъ I, е нанесълъ голѣмо поражение на невѣрницитѣ.

Янова (Янево), 18 деня пжть отъ Цариградъ; въ Косовския кадълъкъ, между Пиристина (Прищина) и Новобрдо; последното има сребърни рудници.

Морава, 17 деня пжть отъ Цариградъ, между кадълцитѣ Янево, Новобърдо и Качаникъ. Рѣката Морава извира отъ планинитѣ на Йени Базаръ (Нови Пазаръ), върви къмъ Велджтеринъ (Вълчитрънъ), край границитѣ на Ниса (Нишъ) и Аладжахисаръ (Крушевецъ), и следъ това се смѣсва съ Дунава; голѣма рѣка, която на пролѣть може да се мине само съ лодки.

И тукъ сѫ забъркани рѣкитѣ Ибъръ и Ситница съ Морава. Нови Пазаръ и Вълчитрънъ нѣматъ нищо общо съ Морава (Нов.).

Нова Берда (Ново Бърдо) една станция северно отъ Ускубъ (Скопие), съ единъ замъкъ. Отъ Костендилъ (Кюстендилъ) се отива за Уйваринъ (Враня) и Егридере (Крива рѣка); най-близко се намиратъ кадълъцитѣ: Пиристина (Прищина), Морава, Янова (Янево). Тукъ се намиратъ най-много аренди на Ускубската (Скопската) минна инспекция. Този градъ най-напредъ е билъ отнетъ отъ невѣрнитѣ на 841 год (1437—38); когато следъ това на 859 г. (1454—1455) деспотътъ, който тукъ е владѣлъ, умрѣлъ, Мохамедъ завоевательтъ изпратилъ сина на Исакбегъ-Истабегъ, който превзелъ втори пѫть замъка съ всички съкровища.

XXV.

Санджакъ Дукагинъ

Дукагинъ, надъ Велджтеринъ (Вълчитрънъ), Персеринъ (Призренъ), между Елбасанъ и Херсекъ (Херцеговина).

Алтънъ Или, между Ипекъ, Якова (Дяково), Подмила (Полимлье), 19 деня пѫть отъ Цариградъ.

Алтънъ Или, сиречь Алтънска земя, не е нищо друго освенъ Алтинъ, планински край надъ Дяковица и Дечани (Нов.).

Ипекъ (Пекия, Бекъ), между Персеринъ (Призренъ), Йени Базаръ (Нови Пазаръ) и Бухуръ (Бихоръ); 19 деня пѫть отъ Цариградъ.

Якова (Виякова, Дяково), малко градче, между Ипекъ, Пиристина (Прищина), Велджтеринъ (Вълчитрънъ), Персеринъ (Призренъ), намира се отъ тукъ единъ день пѫть на изтокъ.

Пулавъ (Плавъ), между Ипекъ, Бухуръ (Бихоръ), Подмила (Полимлье), 19 деня пѫть отъ Цариградъ; населенъ отъ черногорци.

Подмила, между Скутари (Шкодра), Черна гора, Ипекъ, Пулавъ (Плавъ); 21 день пѫть отъ Цариградъ.

Посоченото отъ Хаджи Калфа положение насочва точно къмъ долината на Лимъ, около Велика, Беране и Шекуларъ, сегашнитѣ Васоевичи. За това мисля, че турското Подмила трѣбва да се поправи на Подлима или Полимлье (Нов.).

Задерима (Задрима), единъ день пжть отъ Скутари (Шкодра), между Лешъ, Черна гора и Скутари (Шкодра), има 32 села; жителитѣ сж размирни арнаути Лешъ се намира отъ тукъ къмъ югъ и е близо до него.

Задерима е Задримлье, покрайнина къмъ Шкодра и югоизточно отъ него, отъ лѣвата страна на Дримъ. И сега подъ това име е означено по картитѣ (Нов.).

Лешъ (Алесио), 2 деня пжть отъ Скутари, на морския брѣгъ. Тукъ край него минава една рѣка, която отива къмъ Авлона. Спада къмъ санджака Дукагинъ. Лешъ е разположенъ на подножието на една планина и има единъ замъкъ, издигнатъ върху единъ хълмъ. Рѣката Дринъ минава презъ пазаря и се влива въ залива; тя изтича отъ Охридското езеро. Отъ Лешъ на страна е селото Бошатларъ, което сжщо се мие отъ Дринъ.

XXVI.

Санджакъ Аладжа хисаръ (Крушевецъ)

Аладжа хисаръ (Крушевецъ), градъ и кадълъкъ на брѣга на Морава, 19 деня пжть отъ Цариградъ. Наоколо се намиратъ: Кусникъ (Козникъ) и Перакинъ (Парачинъ). Това мѣсто е било значителенъ градъ въ областьта Ласъ и столица на бега на този градъ, подчиненъ отъ Синанъ паша, беглербегъ на Румелия, въ времето на Мурадъ II.

Куршунли (Курсумблия, Куршумлий), 18 деня пжть отъ Цариградъ, заобиколенъ отъ кадълъцитѣ Пиристина (Прищина), Оркубъ (Прокупие), Кусникъ (Козникъ). Тукъ сж Саплинскитѣ (Заплинскитѣ) рудници.

Въ сръбскитѣ лѣтописи на два пжти се споменуватъ рудницитѣ Запланинье — на 1430 и 1490 г. (Нов.).

Оркубъ (Уркубъ, Прекопия, Прокупие), между Аладжахисаръ (Крушевецъ), Нишъ, Лескофджа (Лѣсковецъ); 19 деня пжть отъ Цариградъ.

Медока, обграденъ отъ Лескофджа (Лѣсковецъ) и Ново Бърдо; 17 деня пжть отъ Цариградъ.

По самото положение не може да се мисли за нищо друго, освенъ за Медведя, която се намира въ посоченото положение между Ново Бърдо и Лѣсковецъ.

Лескофджа (Лѣсковецъ), обграденъ отъ Ниса Нишъ), Уйваринъ (Враня), Оркубъ (Прокупие), Медока (Медведя); презъ августъ тукъ става голѣмъ панаиръ.

За панаира въ Лѣсковецъ говори и пѫтувачътъ Браунъ, който на 1669 г. миналъ презъ Лѣсковецъ и видѣлъ панаира. Браунъ разправя, че това билъ „много голѣмъ панаиръ“, че на него имало много свѣтъ и че се намиралъ въ нѣкое голѣмо „затворено“ мѣсто (Нов.),

Булованъ, на главния пѫть за Бѣлградъ, заобиколенъ отъ Нишъ, Перакинъ (Парачинъ), Аладжахисаръ (Крушевецъ); той има сѫщо така прочутъ пазаръ.

Булованъ е известното сегашно село Бованъ, при входа въ клисурата между Алексинецъ и Баня, на стария пѫть, който е водилъ за Мозгово. Бележки за това селище най-много е събралъ М. Ђ. Миличевић въ Кнежевина Србија.

Перакинъ (Парахинъ, Парачинъ), на пѫтя за Бѣлградъ, между Куручешме и Ягодина, 3 деня пѫть отъ София и 17 отъ Цариградъ.

Кусникъ (Козникъ), замъкъ и село, наоколо сѫ: Джаджка (Чачакъ), Аладжахисаръ (Крушевецъ), Куршунли (Куршумлий).

XXVII.

Санджакъ Семендра (Смедерево)

Семендра (Семендрия, Смедерево), крепость, единъ день пѫть отъ Бѣлградъ, на Дунавския брѣгъ, 20 деня пѫть отъ Цариградъ; нѣкогашъ е билъ главенъ градъ на лазитѣ; тѣхниятъ повелитель Дилакогли*) се подчинилъ на султанъ Мурадъ II, но скоро следъ това миналъ наново къмъ маджарската партия. На 846 г. (1442—1443) Мохамедбегъ, братъ на великия везиръ Халилъ паша, когато преследвалъ маджарския краль, който билъ дошълъ до Филибе́ (Пловдивъ), билъ плененъ, та да бѫде освободенъ, крепостьта Семендра (Семедерево) била отстѫпена на маджаритѣ; когато следъ това Мохамедъ II дошълъ въ Бѣлградъ и завоювалъ този край, маджарскиятъ краль изпратилъ ключоветѣ на крепостьта и молилъ прошка за неговитѣ предишни провинения; отъ това време Семендра (Семедерево) е останала подъ владичеството на исляма. Градоветѣ и кадълъцитѣ, които спадатъ тукъ сѫ следнитѣ:

Бѣлградъ (сиречь бѣлиятъ замъкъ); името е съставено отъ бѣлъ и градъ; за разлика отъ други градове съ сжщото име наричанъ Семендърски (Смедеревски) Бѣлградъ; голѣмъ градъ и силна крепость при вливането на Сава въ Дунава; въ права линия далече 938 мили отъ Цариградъ. Най-дългиятъ день е 15 часа и 34 мин., най-кжсиятъ 8 часа и 28 минути. Дѣли се на горната и долната крепость; горната гледа отвъдъ къмъ Сирмия (Срѣмъ) и Темешваръ и е снабдена съ високи, яки укрепления и кули, отъ които най-високата, разположена по срѣдата, се нарича по босненски Беновиса (сиречь сигурно мѣсто*), нѣкогашъ затворъ на правовѣрнитѣ, сега оржженъ складъ. Топхането (лѣярницата на топове) се намира вънъ отъ крепостьта, върху едно високо мѣсто съ изгледъ къмъ Темешваръ. Отъ горната крепость водятъ 3 врати въ долната; тази се съединява отъ едната страна съ горната, и се простира отъ къмъ западната страна дори до Дунава, чрезъ една стена, която върви край Сава. При сливането на двѣтѣ рѣки се намира рибниятъ пазаръ, пристанището и митницата на града. Тукъ султанъ Сюлейманъ е издигналъ една кула, отъ която води една стена около града, минавайки край магазинитѣ, къмъ горната часть на града. Долната крепость има 5 врати: 3 срещу Сава и 2 срещу предградията. Отъ една отъ тѣзи врати води единъ дървенъ мостъ надъ една падина на почвата. На една отъ кулитѣ на горната крепость има голѣмъ часовникъ, който деня и нощя бие всѣки часъ. На обѣдъ на тази кула се издига едно знаме. Голѣмата джамия въ долната крепость, близо до монетния дворъ, нѣкогашъ е била черква, а въ горната крепость има друга джамия, наричана царската. Повечето сгради се намиратъ вънъ отъ крепостьта, и се наброяватъ около 100 джамии, 10 бани, много ханища и два хубави безистена отъ Мохамедъ и Муса паша, заобиколени съ градини. Бѣлградъ е билъ нѣкогашъ укрепена защита на невѣрницитѣ, ключътъ на Унгария. Следъ като султанъ Мохамедъ отнелъ на деспота града Семендра, той направилъ Бѣлградъ своя столица. Османитѣ го обсадили на 842 год. (1438 – 39), втори пжть на 860 год. (1455—1456) безъ резултатъ; вториятъ пжть дори съ голѣми загуби на мжжествени пълководци и голѣми орждия, които невѣрнитѣ отнесли въ Пеща. Когато султанъ Мохамедъ се върналъ, наредилъ да се издигнатъ около Бѣлградъ замъци, въ които поставилъ гарнизони, та ако невѣрницитѣ се осмѣлятъ да излѣзатъ, веднага да ги забележатъ. Така останало положението до 927 год. (1520—1521). Султанъ Сюлейманъ напрегналъ всички сили да отнеме тази крепость отъ невѣрнитѣ. Бегътъ на Семендра, Хосревбегъ и великиятъ везиръ Пири паша, обсадили крепостьта съ голѣми оръдия, които били докарани по Дунава. Султанъ Сюлейманъ мина Сава при Шабацъ и по потикъ на Румелийския беглербегъ разположи своя станъ на пѫтя за Пеща, когато отведнажъ дойде известието, че Пири паша обсажда Бѣлградъ и иска оръдия. Мустафа паша отиде отъ къмъ суша да направи огледъ на Бѣлградъ и по негово предложение, направено на султана, че Бѣлградъ трѣбва да бѫде превзетъ преди всичко, защото той е ключътъ на Унгария, султанътъ се върна и на 21 шабанъ (27 юлий 1521 г.) се установи при Землинъ срещу Бѣлградъ. Цѣли 14 деня батареитѣ непрекѫснато работѣха, и на петия рамазанъ долната крепость бѣ превзета съ атака. Гарнизонътъ, уповавайки се на крепкостьта на горния замъкъ, държа се тамъ още нѣколко деня, докато на 26 рамазанъ (30 августъ 1521) се предаде; той биде откаранъ отчасть въ Унгария, отчасть въ Цариградъ, та празднитѣ мѣста до седемтѣ кули въ Цариградъ гъмжаха отъ тѣзи пленници; затова тази махала на града и до днесъ се нарича Бѣлградска махала. Тогава паднаха и замъцитѣ, които спадаха къмъ Бѣлградъ: Беркосъ (Беркасово), Димитрофджа (Митровица). Копаникъ, Копаунегъ, (Купиникъ), Бари (Баричъ), Карловиджа (Карловицъ, Карловци), Каменича (Каменица), Броникъ (Браникъ) и Калотинджи (Калотинци). Презъ половината на месецъ шевалъ (на 1521 г. шевалъ 1 е билъ на 4 септемврий, а последниятъ на 2 октомврий), султанътъ миналъ Сава при Бѣлградъ и се върналъ въ Цариградъ Тукъ има седалището си замѣстникътъ на Пещенския беглербегъ, подъ чието управление спада санджакътъ Семендра. Самиятъ Бѣлградъ се смѣта като главенъ градъ на санджака. Къмъ него принадлежатъ следнитѣ околии:

---

*) Новаковичъ мисли, че поне въ първата дума има грѣшка, и че трѣбва да се чете Вилак-оглу или Вилк-оглу, сир. Вуковичъ, подъ което име се разбира Гюро Бранковичъ.

---

*) Новаковичъ мисли, че Беновиса съ премѣтане на слоговетѣ и турската транскрипция е произлѣзло отъ Небойша или небой се. Къмъ това насочва тълкуването въ скоби.

На археоложката карта на Цариградскитѣ околовръстни стени, издадена отъ гръцкия филоложки силогъ въ Цариградъ (Παράρτημα τοῦ ιδ' τομου, 1884) има отбелязана и днесъ Бѣлградска махала, и въ нея черква „Успѣние на света Богородица бѣлградска“ (Ἑκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Βελιγραδίου). Черквата е близо до самия цариградски граниченъ зидъ, по срѣдата между Еди-Куле и Силиври-капия. . . Имало въ нея доста стари икони съ славянски надписи, ала думитѣ не се разпознавали добре (Нов.).

Хавале (Авала), три часа отъ Бѣлградъ, на пѫтя за Семендра (Смедерево), върху единъ високъ хълмъ; замъкъ издигнатъ, както се спомена по горе, отъ султанъ Сюлейманъ.

Потинджа, проходъ близо до Бѣлградъ, гдето бегътъ на Семендра (Смедерево) — Айнаханъ построилъ на 1004 г. (1595—1596) една паланка.

Новаковичъ не може да опредѣли точно, кое мѣсто се мисли подъ Потинджа. Външната форма на името би ни насочила къмъ село Путинце въ Срѣмъ, мжчно обаче може да се предположи, че бележката на Хаджи Калфа се отнася до това мѣсто. Друго мѣсто, което би могло да се предположи е Баточина, ала то е доста далече отъ Бѣлградъ, а Хаджи Калфа казва че Потинджа е in der Nähe von Belgrad. За това Н. се спира на село Паланка (има и потокъ Паланка) въ землището на село Рипань, близо до стария пжть Бѣлградъ—Крагуевецъ. Н. свързва сегашното с. Паланка съ името паланка, което Хаджи Калфа дава на Потинджа. Споредъ Миличевича (Кнежевина Србија) между потоцитѣ Паланка и Бѣла рѣка имало останки отъ градище.

Харамъ (Стариятъ Харамъ, Рамъ), една станция подъ Семендра (Смедерево) къмъ изтокъ, на Дунавския брѣгъ, градъ заобиколенъ отъ градини. Когато се отива за Бѣлградъ, той се намира въ дѣсно на сжщата височина, както Ягодина, 2 деня пжть отъ тамъ и 18 деня пжть отъ Цариградъ.

Иенихарамъ (Нови Харамъ, Нова Паланка, Уй-Паланка), се намира отъ другата страна на Дунава, малко по-нагоре, и спада къмъ Темишваръ. Али Чаушъ, алайбегътъ на Темишваръ, на 1006 г. (1597—1598) го възобновилъ, следъ като го превзелъ.

Ягодина, малъкъ градецъ, югоиз. отъ Семендра (Смедерево), въ една равнина съ джамия и баня, на пжтя за Бѣлградъ, 13 деня пжть отъ Цариградъ, заобиколенъ отъ Аладжахисаръ (Крушевецъ), Перакинъ (Парачинъ), Семендра (Смедерево) и Карагьофча (Крагуевецъ). Отъ тукъ се отива за Хасанъ паша паланка, отъ тамъ за Хисарлъкъ (Гроцка), и отъ тамъ за Бѣлградъ.

Рудникъ, на пжтя за Бѣлградъ, на сжщата височина съ Ягодина, въ лѣво; заобиколенъ е отъ Карагьофча (Крагуевецъ), Джаджка (Чачакъ) и Валиова (Вальево).

Джаджка (Чачакъ), на пжтя за Бѣлградъ, на брѣга на Морава, на сжщата линия съ Аладжахисаръ (Крушевецъ), къмъ северъ, между Рудникъ, Позорофджа (Пожаревецъ) и Кусникъ (Козникъ), 19 деня пжть отъ Цариградъ.

Позорофджа (Пожаревецъ, Пасаровицъ), на дѣсно по пжтя за Бѣлградъ, въ сжщата линия съ Ягодина, заобиколенъ отъ Расова (Ресава), Семендра (Смедерево) и Ягодина, 18 деня пжть отъ Цариградъ.

Росова (Хирсова, Орсова, Ресава), на пжтя за Бѣлградъ, на сжщата линия съ Перакинъ (Парачинъ), въ дъсно, заобиколенъ отъ Перакинъ (Парачинъ), Позарофджа (Пожаревецъ) и Ягодина, 17 деня пжть отъ Цариградъ.

Хамеръ мисли, че Росова е Оршова, като се е полъгалъ по името, и непознавайки положението и името на Ресава, сиречь Манасия, което не е чудно за онова време, когато той е правилъ превода.

Въ първото издание на народнитѣ пѣсни отъ 1814 г. Вукъ Ст. Караджичъ ето що говори за Ресава: „Ресава (нахија ћупријска) зове се један предјел у Србији доле преко Мораве, у којему су она два славна манастира српских владјетеља Раваница Лазарева и Манасија, сина његова Стефана; и река Ресава кроз тај предјел тече“... (Нов.).

Тимокъ надъ Видинъ, близо до Дунава, до Гьогерджинликъ (Голубинье или Порѣчка рѣка), Есферликъ (Свърлигъ) и Баня; 15 деня пжть отъ Цариградъ.

Както се спомена при Гегерджинликъ въ Видинския санджакъ кадълъкътъ Тимокъ е обхващалъ западнитѣ краища на Чернорѣчкия окржгъ, така наречената Черна рѣка. Само този край може да има наоколо си: на северъ Порѣчка рѣка, на юго-изтокъ Свърлишкиятъ или сегашниятъ Княжевечки край, а на югъ Банскиятъ или сегашниятъ Алексинечки край. При така точно опредѣлено положение не трѣбва да ни смущава бележката „по-горе отъ Видинъ близо до Дунава“ (Нов.).

Мадени Ипекъ (Майданпекъ), между Есферликъ. (Свърлигъ), Кочания (Кучайна) и Гьогерджинликъ (Голубинье или Порѣчка рѣка), 17 деня пжть отъ Цариградъ.

Кочания (Кучайна), градъ и кадълъкъ на пжтя за Бѣлградъ, на сжщата линия съ Нишъ, на дѣсната страна, 17 деня пжть отъ Цариградъ. Наоколо се намиратъ: Есферликъ (Свърлигъ), Баня, Мадени Ипекъ (Майданпекъ).

Въ сжщность областьта Кучайна е била раздѣлена отъ Свърлигъ и Баня отъ кадълъка Тимокъ. Понеже се казва, че е на сжщата линия съ Нишъ, ала на дѣсната страна, Новаковичъ мисли, какво това значи, че на пжтя отъ Цариградъ остава въ дѣсно, особено ако се е пжтувало отъ Цариградъ къмъ Дунава.

Карагьофча (Крагуевецъ). на пжтя за Бѣлградъ, на сжщата линия съ Ягодина, една станция отъ тамъ и 19 деня пжть далечъ отъ Цариградъ.

Пожегаджикъ (сиречь малката Пожега или Посега), градче и кадълъкъ, 20 деня пжть отъ Цариградъ, на пжтя отъ Бѣлградъ за Босна. Наоколо се намиратъ кадълъцитѣ: Узиджа (Ужица) и Джаджка (Чачакъ).

Узиджа (Усича, Ужица), голѣмъ градецъ, недалече отъ рѣката Дрина, между кадълъцитѣ Рудникъ, Пожега и

Джаджка (Чачакъ). Бѣлградъ, Узиджа (Ужица) и Босна Сарай сѫ разположени въ трижгълникъ и сѫ отдалечени по три деня пѫть единъ отъ другъ. Вишградъ (Вишеградъ) е отдалеченъ отъ тукъ само половинъ день пѫть. На източната страна, отъ една висока планина, иде рѣка, която минава въ подножието на замъка, раздѣля града на две части и следъ това се слива съ Дрина. Градътъ Узиджа (Ужица), разположенъ въ една продълговата долина, прилича много на града Мека. Замъкътъ е много укрепенъ и се намира на брѣга на рѣката, върху една като минаре издѣлана скала. По стѫпала се слиза долу при водата и тамъ е резервоарътъ. Покривитѣ на кѫщитѣ сѫ дървени. Когато султанъ Мохамедъ завоевательтъ потеглилъ за Босна, дошълъ единъ духовникъ отъ името на жителитѣ на този градъ, недоволни отъ своя началникъ, да го молятъ да превземе този градъ; щѣло да бѫде лесно да го завладѣе, като запали кѫщитѣ, които се намирали предъ замъка. Султанъ Мохамедъ послушалъ този съветъ, подпалилъ кѫщитѣ и превзелъ крепостьта съ капитулация. Замъкътъ останалъ около 20 год. запустѣлъ, докато наново билъ съграденъ отъ единъ паша. Отъ тогава кѫщитѣ се разпространили далече вънъ отъ крепостьта и градътъ много процъвтѣлъ. Тукъ има много голѣми череши.

Бележката за течението на Джетиня е погрѣшна, то е тъкмо наопаки (Нов.).

Валиова (Вальево), втората станция на пѫтя отъ Бѣлградъ за Серай, три часа отъ брѣга на Сава, 23 деня пѫть отъ Цариградъ, въ една равнина, обаче отъ едната страна е закрито отъ планини. Наоколо сѫ Джаджка (Чачакъ), Рудникъ, Богурдленъ (Шабацъ). Рѣката Колубра (Колубара), която иде отъ планината, минава край града и се влива подъ 3 дървени моста въ Сава. И рѣкитѣ Киранса и Дрина се вливатъ тукъ наблизо въ Дунава. Градътъ има 9 джамии и 2 бани. Повечето кѫщи въ Бѣлградъ и въ общинитѣ спадащи къмъ него сѫ построени съ дървенъ материалъ и сѫ покрити съ дъски.

Разстоянието на Вальево отъ Сава не е точно. И за рѣкитѣ Дрина и Киранси (за която не зная коя би могла да бѫде) погрѣшно е отбелязаното. Погрѣшката може да се поправи, като се напише вмѣсто Дунава — Сава (Нов.).

Куручешме, на пѫтя за Бѣлградъ. На 1048 година (1638—39), кадията отъ Йеркьои съ едно царско писмо билъ натоваренъ да изгради наново паланката Куручешме. Опитни строители отишли тамъ да я разгледатъ и направили смѣтка, че за паланката, на длъжина 235 лакти и 150 лакти на ширина, ще трѣбватъ 36,000 гроша, която ще трѣбва да се покрие отъ околнитѣ кадълъци. По предложение на каймакамина Муса паша съкратили 30 лакти на дължина и 10 на ширина, та така разходътъ е билъ намаленъ на 30.000

гроша. По такъвъ начинъ паланката получила 200 лакти на дължина, 120 на ширина и 3 лакти широки и 14 лакти високи стени, заедно съ основитѣ. Тя има 8 крѫгли кули, всѣка 20 лакти въ окрѫжность и 20 на височина. Стенитѣ на кулитѣ врати сѫ съ единъ лакътъ по-високи отъ останалитѣ, тъй че всичко има 39,000 лакти стени, отъ които всѣки струва 70 аспри. 13 кадълъци трѣбвало да се притекатъ на помощь. Пѫтьтъ отъ Бѣлградъ за Босна минава презъ Сава за Метрофджа (Митровица), следъ това се минава презъ рѣката Порсокъ (Босутъ) и се дохожда въ Рача; отъ тамъ за Зворникъ, и по-нататъкъ за Мустафа паша паланка.

Въ Сава се вливатъ отъ дветѣ страни нѣколко голѣми рѣки, като Колубра (Колубара), Върбасъ, Дрина, Уна и др.

Край на беглербеглика Румелия.

Положението на Куручешме не може лесно да се опредѣли, казва Новаковичъ. Единствено напѫтствие намираме у самия Хаджи Калфа, който, като говори по горе за Парачинъ, въ санджака Крушевецъ, казва, че се намира между Куручешме и Ягодина. Ако сѫдимъ по околнитѣ градове, които Хаджи Калфа обикновено изброява, Куручешме трѣбва да се търси негде между Парачинъ и Болванъ (или Алексинецъ). Друго указание пакъ у Хаджи Калфа за положението на Куручешме би било селището Йеркьой, чийто кадия получилъ султанска заповѣдь да построи паланка при Куручешме, обаче то не може да ни послужи за нищо, защото нѣмаме начинъ да узнаемъ, кое селище се е наричало Йеркьой. Много повече узнаваме отъ Хамеровитѣ извлѣчения отъ други турски историци. Така у единъ отъ тѣхъ виждаме, че на 1636 год. избухнало възстание въ Босна, въ Сърбия и около Нишъ поради нѣкакъвъ новъ данъкъ, наложенъ за флотата противъ казацитѣ въ Черно море, та поради тази причина изгорѣла паланката Ражань (Raschna*). Новаковичъ мисли, че съ тази бележка всичко става ясно. Турскитѣ хроники бележатъ, че на 1636 год. е изгорѣлъ Ражань, турскиятъ географъ ни кззва, че нѣкѫде натукъ, гдето е сега Ражань, на 1638—39 год. по заповѣдь е била наново съградена паланка, та като се съпостави всичко това, макаръ и имената да сѫ различни, можемъ да приемемъ, че Куручешме трѣбва да търсимъ нѣкѫде около Ражань и околностьта. За Ражань (вм. Ражнье) между това знаемъ, че всички пѫтувачи, отъ много старо време, сѫ го наричали съ това име. Дали турцитѣ не сѫ го наричали и другояче — не можемъ да знаемъ. Миличевичъ (Кнежевина Србија 809) бележи, че имало споменъ, какво това мѣсто се казвало Джурчъ.

Новаковичъ смѣта за неудържимо мнението на К. Иречека (Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel. Prag 1877, 127), че бележката на Хаджи Калфа за построяване на паланка трѣбва да се отнася за Бѣла паланка, защото нѣкои пѫтници отъ турско време наричали Суха Клисура или Клисурица самата сегашна Паланка или нѣкое мѣсто въ нейната околность. Пѫтувачитѣ наистина, казва Новаковичъ, споменуватъ между Нишъ и Пиротъ Клисура, Клисурица, Суха Клисура, ала това не е Сухи изворъ — Куру-чешме, а едвали би могло да бжде и Бѣла Паланка, и ако е нѣкое селище тамъ негде въ околностьта, може да бжде малко по-нататъкъ къмъ Нишъ. При описанието на Нишъ по-горе въ Софийския санджакъ, Хаджи Калфа бележи наистина какво между Нишъ и Пиротъ се намира станция Куручешме, ала това е друго селише, което не трѣбва да се бърка съ сегашното. Впрочемъ Куручешме е много често название въ турската топография. Куручешме паланка, за която Хаджи Калфа разправя какъ е изградена, безъ съмнение не е Бѣла Паланка, между Нишъ и Пиротъ, защото той я поставя въ Бѣлградския санджакъ, когато по-ранпната Куручешме е поставена въ Софийския санджакъ, още повече, че отбелязва и где се намира — между Парачинъ и Алексенецъ. Освенъ това за Бѣла Паланка има свидетелства, че тя се е наричала Изворъ или Извори въ срѣднитѣ вѣкове (Нов. пише: „за српскога времена". Ир., цит. съч. 126, 127: „an der Stelle des antiken Remesiana, des mittelalterlichen Mokro und Izvor stand ein bulgarisches Dorf Suha Klisura," и „gegenwärtig die Bulgaren nennen sie Bela Palanka"), както що бележи на 1433 французинътъ Брокиеръ, па освенъ туй това име се срѣща още въ началото на XVI в. въ турскитѣ дневници за войнитѣ на султанъ Сюлейманъ. Тѣзи дневници ни ги съобщава Хамеръ въ бележкитѣ къмъ своята история. Въ дневника отъ 1521 г. четемъ, че станътъ между Пиротъ и Нишка баня се нарича Езоръ, при връщането на султана сжщата година четемъ Дербентъ (турски Клисура); въ дневника отъ 1526 г. четемъ на това мѣсто на пжтя отъ Цариградъ Бунарбаши (което значи главенъ изворъ); въ дневника отъ 1529 г. на сжщото мѣсто се споменува Узуръ, на връщане Сухазоръ (което Н. тълкува Су-хазоръ, сиречь вода Хазоръ, когато поприемливо би било да се тълкува Сух-азоръ, сиречь сухъ изворъ); въ дневника отъ 1352 година се споменува Азоръ; въ бележкитѣ на Синанъ-чаушъ за преминаването на султана съ войска на 1542 г. четемъ на сжщото мѣсто Изоръ. Който знае какъ пишатъ турцитѣ, особено чуждитѣ имена, ни най-малко не ще се зачуди, ако въ тѣзи бележки ние виждаме Изворъ, старото име на онова селище, което е било на мѣстото на Бѣла Паланка. Отъ бележкитѣ, които е събралъ Иречекъ, се вижда, че още отъ кръстоноснитѣ походи, та дори до турското завоевание, на това мѣсто сж познавали само развалини отъ старо римско селище, и че презъ българския (Н. пише словенски!) срѣденъ вѣкъ тукъ не се е образувалъ никакъвъ градъ. Затова е Бѣла Паланка безъ съмнение дѣло на Мустафа паша (само че незнаемъ кой), защото така помни и народното предание, отбелязано дори до последно време*), така е записвано и въ гръцкитѣ итинерари отъ началото на това столѣтие, които Иречекъ е напечаталъ въ края на своя трудъ Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel. Пжтувачътъ Дришъ, който на 1719 год. е придружавалъ особения австрийски пратеникъ въ Цариградъ, нарича вече това селище Мустафа паша паланка (Отаџбина XXII, 64).

---

*) Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, III, Pest 1835, стр. 161.

---

*) „Град у Белој Паланци градио је, по причању велики везир Мустафа паша. С тога су Турци до пре 80 година ово место и звали Мустафа пашина Паланка". М. Ђ. Милићевић, Краљевина Србија, 231.

Преименуване на селищата въ България

отъ

проф. Ив. Батаклиевъ

България, като часть отъ Балканския полуостровъ, е отъ най-старитѣ културни страни на Европа. Въ такива страни културнитѣ напластявания и остатъци сѫ много. Единъ видъ културни напластявания сѫ имената на селищата, мѣстноститѣ и пр. Нѣма нищо чудно въ това, че въ България много отъ селищата носятъ чужди имена, предимно отъ турски произходъ, поради доскорошното дълго 5 вѣка турско робство. Днесъ въ всички страни, гдето има чужди селищни и други географски имена, се минава къмъ замѣстването имъ съ национални. Това не става само поради повишено национално чувство, но и поради обстоятелството, че е неестествено, а отъ научна гледна точка — неоправдано е, щото селища, които сѫ вече съ чисто българско население, да носятъ още чужди имена. Разбира се, не трѣбва да се отива до крайность въ това отношение, именно да се премахнатъ всички чужди селищни имена, още повече това да стане отведнажъ. Тукъ-тамъ нѣкои стари чужди имена, които иматъ голѣмо научно и стопанско значение, трѣбва да се запазятъ. Премахването на чуждитѣ имена въ масовъ размѣръ и то отведнажъ прави географската карта мѫчно разбираема.

Досегашниятъ начинъ за преименуване на селищата, изразенъ въ специаленъ законъ при Министерството на вѫтрешнитѣ работи, не е съвършенъ. Главниятъ му недостатъкъ е, че научната му страна куца. Преименуването на дадено селище става по инициативата на жителитѣ му или по такова на Министерството на вѫтрешнитѣ работи, следъ което комисия при сѫщото министерство решава въпроса, който се потвърждава отъ Народното събрание или, както това бѣ доскоро, отъ Министерския съветъ.

Както споменахъ, недостатъкътъ на този начинъ за преименуване на селищата е, че не всѣкога тѣзи преименувания почиватъ на научна основа, а въ случая тя трѣбва да бѫде най-сѫществената. Въпросътъ за преименуването на селищата не е само административенъ. Наукитѣ, които боравятъ съ този въпросъ, сѫ: география, история, филология и етнография. Но географията въ това отношение е на първо мѣсто, защото селищата сѫ преди всичко нейнъ обектъ. И въпросътъ тукъ не е само за едно повръхностно използуване на науката, а за по-задълбочено такова, като за много случаи на преименуване на селищата се направятъ специални изследвания, освенъ въ научната литература, на самото мѣсто чрезъ проучване на географски, исторически, филоложки и етнографски доводи и паметници. Само по този начинъ могатъ да се извършатъ сполучливи преименувания, които да не търпятъ критика.

Понеже въ досегашнитѣ селищни преименувания научнитѣ съображения сѫ играли малка роля, станали сѫ много грѣшки. Такъвъ е случаятъ и при масовото преименувание на селищата, най-голѣмо до сега, узаконено въ 1934 г. отъ 19 майското правителство. Това преименуване въ нѣкои околии засегна имената на 90% отъ селата. Това се подготви отъ по-раншното правителство, което за тази цель бѣше назначило една голѣма комисия при Министерството на вѫтрешнитѣ работи. Тази комисия извърши много грѣшки, защото при опредѣляне новитѣ имена на селищата не всѣкога е взимала подъ внимание съображенията на науката и работѣше съ голѣма бързина, която също е отрицание на сполучлива и вѣрна работа при преименуванията. Ето защо се явиха въ печата основателни критики на работата на комисията и се поиска ревизия на проектиранитѣ преименувания. Заради това тѣхното узаконяване въ Народното събрание се отложи. Но дойде превратътъ отъ 19 май 1934 г. Новото правителство безъ да предприеме ревизия на извършенитѣ грѣшки въ преименуванията, съобщи, че ще узакони съ наредба-законъ извършеното отъ комисията. Това накара Българското географско дружество веднага да съобщи на министра на Вѫтрешнитѣ работи, че безъ ревизия не трѣбва да се минава къмъ узаконяването на извършеното отъ комисията, и че дружеството съ своитѣ компетентни членове по въпроса за селищнитѣ проучвания, е готово да услужи на министерството при ревизията. За сѫщото нѣщо, по-голѣмъ наученъ институтъ отъ Българското географско дружество, именно Академическиятъ съветъ на Университета, също обърна внимание на министра на Вѫтрешнитѣ работи, като декларираше, че специалиститѣ професори по география, история, филология и етнография сѫ готови да бѫдатъ при ревизията въ помощь на министерството. Но министрътъ на Вѫтрешнитѣ работи не само не се вслуша въ съветитѣ на Българското географско дружество и Академическия съветъ на Университета, но дори не благоволи да имъ отговори, и наскоро узакони предложенитѣ селищни преименувания отъ бившата комисия, които преименувания, съ всички свои грѣшки, днесъ сѫществуватъ.

Преди да завърша, трѣбва да спомена, че въ края на миналата година бившиятъ министъръ на Народното просвѣщение Д-ръ Н. П. Николаевъ назначи комисия отъ специалисти, която да изработи законопроектъ за именуване на селища, други географски и исторически обекти, обществени учреждения и пр. Новото и успокоителното въ тоя законопроектъ е това, че въ бѫдаще селищнитѣ и други преименувания ще се извършватъ не отъ административна комисия при Министерството на вѫтрешнитѣ работи, а — отъ научна комисия при Министерството на народното просвѣщение.

Тозиваженъ починъ, следъ напускането на министерството отъ Д-ръ Н. П. Николаевъ, не бѣ подетъ отъ новия приемникъ проф. Г. Ив. Маневъ. Ние вѣрваме, обаче, че той отново ще бѫде разгледанъ, за да се дойде по законодателенъ пѫть до окончателното му разрешение. Имаме ли на лице подобенъ законъ, трѣбва да се очаква ревизия на сторенитѣ грѣшки при бившитѣ преименувания, както и предприемането на нови селищни преименувания. Изобщо, съ новия законъ смѣтамъ, че ще се тури редъ за правилно именуване и преименуване на селища и други географски обекти, които не могатъ да не интересуватъ насъ, географитѣ, отъ научна гледна точка.

Неправилно преименувани селища

Правилното преименуване на нашитѣ селища, които носятъ, като остатъкъ отъ миналото, чужди имена, е сложна и многостранна задача, за разрешението на която се налага сътрудничеството на много люде. Особено полезни могатъ да бѫдатъ съ мнението си всички лица, които добре познаватъ географията, историята, етнографията и пр. на областьта, въ която се намиратъ преименуванитѣ или предстоящи за преименуване селища. Въ настоящия отдѣлъ на списанието ще се приематъ за обнародване кѫси и обосновани схващия, засѣгащи неправилно преименуванитѣ селища. Въ това отношение редакцията ще позволи, до известни граници, свобода на мненията, безъ да бѫде напълно съгласна съ всичко изказано. Въ връзка съ тоя отдѣлъ, ще се събиратъ и обнародватъ сѫщо така предложения за преименуване на селища, още носящи чужди имена. Тѣ ще могатъ да послужатъ като суровъ материалъ при едно бѫдеще преименуване.

По въпроса за преименуванитѣ селища въ Пазарджишка околия

отъ

проф. Ив. Батаклиевъ

Отъ Освобождението насамъ, на нѣколко пѫти става преименуване на наши селища, носящи чужди имена. Понеже то се е извършвало обикновено въ затворения крѫгъ на специална комисия, която досега се е числяла къмъ Министерството на вжтрешнитѣ работи, станали сж редица грѣшки, които за съжаление сж вече узаконени. Понеже една ревизия на преименуванията ще се наложи кога и да е, спирамъ сѐ на селищата отъ Пазарджишка околия, които добре познавамъ и въ чието преименуване наистина намирамъ грѣшки.

Преди всичко не е необходимо въ името на гр. Татаръ-Пазарджикъ да се премахне „Татаръ“. Тѣзи две имена сж цѣлата история и география на града. Нека тѣзи, които живѣятъ и ще живѣятъ въ този градъ, знаятъ изцѣло това и не бждатъ оставени, съ премахване на едното име въ положение да гадаятъ. Татаръ не е лично турско име, за да буди нѣкакви лоши спомени и умраза, та да бжде премахнато. Въпросътъ е да се запази цѣлото име Татаръ-Пазарджикъ въ литературата и официалнитѣ книжа, иначе въ обикновения говоръ „Татаръ“ почти се изхвърля.

Известна часть отъ новитѣ имена, преводъ на старитѣ, не сж сполучливи, защото комисията не е знаела произхода и точното произношение на старитѣ имена презъ турско време, което е дадено въ книгата „Описание на Т.-Пазарджишката каазж“ отъ Стефанъ Захариевъ (Виена, 1870) Така, бившата Окржжна постоянна комисия предложила **Аджиларе,** да се нарече „Поклонници“, защото смѣтала, че произхожда отъ „Хаджи“, а комисията при министерството съ по-свободенъ преводъ дава името „Светогорци“. Но истинското турско име на това село е „Аладжаларъ“, което произлиза отъ това, че турското му население е носило шарени чалми и дрехи.

Село **Карезлий** е преименувано по възпитателни съображения **„Добро́вница“**, но Карезлий произлиза отъ „Кара Илиясъ“, което вѣроятно е име на лице.

Село **Чангърлий** се преименува, поради гарата му, **„Звъничево“**. Но истинското старо име на това село не е Чангърлий, а „Чарганлж“, което съвсемъ не значи „Звъничево“, макаръ и да не е още обяснено. Мѣстното население разправя, а и Захариевъ пише, че въ това село никога не е имало звънчари. Дирекцията на желѣзницитѣ е криво разбрала и превела името на това село, отъ гдето е криво подведена и комисията при Министерството на вжтрешнитѣ работи.

Село **Ферезлий** е преименувано, поради гарата му на желѣзопжтната линия Пловдивъ—Панагюрище, **„Овчеполци“**. Но тукъ нѣмаме Овчо поле, а — Овчи хълмове, на чийто склонъ е разположено и селото. Въ миналото имаше Овчехълмска околия. Явно е, че тукъ се отива противъ географията на селото. Дирекцията на желѣзницитѣ е дала погрѣшно име на гарата, което е усвоено и отъ Комисията по преименуванията.

Село **Башикърово** се преименува **„Главиница“**, като се приема, че Башикърово произлиза отъ Башикаралж

Смѣтамъ, че тукъ може да се напусне етимологията и се възкреси името на древния тракийски градъ Бесапара, защото това село е срѣдището на областьта, въ която се търси мѣстото на този градъ. Така се възкресява сега Дебелтъ върху с. Якезлий — Бургаско.

На нѣкои отъ преименуванитѣ села съ турски имена се знаятъ старитѣ български имена. По-добре е отново да се даде животъ на последнитѣ, отколкото да се слагатъ нови безъ особена връзка. Сега село **Абдаларе** [а не Абдуларе, както се пише официално] се преименува въ **„Попъ Тилево“**. Наистина, хаджи попъ Георги Тилевъ е съ заслуги за Т.-Пазарджикъ и околията му, но друго село може да вземе името му, а на Абдаларе да се възвърне старото българско име Бодерово. Споредъ Захариевъ, въ 1620 год., поради чума, българитѣ избѣгали отъ това село, следъ което дошли турци, които го нарекли Абдаларъ.

Старото българско име на с. **Саранево** е **Загорово**, произлѣзло отъ „задъ гора“ (разбирай планина), както имената на Стара и Нова-Загора. Селото Сараньово и гара Саранъ-бей, която сега отъ комисията се преименува сѫщо Сараньово, трѣбва да получатъ хубавото име Загорово и по този начинъ нѣма повече да се увѣковѣчава името на Сарж ханъ бей, водитель на татаритѣ, що основали Т.-Пазарджикъ въ 1485 год. и убитъ отъ самитѣ тѣхъ, поради безчинствата му.

Село **Кара-Мусалъ** сега се преименува **„Виноградецъ“**, а старото му име е „Крушево“.

Комисията при Министерството на вѫтрешнитѣ работи е имала хубавата идея, щото при преименуванията да увѣковѣчава имената на мѣстни и общонародни дейци. Но изглежда, че въ Т. Пазарджишка околия тя не познава всичкитѣ мѣстни дейци, затова е наложила на нѣколко села произволни имена.

Така село **Меликадъново** бива преименувано **„Драгоръ“**, а това село е родно мѣсто на първия българинъ владика (епископъ) въ Т.-Пазарджикъ, Дионисий Агатонакийски, който следъ разрушаването на църквата Св. Богородица отъ яничаритѣ въ края на 18 в. я отново строи, който въ 1823 г. основава първо българско училище въ Т.-Пазарджикъ и който изобщо е съ неоценими заслуги за възраждането на Т.-Пазарджикъ и околията му въ ония тъмни времена Ето защо, туй село трѣбва да носи името „Дионисиево“ или „Владиково“.

Село **Хаджилий** бива преименувано по предложение на Окрѫжната постоянна комисия и общинския съветъ (които, за съжаление, сѫщо не познаватъ мѣстнитѣ заслужили дейци и е трѣбвало да се справятъ съ нашата книга „Градъ Т.-Пазарджикъ“ Историко-географски прегледъ, 1923 г.) — **„Юнацитѣ“**, когато въ сжщность хаджилийци не сж по-юнаци отъ жителитѣ на околнитѣ села. А това село е родното мѣсто на хаджи Найденъ Иоановичъ, свършилъ Владиковото школо въ Т.-Пазарджикъ, учителствувалъ въ Т.-Пазарджикъ и с. Батакъ и следъ това билъ единъ отъ първитѣ български книжари. Той самъ е писалъ книги, ходилъ да ги печати въ Сърбия и Румъния и самъ ги разнасялъ и продавалъ изъ България. Презъ първата половина на 19 вѣкъ е била голѣма славата на хаджи Найдена по панаиритѣ съ книгитѣ и ликоветѣ на царь Шишманъ, Св. Кирилъ и Методий и пр.. Затова Хаджилий би трѣбвало да се преименува Хаджи Найденово или Книжарово.

Село **Динка,** получило името си отъ примитивна турска воденица за олюпване на оризъ, е родно мѣсто на възпѣтия отъ Вазова Кочо Честеменски. Това село непременно трѣбва да получи името на своя безсмъртенъ Кочо.

Обезателно едно отъ селата на Т.-Пазарджишка околия трѣбва да носи името на Стефанъ Захариевъ, който е написалъ въ турско време „Описанието на Т.-Пазарджишката кааза“ и е билъ главниятъ деецъ въ църковната борба въ Т.-Пазарджикъ, дори съ изгледъ да замѣсти въ Цариградъ Д-ръ Ст. Чомаковъ, когато последниятъ по домашни причини трѣбвало да напусне поста си.

Би трѣбвало едно село да носи името на Кара Никола Ангеловъ, който е сжщо съ голѣми заслуги за църковната борба въ Т.-Пазарджикъ и околията му. По този начинъ щѣха да се избѣгнатъ произволнитѣ имена „Братаница“ на Кюсе Муратово. „Драгомиръ“ на с. Яхларе, па дори и „Ивайло“ на с. Кула Касаплий. Други забележки, които биха могли още да се направятъ, сж: **Ямурчево** се превежда „Мокрище“, а би трѣбвало да бжде „Дъждово“ защото „Мокрище“ дава понятие за блатисто мѣсто, каквото нѣщо нѣма при това село. Дори по-сполучливо е „Мокрево“

Балдево, по желание на населението се преименува **„Росенъ“**, име на мѣстность въ съседнитѣ Овчи хълмове. Би било по-добре Балдево да се преведѣше въ „Медово“ или, понеже има другаде въ България Медово, въ „Пчелино“, за да се занимаватъ и сегашнитѣ жители на това село съ пчеларство, както тѣхнитѣ дѣди, защото е доходно занятие.

По сжщитѣ съображения на с. **Яхларе** не трѣбва да се туря произволно името „Драгомиръ“, а „Масларево“. Маслово има другаде.

Доганово-Конаре става **„Мало-Конаре“**, а би трѣбвало да стане „Соколово-Конаре“, за да се запази спомена, че нѣкога въ това село сж отглеждани соколи за ловъ.

Съ преименуванитѣ селища въ други околии вѣроятно ще се занимаятъ други познавачи на мѣстнитѣ въпроси, но не мога да се не спра и на нѣколко други несполучливи имена.

Село **Текира** се преименува **„Триводница"**, когато изворитѣ му не сѫ три а 5 и то на 2 мѣста.

На с. **Баня Чепино**, се дава името **„Чепино"** — име на цѣла покрайнина съ нѣколко села. Това е погрѣшно и несправедливо. Съ кои свои качества Баня Чепинска идентифицира цѣлата покрайнина? Какви предимства има Баня предъ другитѣ чепински села: Лѫджене, Каменица, Ракитово? — Никакви. Така преименувани селища сѫ прѣчка и за администрацията и за науката. Ако комисията по преименуванията направи една подобна грѣшка, именно преименува гр. Разлогъ въ Мехомия, защото не трѣбваше Мехомия да присвоява името на цѣлата покрайнина, то защо тукъ съ Баня-Чепинска прави друга подобна грѣшка? Погрѣшно е сѫщо, гдето Дирекцията на желѣзницитѣ е дала името „Чепино" на гарата на с. Баня-Чепино.

Отъ гореизложеното се вижда, че половината отъ новитѣ селищни имена въ Пазарджишка околия търпятъ критика Ако това е така съ всички околии, то значи, че работата на комисията по преименуванията е само наполовина сполучлива. Все ми се струва, обаче, че другаде грѣшкитѣ сѫ помалко. Незадоволителниятъ резултатъ за мене не е изненада. Въ статията си: „Географскитѣ имена и тѣхната промѣна (Училищенъ прегледъ, 1932 г., кн. 2), гдето принципно разглеждамъ въпроса, писахъ, че чрезъ тази комисия при Министерството на вѫтрешнитѣ работи, брояща редица сведущи лица (професори по история, география, филология, познавачи на турски езикъ и др.), сравнително съ миналото, наистина е намѣренъ сполучливъ пѫть за преименуване на нашитѣ селища съ чужди имена, но че още по-сполучливъ ще е той чрезъ антропогеогрфското изучване на селищата ни.

Възъ основа на събранитѣ по този начинъ материали, комисията щѣше лесно и сполучливо да гради. Можеха да се намѣрятъ 20 души учители по география, запознати съ този методъ на изследвания отъ Университета, които за едно или две лѣта щѣха да обиколятъ маса села и събератъ изобилни материали.

Освенъ това при масовото преименуване на селищата, не може да се намѣрятъ хубави и сполучливи имена отведнъжъ. Въ интереса на работата е това да става по-бавно и по-обмислено.

Нѣколко промѣни на древни селищни имена

отъ

Павелъ Делирадевъ

Девино — така прекръстихме родопското градче, което пъкъ доскоро носѣше името Дьовленъ. Турци и българи живѣха петстотинъ години заедно и едни на други не си опознаха езицитѣ. Случаятъ съ Дьовленъ ни показа това. Нѣколко години преди Балканската война турската власть била взела решение да се преименува Дьовленъ на Селиме, защото Дьовленъ било гявурско, българско име. Следъ три десетилѣтия Дьовленъ стана Девино, защото Дьовленъ било турско име.

А Дьовленъ нито е българско, нито е турско име. Че въ това име се крие тракийски коренъ—това отдавна доказаха Дуруски и Младеновъ. Сѫщитѣ доказаха, че то нѣма нищо общо съ дева, за да стане Девино. Затова недоумѣваме. Ако възстановихме имената на изчезнали селища, като Урдовиза, Кабиле и Дебелтъ, зашо трѣбваше да пожертвуваме запазеното тракийско име на живо още селище, като Дьовленъ?

Кабиле — съ това име преименуваха селището Кабиллеръ, околия Момчилградска. Турското име замѣниха съ тракийско. Така се е наричало старинното селище при голѣмия завой на Тунджа, което Филипъ Македонски превърна въ крепость. Прочутиятъ географъ Птоломей му е опредѣлилъ географското положение. За да се опредѣли точното му мѣстоположение, съвременнитѣ учени-историци, археолози, географи пожертвуваха много време и този въпросъ отъ историческата география на България се считаше за разрешенъ: тракийското селище е било разположено предъ последната издънка на Срѣдна гора, въ землището на сегашното село Изворъ (Таушанли). Съ съвсемъ неумѣстното преиначаване на турското наименование Кабилеръ въ Кабиле се внася заблудата, че тракийскиятъ градъ Кабиле е билъ залутанъ въ сърдцето на Родопитѣ.

Несебъръ. Това име получи Месемврия. Помисли се, че последното наименование е гръцко. Нищо подобно. Още Страбонъ, живѣлъ около 63 г. пр. Христа до 19 г. сл. Хр. прави етиможки разборъ на наименованието Месемврия и доказва, че то е тракийско и че „по-рано се е произнасяло Менебрия, т. е. градъ на Мена, понеже основательтъ на селището се наричалъ Мена, а пъкъ на тракийски брия значи градъ“.

А днесъ, 2000 години следъ Страбона, при днешното тъй развито сравнително езикознание, смѣтнахме Месемврия за гръцко наименование и го замѣнихме съ българския вариантъ Несебръ.

Поморие, замѣни класическото име Анхиало. Този старъ тракийски градъ, макаръ и дълго време владянъ отъ гръцки колонисти и отъ Византия, сѫщо несполучливо е преименуванъ. Името Анхиало е тѣсно свързано съ историята на нашата страна. Както щемъ да го прекръщаваме, пакъ не можемъ да минемъ безъ класическото му име, записано въ историята на траки, на римляни, на византийци, на славяни, на българи, на турци и пакъ на българитѣ. Голѣмата битка на Симеона е била и ще си остане при Ахелое. Поморие туря було на вѣковната история на Анхиалското поморие.

Урдовиза — така биде прекръстено новозаселеното и съ ново и весело име с. Китенъ. Отъ списъка на населенитѣ мѣста въ царство България споредъ преброяването презъ 1920 г. научаваме, че къмъ общината Василико е спадало село Урдовиза, развалинитѣ на което се намиратъ на 15 кл. м. отъ града". (стр. 6 подъ линия) За Урдовиза съобщаватъ и Бр. Шкорпилъ като за старинна крепость. Името очевидно е тракийско, ако и жителитѣ му да сѫ били напоследъкъ гърци, поради което сѫ се изселили. Въ случая пожертвувахме чисто българско име, за да възстановимъ едно тракийско, но малко познато въ историята ни име.

Лошо преименувани селища въ Ново-Загорска околия

отъ

Никола Ст. Койчевъ

с. Конаре. Селото е разположено при южнитѣ поли на Стара-планина. Презъ време на робството турцитѣ го наричали Атъ-Кьой, а българитѣ — Коняре, т. е. село на конярите, или Конаре, форма, която се запазила дълго и следъ Освобождението. Името си е получило отъ това, че е било населено съ пастири българи, които отглеждали, въ държавната поляна северно отъ селото, коне за нуждитѣ на турската държава.

Съ заповѣдь № 2820 отъ 9 августъ 1934 год., на министра на Вѫтрешнитѣ работи, то е преименувано въ с. Княгиня Евдокия. Добре е да си остане българското му име с. Коняре.

с. Козосъ-Моде. Отъ това име е излѣзла по-съкратената му форма Косъ-Моде. Първата часть отъ името — думата „Косъ" е турска и на български означава „пашкулъ". Какво е значението на втората му часть за сега става неизвестна. Въ миналото, селото е отглеждало копринената буба. Отдѣлни екземпляри отъ вѣковни черничеви дървета и днесъ стоятъ запазени въ селото. Отъ даннитѣ на Новозагорското агрономство се вижда, че отъ 15 села съставляващи северната часть на околията, най-много пашкули изкарва и днесъ пакъ това село. Въ това именно обстоятелство ще трѣбва, може би, да се търси и смисълътъ на втората часть отъ името на селото.

Новото му име Козарево нѣма връзка съ старото и е дадено на посоки.

с. Кара-Кюртъ. За произхода на това име сѫществуватъ различни предания. Отъ многото старци, които сме разпитали излиза, като най-правдоподобно онова, което намира що втората часть на името „Кюртъ“ да произлѣзла отъ турското име „Куртъ“, което значи „вълкъ“. Първата му пъкъ часть — „Кара“ значи „черенъ“. Следователно буквалниятъ преводъ на името на селото ще бжде „Черенъ вълкъ“. И наистина въ горитѣ, които заобикаляли селото, имало много вълци, които дори и следъ Освободителната война, посрѣдъ бѣлъ день, влизали въ селото и задигали паткитѣ по рѣката

Съ заповѣдь № 2820 отъ 9 августъ 1934 год. на министра на Вжтрешнитѣ работи то е преименувано въ с. Прохорово.

Споредъ насъ новото му име е много несполучливо. Поскоро то трѣбва да се даде на селище отъ други краища на страната.

с. Мая-Курфалий. Ежегодно презъ м юний въ землището на селото ставало панаиръ. Съ неговото откриване започвали въобще панаиритѣ въ Одринския вилаетъ. Отъ тукъ е дошла първата часть на името му — „Мая“ употрѣбена въ смисъль да означи сирище, мая, т. е. така да се каже, този панаиръ подсирвалъ останалитѣ, означавалъ започването на останалитѣ такива въ вилаета. Втората часть на името — „Курфалий“ е дошла отъ думата „Куру“, а последнята съ съдържа въ името на една отъ шестѣхъ махалички, отъ които е било заправено селото.

Съ заповѣдь № 2820 отъ 9 августъ 1934 год. на министра на Вжтрешнитѣ работи то е преимувано въ с. Овчарци.

Новото му име не е сполучливо. И самитѣ селяни чувствутова и съ мжка го произнасятъ.

с. Химитлий. Това е първоначалното име на селото. Въ края на 1906 год. то бива преименувано въ с. Благодетелно. Съ заповѣдь № 2820 отъ 9 августъ 1934 год. на министра на Вжтрешнитѣ работи му се дава ново име Радецки. Последното наименование е съвсемъ неподходящо. Отъ даннитѣ, които събрахме излиза, че комисията по преименоването на селата, убедена, че ще трѣбва по нѣкакъвъ начинъ да се увѣковѣчи името на генералъ Радецки, решила да преименува селото Химитлий въ с. Радецки. Въ сжщность с. Химитлий, което спадало въ театъра на военнитѣ действия, по време на Освободителната война, не е това отъ Ново-Загорската околия, а онова, разположено съ северната часть на Казанлъшка околия. Поради тази допустната грѣшка новозагорското с. Химитлий незаслужено получило името на маститият генералъ, до като пъкъ казанлъшкото с. Химитлий продължава и днесъ да носи турското си име, вмѣсто онова на Радецки.

Грѣшката е очевидна и трѣбва да се поправи.

с. Юрюклери. Самото име показва, че селото е било населено отъ юруци, случай какъвто имаме и на друго мѣсто въ околията. Съ изселването на турцитѣ презъ румелийско време, на мѣстата имъ дошли селяни отъ разни села на околията, които изкупили тѣхнитѣ имоти.

Въ края на 1906 год., то било преименовано въ с. Сърцево Новото име е неподходяще.

Siedlungsumbenennungen in Bulgarien

Nachdem Bulgarien im Jahre 1878 vom fünfhundertjährigen Türkenjoch befreit worden war, gab es im Lande viele Ortschaften mit fremden Namen vorzugsweise türkischer Abkunft. Diese Fremdnamen hat man begonnen, allmählich durch bulgarische zu ersetzen, und zwar hauptsächlich auf Wunsch der Bevölkerung, damit der Ortsname der Volkszugehörigkeit der Siedlung entspricht. Im Laufe der letzten 15 Jahre ist dreimal ein Sonderausschuss beim Ministerium des Innern eingesetzt worden, der eine beträchtliche Einzahl bulgarischer Siedlungen mit Fremdnamen umbenannt hat.

Bei diesen Umbenennungen sind ziemlich viel Fehler verschiedener Art gemacht worden, da nicht in allen Fällen die nötigen entsprechenden Voruntersuchungen angestellt worden waren. Für manche Ortschaften z. B. ist der alte und bekannte bulgarische Name nicht wieder angenommen worden, bei anderen wiederum ist der Name nicht richtig übersetzt, da man seine ursprüngliche Form nicht kannte, und bei einer dritten Gruppe sind Ortsnamen des Altertums nicht richtig gegeben worden usw..

Damit diese Fehler bei einer etwaigen künftigen Nachprüfung der Umbenennungen berichtigt werden kann, ist in unserer Zeitschrift eine besondere Abteilung — Unrichtige Siedlungsunbenennungen — eingerichtet. Im vorliegende Hefte geht derselben ein kleiner Aufsatz von Prof. *Iv. Batakliev* voraus. Darin weist er Unbenennungsverfahren, Arbeiten des letzten Ausschusses, einen Gesetzentwurf des Unterrichtsministeriums zur Regelung der Benennungen von Siedlungen, Bahnhöfen, geographischer Objekte, öffentlicher Gebäude usw. auf. Es folgen drei Aufsätze mit Angaben über unrichtige Unbenennungen, und zwar 1. von Prof. *Iv. Batakliev,* Über die Frage der Siedlungsumbenennungen im Bezirke von Pazardžik, 2. von *P. Deliradev,* Einige Änderungen altertümlicher Siedlungsnamen und 3. von *Nikola St. Kojčev,* Schlecht umbenannte Siedlungen im Bezirk von Nova-Zagora.

ВЕСТИ

Нѣколко упѫтвания за проучване на миналото на страната ни

Проектъ за събиране на сведения за историчесши мѣста и предмети отъ полк. о. з. Ив. Кр. Стойчевъ

Между различнитѣ служби въ Министерството на войната има нѣколко, чиято дейность стои въ по-голѣмъ или въ по-малъкъ досегъ съ поселищнитѣ проучвания. Първо мѣсто между тѣхъ се пада безспорно на Военния географски институтъ, който има като главна задача изработването на топографски и географски карти на страната ни. Добре позната истина е, че редица научни изследвания, на първо мѣсто тия отъ географски характеръ, сѫ немислими или крайно затруднени безъ една сносна карта, на която да се нанисатъ наблюденията или да се обобщаватъ резултатитѣ. Отъ другитѣ подѣления на Военото министерство трѣбва да поменемъ Военно-историческата комисия и Военния музей. Нѣкои отъ резултатитѣ на тѣхнитѣ изследвания и на тѣхната дейность могатъ сѫщо да се използуватъ и отъ изследвачитѣ на нашитѣ селища. По тѣзи причини ние даваме въ следващитѣ редове нѣколко извадки отъ упѫтванията, които полк. о. з. Кр. Ив. Стойчевъ е изработилъ презъ 1933/1934 г., като членъ на Военно-историческата комисия и завеждащъ Военно-музейното дѣло и Службата за издирване и подържане на гробоветѣ на загиналитѣ въ войнитѣ. За съжаление идеитѣ които той е вложилъ въ тия упѫтвания не сѫ могли да добиятъ правна форма, било като законъ или като правилникъ, и за това сѫ останали неприложени на практика. Отъ упѫтванията, които самъ г. Стойчевъ има любезностьта да ни постави на разположение, извличаме нѣколко точки, които стоятъ въ по-тѣсна връзка съ задачитѣ на списанието ни.

Като цель на събирането на сведенията се поставя: изучване на българската земя отъ гледище на общата, военна и културна история, чрезъ проучване на населенитѣ пунктове и тѣхнитѣ землища. Това ще се постига главно чрезъ откриване, описване и запазване на всички исторически предмети. За изпълнението на тази задача се предвижда една главна комисия при Миниетерството на войната, съставена отъ представители на министерства, научни институти, научни сдружения и пр. Освенъ това, при всѣка община се съставя и мѣстна комисия отъ общински представитель, учитель, свещеникъ, зап. офицеръ или подофицеръ и др.

Между най-важнитѣ задачи на общинскитѣ комисии се има предъ видъ уреждане на мѣстенъ музей и съставяне на исторически карта на общинското землище въ мѣрка 1:40,000. По-важнитѣ исторически обекти се означаватъ чрезъ специална ситуационна скица и се фотографиратъ. Следъ това съ помощьта на специални формуляри се събиратъ допълнителни сведения било по книжовенъ пѫть, било чрезъ разпитване.

Между другитѣ задачи на тия комисии се предначартава: издирване на предмети, които могатъ да се откупятъ или подарятъ на музеи, библиотеки и др; запазване на съвремени предмети, които по-късно ще бждатъ исторически ценни; създаване на паметници на исторически лица и събития; грижи за гробоветѣ на заслужили люде, а особено за падналитѣ презъ войнитѣ и пр.

Крайна задача на историческото издирване е изработването на историческа карта и на подробно изложение, отъ които единъ екземпляръ се праща на главната комисия и други се запазва въ общината. Главната комисия, възъ основа на така събранитѣ сведения, съставя обща карта на България, съ означение на установенитѣ исторически пунктове, старини, паметници, гробища и пр.

Като приложение къмъ упжтванията сж дадени различни образци: списъкъ на военни гробове, формуляръ за историческо мѣсто, формуляръ за историческа кжща, формуляръ за музей, формуляръ за старина и бюлетинъ-описъ за музейна вещь. Тѣзи образци сж системно разработени, както това може да се види отъ следнитѣ два примѣра:

ФОРМУЛЯРЪ
за
Историческа кжща № . . . .

Градъ или село . . . .
Околия . . . . . .

1. Мѣстонахождение (махала, кварталъ, улица, №. . . .)

2. Каква постройка е (солидна, паянтова), колко етажи, колко стаи, има ли дворъ, градина, паркъ [приблизителенъ планъ (да се прибави) отдѣлно].

3. Кой ѝ е билъ стопанинъ — кому е принадлежала; откупена ли е сега и отъ кого?

4. За какво историческо събитие е послужила; кой е квартирувалъ въ нея; кога?

5. Превърната ли е въ кжща-музей, по чия инициатива и кога?

6. Какви предмети се съхраняватъ въ нея (въ общи черти).

7. Кой е сегашния ѝ стопанинъ (държавата или нѣкое дружество и пр.); кому е повѣрена?

8. Има ли специаленъ уредникъ или само пазачъ?

9. Допущатъ ли се посетители съ входъ или безъ входъ и кога? Такситѣ въ чия полза сж?

Прилагатъ се: планъ на кжщата съ двора, ситуационна скица и фотографска снимка 9 × 12.

Вѣрно!

Попълнили:

....
....
....

Общински кметъ: . . . . .
Секретарь-бирникъ: . . . . .

ФОРМУЛЯРЪ

за Градъ или село . . . . .
старина № . . . Околия . . . .

1. Мѣстонахождение (махала, мѣстность и пр.).

2. Характеръ на старината (стара крепость, гробница, кула, мостъ, баня, водопроводъ и пр.).

3. Кратко описание - размѣри, материали, остатъци, пѫтища, които я свързватъ.

4. Правени ли сѫ разкопки, отъ кого, кога? Какво е намѣрено?

5. Исторически данни за старината. Произходъ, епоха, значение. Въ кои печатни произведения се споменува за нея?

6. Предания, легенди, вѣрвания между околното население. Сборове, празденства.

7. Има ли нѣкакво значение за въ бѫдаще; заслужава ли реставриране?

Прилагатъ се ситуационна скица и фотографска снимка.

Попълнили: Вѣрно!
.... Общински кметъ: . . . . .
.... Секретарь-бирникъ: . . . .
....

Двѣтѣ най-добри страни на тоя проектъ на полк. о. з. Стойчевъ, отъ наше гледище, сѫ съставянето на мѣстни комисии за издирване на старини и пр., и изработване на историческа карта на землището на всѣка община Ако този така полезенъ починъ бѣ се осѫществилъ отъ къмъ тѣзи си страни, ние щѣхме да имаме въ България надъ 1,000 комисии, които колкото и нехайно да гледатъ на задълженията си, все щѣха да отбележатъ и локализиратъ редица важни исторически останки, както и да проявяватъ известенъ интересъ къмъ всичко, което засѣга миналия животъ на селищата имъ. Безспорно е, че събраното отъ тѣхъ, въ изложения или върху карти, по лесно разбираеми причини, ще трѣбва да мине презъ школувани и сведущи рѫце преди да му се даде гласность въ общи трудове. Г. Г.

КНИЖОВНИ ОЦЕНКИ

Н. П. Сѫбчевъ. История и етнография на градъ Чирпанъ. Подъ редакцията на Хр. Недѣлковъ (Чирпанъ 1938, 8^0, 366 сс.).

Още единъ отъ нашитѣ градове — родниятъ градъ на вдъхновения поетъ П. К. Яворовъ — има своя „История“. Авторътъ на това дѣло е стариятъ чирпански учителъ Н. П. Сѫбчевъ (роденъ презъ 1860 г., починалъ презъ 1932 г.). Тази „История“, изглежда, твърде отдавна е занимавала съставителя: още презъ 1906 г Сѫбчевъ издалъ книга „Чирпански древности“, съ указания за старинитѣ въ града и околностьта. Рѫкописътъ на неговата нова книга е билъ предаденъ отъ самия авторъ на д-вото „Вълко и Каба Иванъ“, което е сторило всичко, за да изпълни завета на своя съгражданинъ.

Въ началото на книгата е дадена кратка животописна бележка (сс. 5—11) за автора на „Историята“, който е изтъкнатъ като скроменъ и малоизвестенъ нашъ книжовникъ. Самиятъ Сѫбчевъ, въ своя предговоръ, се изразява твърде въздържано за своята книга. Това е, споредъ него, повече сборъ отъ материали за една бѫдеща, по-голѣма творба върху миналото на града; „достатъчно бѣше само да се събере въ едно този материалъ, така несигуренъ въ своята трайность. И така, азъ събрахъ материалъ и начертахъ основитѣ, доколкото имахъ възможность. А вие, бѫдещи мои замѣстници, потрудете се да съберете повече и по-сигуренъ материалъ и да доизградите сградата. . .“ (с. 13). И наистина, главното достойнство на тази „История и етнография на гр. Чирпанъ“ се състои въ това, че сѫ събрани и спасени за науката множество исторически материали. При това, книгата на Сѫбчева се отличава съ своята самостоятелность: най-голѣмата часть отъ сведенията, дадени въ нея, сѫ събирани непосрѣдствено отъ автора, а не сѫ заимствувани отъ други съчинения. За съжаление, обаче, нѣкои отъ обяснениата на Сѫбчева — особено въ свръзка съ по-старата история на града — сѫ неприемливи и погрѣшни.

Въ първата глава „Изъ древностьта на града“ (сс. 17—74), авторътъ е изложилъ миналото на града презъ срѣдновѣковието и презъ епохата на турското владичество. Много е съмнително, обаче, че „първоначалното име на градъ Чирпанъ“ Шерамполъ — както приема Сѫбчевъ (с. 19), — означавало „градъ на любезенъ приятель“. Извънредно любопитни сѫ, напротивъ, онѣзи страници (сс. 22—32), въ които авторътъ е далъ сведения за разнитѣ „археологични останки изъ околията и землището на града“. Разбира се, и тукъ има известни нѣща за оправяне. Любопитно е указанието за „троянския друмъ“, наблизо до града; но самото име не дава основание да се приеме, че той, безъ друго, е дѣло на имп. Трояна, защото съ подобни имена нашиятъ народъ често означава въобще старитѣ пѫтища. Събрани сѫ сѫщо и нѣколко предания за произхода на името Чирпанъ (с. 32 сл.) Даденото обяснение на името (отъ „чръпане“, „цръпане“) е незадоволително. Изводътъ на автора (с. 45), че „говорътъ „чръпане“, „на чръпане“ е сѫществувалъ тукъ преди основаването на гр. Пизусъ (202 г. преди Хр.), и се е наложилъ на основателитѣ пизусчани . . ., показва, че презъ онова време мѣстното население е било отъ славянски произходъ“, — сочи, че той смѣта славянитѣ за най-стари поселници, едно невѣрно твърдение. Дадени сѫ, по-нататъкъ, сведения за пространството, мѣстоположението и кварталитѣ на града, за населението и за неговитѣ стопански занятия. За битоописателитѣ сѫ важни сведенията, които авторътъ е изложилъ (с. 56 сл.) върху носията, жилищата и нѣкои други сгради (напр., за старитѣ ханове въ града — осемь на брой преди Освобождението, (сс. 71—73: за старня конакъ и др.). Обширна е главата въ която сѫ изложени мѣстнитѣ „обряди, обичаи, вѣрвания и медицина“ (сс. 74—124), заедно съ нѣколко народни пѣсни. Дадени сѫ указания сѫщо и за сѫществуващитѣ църкви въ града (с. 130 сл.), които сѫ почти всички отъ по-ново време. Въ града е имало четири метоха (отъ които единиятъ светогорски, с. 154 сл.). Съ особена обичъ народниятъ учитель Сѫбчевъ е описалъ нашироко историята на учебното дѣло въ града: училища, учители и методъ на обучение (сс. 163—220). Въ главата „Интелигенция и просвѣта“ (сс. 221—244) сѫ дадени животописни бележки за нѣкои забележителни жители на града презъ миналия вѣкъ. Въ една последна глава („Презъ последнитѣ седемь години“, сс. 245—282) сѫ изложени събитията непосрѣдствено преди Освобождението и самото освобождение на града.

На края на книгата сѫ добавени „Исторически бележки“ на другъ народенъ учитель, Танйо Пѣевъ, които представятъ единъ по-кратъкъ, но любопитенъ опитъ да се изложи миналото на града сс. 289—336). Нѣкои негови твърдения се отличаватъ твърде много отъ тѣзи на Сѫбчева. Така напримѣръ, той приема, че Чирпанъ е новъ градъ, не по-старъ отъ втората половина на XVII в. (с. 291).

Книгата — снабдена съ допълнителни бележки за авторитѣ и единъ показалецъ — представя, въпрѣки нѣкои простими свои недостатъци, една полезна творба за историци, географи и етнографи.

Ив. Дуйчевъ

Атанасъ И. Мановъ. Потеклото на гагаузитѣ, тѣхнитѣ обичаи и нрави, Варна 1938 г., 182 стр., 8⁰, ц. 50 лв.

Отдавна вече е време балканскитѣ учени, освободени отъ всѣкакви преднамѣрени цели, да проучатъ произхода, бита и сегашната етнографска сѫдба на многобройнитѣ езикови и вѣрски народни групи, които човѣкъ срѣща по всички кѫтове на нашия полуостровъ. Това проучване се налага особено днесъ, когато вследствие на влиянието на съвременната цивилизация, много отъ характернитѣ особености въ живота на тия народи вече чезнатъ, чезнатъ и самитѣ народи.

Цѣло щастие е за гагаузитѣ, тоя малъкъ турски народецъ, изповѣдващъ източно-православната вѣра, обреченъ на едно скорошно загиване, че следъ статията на г. Ж. Чанковъ, Гагаузитѣ въ България (въ Известия на Бълг. геогр. д-во, София, 1936 г., кн. IV, стр. 48—75), г. Мановъ посвещава цѣла книга на въпроса за гагаузитѣ. Г-нъ Мановъ, въ отличие отъ всички досегашни изследвачи, познава отъ най-близко гагаузитѣ. Самъ той като офицеръ е разпитвалъ много свои войници гагаузи, посетилъ е и нѣкои гагаузки селища въ Варненско, отъ гдето произхожда самиятъ г. Мановъ. Поради това справедливо бихме очаквали доста нови нѣща за тѣхъ.

Най-напредъ авторътъ се спуска доста нашироко върху сѫществуващитѣ мнения за произхода на гагаузитѣ, като всичко това придружава съ многобройни цитати и библиографични показания изъ нашата и чуждата литература, обстоятелство, което понѣкога често отклонява читателя отъ правата мисъль на автора. Той оспорва мнението, поддържано отъ г. проф. Младеновъ за нѣкакво сродство между прабългари, кумани и гагаузи. За това си послужва и съ нѣколко сравнителни таблици съ думи отъ езика на куманитѣ, гагаузитѣ, прабългаритѣ, османскитѣ турци и гаджалитѣ. Отъ тѣхъ се вижда, че езикътъ на гагаузитѣ повече прилича на езика на османскитѣ турци и на гаджалитѣ. Г-нъ Мановъ заключава, че се образуватъ две групи тюркски народи, които презъ VIII—XII в. пълнятъ североизточната часть на Балканския полуостровъ и цѣлото протежение на европейския брѣгъ на Черно море на северъ: „Езикътъ на първобългаритѣ, заедно съ куманитѣ, и друга на печенезитѣ, заедно съ узи (гаджало-гагаузи) и османци“. По-нататъкъ отрича и мнението, че гагаузитѣ сѫ остатъци отъ османцитѣ на Изединъ Кайгавузъ, когото Михаилъ VIII Палеологъ презъ XIII в. изпраща да усмири тюркскитѣ племена въ североизточна България и образува държава съ столица Карвуна (Каварна). Неговото мнение е, че гагаузитѣ сѫ потомъци на печенези и главно на племето узи.

Материалътъ е доста разхвърленъ. Следъ като се изнасятъ нѣкои черти отъ сегашния животъ на гагаузитѣ, г. Мановъ се спира на името. Споредъ него името гагаузи не е племенно име, а е прозвище давано на покръстенитѣ огузи и други тюрки. Доста несигурно тукъ той иска да свърже названието гагаузъ съ турската дума калаузъ (пограниченъ стражъ).

Явно е, че безъ работата на по-вещи изследвачи, като се потърсятъ и нови материали, наредъ съ сѫществуващитѣ, името и произхода на гагаузитѣ ще бѫдатъ още дълго време загадъчни. По-добре е за сега само внимателно да се записва всѣко известие, което може да ни ползува при разрешаването на тоя въпросъ.

Тъкмо въ това отношение книгата на г. Мановъ е особено ценна. За сега гагаузитѣ сѫ приобщени къмъ българитѣ. Само по-старитѣ пазятъ езика си. Мнението, че гагаузитѣ сѫ негостоприеменъ и дивъ народъ, споредъ автора, не е вѣрно.

Втората часть е съ предговоръ отъ г. проф. Ст. Младеновъ. Въ нея сѫ описани вѣрванията, обичаитѣ, народната медицина, предвещанията и писменостьта на гагаузитѣ. Предадена е и една таблица какъ гагаузитѣ означавали числата: I=1, II=2, c=5, o=10, ѳ=15 и т. н.

Книгата е придружена и съ 6 цвѣтни картини изобразяващи разселването на тюркитѣ, носии и хоръ на гагаузитѣ и църковни рисунки. На края има резюме на френски.

Трудътъ на г. А. И. Мановъ заслужава внимание.

Кирилъ Младеновъ

Сборникъ на IV конгресъ на славянскитѣ географи и етнографи въ София — 1936. (Comptes Rendus du IV-e Congrès des Géographes et des Ethnographes slaves - Sofia - 1936) — София 1938. (стр. XXVIII+405; сь 17 карти, 27 таблици, 84 снимки, 6 профила, 8 диаграми и 4 чертежи въ текста, и 4 снимки, 5 карти и 2 таблици вънъ отъ текста).

Сборникътъ се състои отъ две части: I. Официална часть (Partie officielle) стр. I—XXVIII и II Доклади и съобщения (Rapports et communications) стр. 1—405.

Първата часть обхваща: а) Откриване на конгреса (поздравителни речи, откриване на картографската и географска изложба) и б) Закриване на конгреса (отчетъ, резолюции, решения за мѣстото на следния конгресъ и заключителни речи).

Втората часть (доклади и съобщения, стр. 1—405) е раздѣлена споредъ тѣсната специалность на рефератитѣ на 8 секции. Ние ще разгледаме само нѣколко отъ рефератитѣ на втората часть (V и VI секция), които сѫ по-близки до задачитѣ на Архива,

Килчевска Мария (Познанъ) — Видове градски селища въ Померания (на френски). Културниятъ, икономически и исторически животъ на една страна се отразява най-добре въ физиономията на градскитѣ ѝ селища. Въ Померания различаватъ два вида градски селища: 1. градове, основавани като такива (голѣмата часть) и 2. селища станали градове по естественъ пѫть (отъ села). Почти всички градове отъ първата група сѫ основани въ края на срѣднитѣ вѣкове и притежаватъ характернитѣ черти на тая епоха: планъ, готически паметници и украшения. Въ течение на вѣковетѣ тѣ сѫ промѣнили значително първоначалния си видъ и въ тѣхъ сега се разпознаватъ нѣколко различни квартали. Селищата, естествено развили се въ градове, сѫ отъ съвсемъ различенъ типъ; тѣ сѫ запазили стария си планъ на село, отъ което сѫ възникнали въ найново време. Общото и за двата типа е, че тѣ сѫ събрани (купни) селища. Въ Померания се среща и пръснатъ типъ (понѣкога по брѣга на морето, напр. вилитѣ на лѣтовницитѣ). Градски видъ иматъ нѣкои отъ пръснатитѣ села въ своитѣ централни части.

Марчичъ Луцианъ (Дубровникъ). — Строителната дейность на приморското население по източния брѣгъ на Адриатическо море (на хърватски). Първото жилище, което е създадено отъ палеолотичния човѣкъ на Адриатика се е наричало „буня“. Въ повечето случаи тия жилища сѫ били поотдѣлно или групирани по 2—3. Формата имъ напомня примитивното овчарско жилище по Динарскитѣ планини. Живѣли сѫ въ задруги, безъ да е имало иерархия между членоветѣ на задругитѣ. Страхътъ отъ пирати, въ историческо време, е билъ причина, щото повече отъ приморскитѣ жители да се заселятъ въ котловинитѣ. Селищата на приадриатическото население въ низинитѣ се развиватъ въ хоризонтална посока. Основанитѣ отъ гърцитѣ селища се развиватъ въ вертикална посока (срѣдиземноморски типъ). Тѣ сѫ оградени съ здрави стени, основитѣ на които и до днесъ сѫ запазени. Следъ тѣхъ отъ южнитѣ славяни, хърватитѣ първи бързо се справятъ съ морето въ Далмация и основаватъ силна военна морска флота, която за времето на Томиславъ (926 г.) е имала 30 голѣми и 100 малки параходи. Тая флота е пазѣла крайбрѣжието и търговската флота, която е давала препитание на крайбрѣжното неселение и е спомогнала за развитието на тѣхнитѣ селища.

Jiří Král (Братислава) — Животътъ на българскитѣ градинари въ околноститѣ на Братислава (на чешки). Авторътъ намира, че единъ важенъ антропогеографски проблемъ е този за живота на българскитѣ градинари въ чужбина. Българинътъ градинарь се е прочулъ не само въ Европа, но и въ Америка, па дори и Азия. Тоя напуща своята родина, оставяйки малкото си домакинство на своята женѫ. Въ чужбина българинътъ скита отъ мѣсто на мѣсто, докато се настани, като презъ мъртвия сезонъ се връща обратно. Често, обаче, остава завинаги, като извиква на работа своитѣ близки. Въ Чехославашката република, споредъ даннитѣ на българинъ консулъ въ Братислава има 400 българи. По-голѣмата часть отъ тѣхъ сѫ въ Словакия и Подкарпатска Русия, близо до Кошице.

На сѫщата тема е рефериралъ и Jan Húsek (Братислава). — Животътъ на българскитѣ градинари около Братислава отъ етнографско гледище (на чешки). Българскитѣ градинари въ околноститѣ на Братислава сѫ най-вече отъ Търновско. Въ Словашко тѣ живѣятъ повечето временно. Само малцина сѫ съ семействата си. Ако сѫ се оженили тукъ повече или по-малко се предаватъ на словашката култура. Тѣ сѫ едновременно производители и продавачи на зеленчукъ и конкуриратъ мѣстнитѣ зарзаватчии и прекупвачи. Жилищата имъ иматъ временень характеръ, което личи както отъ техниката на постройката, така и отъ вѫтрешната имъ уредба. Носията имъ спазва само основнитѣ черти на миналия имъ костюмъ. Работата имъ трае отъ пролѣть до есень. Иматъ свой начинъ на обработка, като употрѣбяватъ български типъ сѣчива, покрай такива и съ словашки характеръ. Духовниятъ и социалниятъ животъ на тия българи е твърде простъ, което се вижда отъ религиозно-черковнитѣ имъ обичаи и отъ битовиятъ имъ церемониалъ, сѫщо такъвъ е и семейниятъ имъ животъ. Подъ влияние на словашката срѣда, постепенно тѣ преобразуватъ своя манталитетъ и характеръ.

Пословиченъ е хуморътъ на българитѣ (зарзаватчии) на пазаря. Понеже живѣятъ примитивно, тѣ сѫ здрави, макаръ че хигиената имъ да не стои на завидна висота. Съ клиентитѣ си се сношаватъ на словашки езикъ

Д. Странска (Прага). Бележки относно въпроса за разпространението и възприемането на влияния чрезъ преселници (на френски). Авторката се спира на въпроса какъ нѣмскитѣ и полскитѣ колонисти въ Чехословакия влияятъ на околната нова поселищна срѣда и до каква степень тѣхното влияние се усвоява. Тя се занимава по специално съ народнитѣ кѫщи у преселницитѣ. Нѣмцитѣ донасятъ кѫщи напомнящи алпийския типъ въ Волари (Бохемия), а сѫщо така и въ Кремница и Турекъ. Интересно е, че въ Теплице близо до Попридъ въ Словакия наричатъ „етажъ“ стаята въ която селянитѣ живѣятъ, а старото ѝ име „тремъ“ или „потремъ“ е запазено между западнитѣ славяни. Голѣмитѣ нѣмски вестибюли сѫ се разпростванили въ постройкитѣ по долината на Liptov и Spis; тѣ сѫ станали характерни дори за стопанскитѣ постройки. Въ словашкитѣ села се развива „siem‘ или „dvor“ (дворъ) както у старитѣ чехи и както днесъ е запазено у поляцитѣ. Сѫщо отъ полско влияние сѫ и кѫщитѣ съ странични вестибюли въ Словакия и Рутения.

Подъ влияние на колониститѣ не се строятъ нови и се измѣнятъ старитѣ постройки, т. е последнитѣ еволюиратъ.

Ан. Ст. Бешковъ — Стопанско подѣление на България (на нѣмски). Докладътъ представя резюме на книгата на докладчика — Стопанско-географско подѣление на България (София 1934 г.). Той дѣли България на седемь области (райони), споредъ стопанскитѣ имъ особености. Тѣ сѫ: Западномизийска, Срѣдномизийска, Източномизийска, Южнобългарска, Тракийскородопска, Софийска и Пиринска.

Сборникътъ е луксозно издание. Съ подредбата на разнообразния географски и етнографски материалъ се допринася много за обогатяване на познанията ни въ полето на славянската география и етнография. Поради чистия и ясенъ печатъ, книгата се чете лесно и увлѣкателно, понеже въ нея всичко е близо до нашия животъ. Препорѫчваме я най-горещо на нашитѣ читатели.

Игнатъ Пенковъ

СЪДЪРЖАНИЕ — TABLE DES MATIÈRES

1. **Добри Поповъ**
— „Гърцитѣ“ въ Елховско . . . . стр. 3—32

Dobri Popov. „Les Grecs“ de l'arrondissement d'Elhovo (Résumé) . . . . „ 33—34

2. **Петъръ Диненовъ**, асистентъ въ Университета
— Търговски сношения на софиянци съ Цариградъ презъ XIX вѣкъ . . . . . „ 34—36

Pètre Dinekov. Relations commercialles des Sofiotes avec Constantinople au XIX-e siècle (Résumé) . . „ 47

3. Румелия и Босна. Географски описалъ **Мустафа бенъ Абдуллахъ Хаджи Калфа**
Отъ нѣмското издание на Йосефъ фонъ Хамеръ, превелъ и снабдилъ съ обяснителни бележки **Стоянъ Аргировъ** . . . . „ 48—98

Часть II.

IX. Санджакъ Солунъ, стр. 48 (Света гора, Йениджe-Вардаръ, Беръ, Воденъ и др.); X. Санджакъ Кюстендилъ, стр. 56 (Дупница, Дойранъ, Велесъ, Струмица, Щипъ, Кратово, Враня и др.); XI. Санджакъ Скопие стр. 59 (Прилепъ, Битоля, Костуръ и др.); XII. Санджакъ Трикала, стр. 62; XIII. Санджакъ Негропонте (Евбея), стр. 64; XIV. Санджакъ Морея, стр. 68; XV. Санджакъ Навпактосъ, стр. 75; XVI. Санджакъ Карлж Или, стр. 76; XVII. Санджакъ Янина, стр. 77; XVIII. Санджакъ Делония, стр. 78; XIX. Санджакъ Валона, стр. 78; XX. Санджакъ Елбасанъ, стр. 80; XXI. Санджакъ Шкодара, стр. 82; XXII. Санджакъ Охридъ, стр. 84 (Дебъръ, Преспа, Корча и др.); XXIII. Санджакъ Призренъ, стр 87; XXIV. Санджакъ Вълчи трънъ, стр. 88; XXV. Санджакъ Дукагинъ, стр. 89.; XXVI. Санджакъ Крушевацъ, стр. 90.; XXVII. Санджакъ Смедерово, стр. 91.

Mustafa Ben Abdalla Chadschi Kalfa. Rumelien und Bosna geographisch beschrieben. Jns Bulgarische übersetzt von **Stojan Argirov.**

4. **Иванъ Батаклиевъ**, професоръ по география въ Университета

— Преименуване на селищата въ България . . . . стр. 99—101

Ivan Batakliev. Siedlungsumbenennungen in Bulgarien.

5. Неправилно преименувани селища

а. **Проф. Ив. Батаклиевъ**. По въпроса за преименуванитѣ селища въ Пазарджишка околия „ 101—105

б. **Павелъ Делирадевъ**. Нѣколко промѣни на древни селищни имена . . . . „ 105—107

в. **Никола Ст. Койчевъ**. Лошо преименувани селища въ Новозагорска околия . . . . . . „ 107—109

Siedlungsumbenennungen in Bulgarien (Zusammenfassung) . . . . „ 109

Вести

6. Нѣколко упжтвания за проучване на миналото на страната ни. Проектъ за събиране на сведения за исторически мѣста и предмети отъ полк. о. з. Ив. Кр. Стойчевъ. Отъ Г. Г. „ 110—112

Книжовни оценки

7. **Н. П. Сжбчевъ**. История и етнография на гр. Чирпанъ. Подъ редакцията на Хр. Недѣлковъ. Чирпанъ 1938. Отъ **Д-ръ Ив. Дуйчевъ**. . . . . „113—114

8. **Атанасъ И. Мановъ**. Потеклото на гагаузитѣ, тѣхнитѣ обичаи и нрави. Варна 1938. Отъ **Кирилъ Младеновъ**. . . . . „114—116

9. Сборникъ на IV конгресъ на славянскитѣ географи и етнографи въ София — 1936 год. София 1938. Отъ **Игнатъ Пенковъ** . . . . „116—118